

Skolvalen 2018 och 2019

En statsvetenskaplig utvärdering

© Myndigheten för ungdoms-
och civilsamhällsfrågor (MUCF) 2020

Webb: www.mucf.se

Skolvalen 2018 och 2019

En statsvetenskaplig utvärdering

Michele Micheletti och Annasara Agfors

Förord MUCF

I denna rapport utvärderas arbetet med det regeringsuppdrag Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor har haft att genomföra skolvalen inför de allmänna valen 2018 och Europaparlamentsvalet 2019. Det är första gången som en totalundersökning av alla skolor som hade möjlighet att delta genomförs. Utvärderingen har använt forskning om politiskt deltagande och offentlig statistik för att analysera mönster i deltagandet vid skolvalen men också över tid. De skolor som valde att avstå från att delta i skolvalet 2018 har uppmärksammats och en enkät har genomförts för att förstå varför skolorna valt att inte delta.

Utvärderingen ger en detaljerad kartläggning av deltagandet i skolval och har uppmärksammar skillnader i deltagande mellan Sveriges skolor. Utvärderingen visar att det finns en stabilitet i skillnaderna över tid och att det krävs särskilda insatser för att friskolor, yrkesprogram och särskolor ska öka sitt deltagande. Gapet mellan dessa skolor och övriga skolor kommer inte att försvinna av sig självt. Kartläggningen visar också att de skolor som en gång har deltagit i skolval fortsätter med detta, skolvalsdeltagande kan närmast beskrivas som en vana. Utvärderingen är framåtsyftande och ger förslag på utvecklingsområden inom regeringsuppdraget.

Vi vill rikta ett stort tack till professor Michele Micheletti och Annasara Agfors vid Stockholms universitet som genomförd utvärderingen. Uppdraget har varit att utvärderingen ska utföras självständigt och fristående från myndighetens uppdrag att genomföra skolval. Ett särskilt tack riktas till de skolledare som svarade på utvärderingens enkät och alla andra som deltagit i rapporten.

Lena Nyberg

Generaldirektör

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor

Förord Utvärderarna

Flera samhällsinstitutioner ska tackas för gott samarbete kring genomförandet av vårt uppdrag att utvärdera skolvalen 2018 och 2019. MUCF har försett oss med grundläggande statistik om de skolor som har deltagit i skolvalen 2002, 2006, 2010, 2014, 2018 och 2019 och varit behjälplig med kontakter med andra myndigheter och aktörer i samhället. Vi vill rikta ett särskilt tack till Mattias Lunn, som har varit vår kontaktperson vid MUCF och som har stött vårt arbete med detta uppdrag. Andra medarbetare vid MUCF har också varit behjälpligt. Jill Vennelin, projektledare för Skolval 2018, har också snabbt svarat på våra frågor.

Skolverket, SCB, Skolinspektionen, Sveriges kommuner och regioner samt Brottsförebyggande rådet har effektivt svarat på frågor om deras statistik. Medarbetare vid Kolada har svarat på frågor angående användning av deras nyckeltal. För statistik om ideella föreningar och studiecirkel i kommuner har vi gjort en särskild beställning till SCB. Anders Kjellberg, professor i sociologi vid Lunds universitet, har bidragit med kommunstatistik över facklig anslutning. Institutet för mediestudier har hjälpt oss med statistik om medielandskapet i kommunerna. Polismyndigheten har bidragit med information om utsatta områdena.

Ett särskilt tack riktas till de skolledare som har svarat på vår enkät.

Flera forskarkollegor vid Stockholms universitet har tagit tid att svara på frågor, läsa utkast och lämna kommentarer. Tidigt i projektet bidrog Jon Nylén och Johan Sandahl med synpunkter på de skol- och kommunvariabler som ingått i våra kartläggningar. Kåre Vernby har gett viktiga råd när det gäller rapportens statistiska analyser. Vi vill också tacka arbetsseminariet Politik och förvaltning vid statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet för synpunkter. Torbjörn Einarsson och Filip Wijkström vid Stockholm Center för Civil Society Studies, Handelshögskolan har bidragit med sin kunskap om statistik om det lokala civila samhället. MUCF gav oss möjlighet att lägga fram en del av utvärderingen vid sin rikskonferens i november 2019. Vi tackar panelen och deltagarna för kommentarer. Olof Petersson har lämnat synpunkter på analyser och redigering.

Stockholm den 28 februari 2020

Michele Micheletti och Annasara Agfors

Innehåll

Förord MUCF	4
Förord Utvärderarna	5
Förteckning över tabeller	8
Sammanfattning	10
Inledning	15
Utvärderingens syfte och genomförande	17
Skolvalens betydelse för demokratin	17
Deltagandets betydelse för demokratin	18
Genomförande av utvärderingen	20
Skolors deltagande och icke-deltagande i skolvalet inför riksdagsvalet 2018	22
Inledning	22
Skolegenskaper	24
Kommunegenskapers betydelse	29
Enkät till icke-deltagande skolor	39
Sammanfattning	40
Skolors engagemang i skolvalet inför EU-valet 2019	41
Inledning	41
Skolegenskapers betydelse	43
Kommunegenskapers betydelse	45
Sammanfattning	51
Yrkesprogrammets deltagande i skolvalen 2018 och 2019	52
Inledning	52
Skillnader i deltagande mellan olika gymnasieprogram	54
Skolegenskapers betydelse	55

Kommunegenskapers betydelse	58
Sammanfattning	66
Särskolornas deltagande i skolvalen 2018 och 2019	67
Inledning	67
Skolegenskapers betydelse	69
Kommunegenskapers betydelse	70
Sammanfattning	73
Skolvalen 2018 och 2019 i de socioekonomiskt svaga och utsatta områdena	74
Inledning	74
Skolegenskapernas betydelse	76
Kommunegenskaper	78
Sammanfattning	80
Utvecklingen av skolvalsdeltagandet sedan 2002	81
Inledning	81
Deltagandenivåer över tid	81
Skol- och kommunegenskapers betydelse	86
Skillnaden mellan deltagande och icke-deltagande skolor	93
Sammanfattning	95
Slutsatser och rekommendationer	97
Skillnader i deltagande 2018 och 2019	97
Aktiva och passiva skolor över tid	99
Faktorer av betydelse för deltagande över tid	99
Rekommendationer	100
Bilaga 1: Enkäten till skolor som inte deltog i skolvalet 2018	103

Förteckning över tabeller

Kapitel 2: Skolvalet 2018. Riksdagsvalet

Tabell 2.1: Skolval efter skolform

Tabell 2.2 Skolval efter skolform och huvudmannaskap

Tabell 2.3 Skolval efter högskoleförberedande program respektive yrkesprogram

Tabell 2.4 Skolval efter huvudmannaskap och högskoleförberedande program respektive yrkesprogram

Tabell 2.5 Skolval efter skolans könssammansättning

Tabell 2.6 Skolval efter lärarnas behörighet

Tabell 2.7 Skolval efter skolresultat

Tabell 2.8 Skolval efter antal skolor i kommunen

Tabell 2.9 Skolval efter kommuntyp

Tabell 2.10 Skolval efter kommunbefolkningsegenskaper

Tabell 2.11 Skolval efter politiska förhållanden i kommunen

Tabell 2.12 Skolval efter aktivitet i civilsamhälle och medias närvaro i kommunen

Tabell 2.13 Skolval efter kommunens ekonomiska förutsättningar

Tabell 2.14 Skolval efter andelen elever i friskolor

Tabell 2.15 Skolval efter resurser till skolor, kommunnivå

Tabell 2.16 Skolval efter skolkvalitet i kommunen

Tabell 2.17 Skäl att inte anordna skolval bland företrädare för skolor som inte höll skolval 2018

Kapitel 3: Skolvalet 2019. EU-valet

Tabell 3.1 Skolval efter skolform

Tabell 3.2 Skolval efter skolform och huvudmannaskap

Tabell 3.3 Skolval efter högskoleförberedande program respektive yrkesprogram

Tabell 3.4 Skolval efter huvudmannaskap och högskoleförberedande program respektive yrkesprogram

Tabell 3.5 Skolval efter skolans könssammansättning

Tabell 3.6 Skolval efter skolegenskaper

Tabell 3.7 Skolval efter kommuntyp

Tabell 3.8 Skolval efter kommunbefolkningsegenskaper

Tabell 3.9 Skolval efter politiska förhållanden i kommunen

Tabell 3.10 Skolval efter aktivitet i civilsamhälle och medias närvaro i kommunen

Tabell 3.11 Skolval efter kommunens ekonomiska förutsättningar

Tabell 3.12 Skolval efter antal skolor i kommunen

Tabell 3.13 Skolval efter resurser till skolor, kommunnivå

Tabell 3.14 Skolval efter skolkvalitet i kommunen

Kapitel 4: Yrkesprogrammets deltagande i skolvalen 2018 och 2019

Tabell 4.1 Skolval efter typ av gymnasium och deltagande i skolvalen 2014

Tabell 4.2 Gymnasiernas deltagande i skolvalen 2002-2019

Tabell 4.3 Skolvals deltagande efter typ av gymnasieprogram och skolegenskaper

Tabell 4.4 Skolval efter kommuntyp

Tabell 4.5 Skolval efter kommunbefolkningsegenskaper

Tabell 4.6 Skolval efter politiska förhållanden i kommunen

Tabell 4.7 Skolval efter lokalt civilsamhälle och medienärvaro i kommunen.

Tabell 4.8 Skolval efter ekonomiska förhållanden i kommunen och kommunens ekonomiska förutsättningar

Tabell 4.9 Skolval efter kommunens skollandskap

Kapitel 5: Särskolornas deltagande i skolvalet 2018 och 2019

- Tabell 5.1 Skolval efter särskolors deltagande
- Tabell 5.2 Skolval efter särskolor och huvudmannaskap
- Tabell 5.3 Skolval efter renodlade särskolor och huvudmannaskap
- Tabell 5.4 Skolval efter renodlade särskolors deltagande i Skolvalen 2014
- Tabell 5.5 Särskolors deltagande i skolvalen 2002-2019
- Tabell 5.6 Skolval efter lärarkompetens i särskolorna
- Tabell 5.6 Skolval efter medborgarengagemang och medias närvaro i kommunen
- Tabell 5.7 Skolval efter kommunens skollandskap

Kapitel 6: Skolvalet 2018 och 2019 i de socioekonomiskt svaga och utsatta områden

- Tabell 6.1 Skolval efter typ av område
- Tabell 6.2 Skolval efter typ av skola och område
- Tabell 6.3 Skolval efter huvudman och område
- Tabell 6.4 Skolval efter skolor i utsatta områdets deltagande i Skolvalen 2014
- Tabell 6.5 Skolval efter skolegenskaper i skolor i utsatta områden
- Tabell 6.6 Kommunegenskaper i de utsatta områdena

Kapitel 7: Utvecklingen av skolvalsdeltagandet sedan 2002

- Figur 7.1 Deltagande över tid per skolform
- Figur 7.2 Deltagande över tid efter huvudman
- Figur 7.3 Deltagande över tid efter gymnasieprogram
- Figur 7.4 Deltagande över tid efter gymnasieprogram och huvudman
- Figur 7.5 Deltagande över tid efter särskoleform
- Figur 7.6 Deltagande över tid efter särskolor och huvudman
- Figur 7.7 Deltagande över tid efter kommunegenskaper

Tabell 7.1 Skolval efter skolegenskaper

- Tabell 7.2 Skolval efter skolans könssammansättning
- Tabell 7.3 Skolval efter kommuntyp
- Tabell 7.4 Skolval efter deltagarfrekvensen i kommunens skolor
- Tabell 7.5 Skolval efter kommunbefolkningsegenskaper
- Tabell 7.6 Skolval efter politiskt styre
- Tabell 7.7 Skolval efter samhällsengagemang i kommunen
- Tabell 7.8 Skolval efter kommunens skollandskap
- Tabell 7.9 Skolval efter antalet skolor som kunde delta 2002-2018
- Tabell 7.10 Skolval 2018 efter deltagande i tidigare skolval
- Tabell 7.11 Skillnader i skolegenskaper efter deltagande 2002-2018

Sammanfattning

Uppdraget och skolvalens betydelse för demokratin

Deltagandet i skolval anses vara en möjlighet för elever att undersöka demokratin. Skolval betraktas som Sveriges största demokratisatsning för unga. Alla gymnasieskolor och grundskolor med elever i årskurs 7–9 har möjlighet att delta i skolval.

Denna utvärdering granskar både de skolor som deltog i skolvalet 2018 och 2019 och de som valde att inte göra det. Det är första gången som en totalundersökning av alla skolor som hade möjlighet att delta genomförs. Utifrån forskning om politiskt deltagande och befintlig offentlig statistik analyseras mönster i deltagandet vid skolvalen inför riksdagsvalet 2018 och EU-valet 2019 och även bakåt i tid. Vilken andel av alla skolor som skulle kunnat delta i skolvalet deltog faktiskt 2018 respektive 2019? Vad kännetecknar de engagerade och de oengagerade skolorna? Utvärderingsrapporten ger en detaljerad kartläggning av Skolsveriges deltagande i skolval. En enkät till alla skolor som inte deltog 2018 har också genomförts.

Skolvalen 2018 och 2019

Deltagandet i skolvalet inför riksdagsvalet 2018 var 58 procent och inför valet till Europaparlamentet 2019 15 procent. Ungefär samma andel i grundskolor och i gymnasier deltog 2018. Långt färre grundskolor deltog i EU-skolvalet 2019.

I båda skolvalen deltog kommunala skolor i betydligt högre utsträckning än friskolorna. I skolvalet 2018 deltog 64 procent av alla kommunala grundskolor men endast 44 procent av friskolorna. Bland gymnasierna deltog 66 procent av de kommunala skolorna och 43 procent av friskolorna. En närmare analys bekräftar betydelsen av huvudmannaskap som den viktigaste förklaringsfaktorn bakom skillnaderna i deltagande. Huvudmannaskapet har inte analyserats i tidigare utvärderingar.

Yrkesprogram, särskolor och skolor i de utsatta områdena

Deltagandet är genomsnittligt lägre bland yrkesprogramskolor och särskolor. Skolor i de utsatta områdena hade högre deltagande än skolor i andra områden i Sverige.

Skillnaden i deltagande 2018 är 21 procentenheter mellan skolor med enbart yrkesprogram (51 procent deltagande) och skolor med enbart högskoleförberedande program (72 procent). Deltagandet var ännu lägre i fristående yrkesprogramgymnasier. Endast 23 procent av yrkesprogramfriskolorna deltog, jämfört med 68 procent av de kommunala yrkesprogrammen.

Särskolor deltog i betydligt mindre utsträckning både 2018 och 2019. 35 procent av renodlade särskolor (både grundskolor och gymnasier) deltog 2018 jämfört med 62 procent av skolor utan särskola 62 procent. Fristående särskolor deltog i lägre utsträckning: 5 procent deltog jämfört med 38 procent av de kommunala särskolorna 2018. I skolvalet 2019 deltog ytterst få särgrundskolor (2 procent). Nivån bland fristående sargymnasierna (13 procent) var nästan i nivå med skolor i övrigt.

I de utsatta områdena deltog 61 procent av skolorna 2018 och 10 procent 2019. Deltagandet inför riksdagsvalet 2018 var högst bland skolor i de särskilt utsatta områdena (62 procent) men lägst inför EU-valet 2019 (6 procent). Huvudmannskapet spelar inte samma roll. Friskolor och kommunala skolor i de utsatta områdena deltog i samma utsträckning.

Skolvalsdeltagande över tid 2002–2018

Deltagandet i skolvalen inför riksdagsval har i stort sett ökat från 2002 till 2018. Ett undantag är 2010 när deltagandet minskade med 6 procentenheter. En mindre nedgång noteras även för 2018. Gymnasierna deltar numera i samma utsträckning som grundskolorna. Det finns dock kvar ett gap i deltagande mellan yrkesprogram och högskoleförberedande program.

Ett liknande gap finns även mellan kommunala skolor och friskolor. Bland både friskolor och kommunala skolor har deltagandet ökat över tid. Men friskolorna har inte kommit i kapp de kommunala skolornas deltagandenivå från 2002. I alla skolval har friskolor deltagit i mindre utsträckning än kommunala skolor.

Särskolornas deltagande mellan 2002 och 2018 skiljer sig något från de övriga skolorna. Både grundsärskolors och gymnasiesärskolors deltagande sjönk drastiskt 2014. Eftersom uttrycket ”utsatt område” inte har funnit särskilt länge går det inte att göra samma analys över tid för dessa skolor.

Gymnasier, friskolor, mindre skolor och yrkesskolor är kraftigt överrepresenterade bland de skolor som inte deltagit i något skolval. Grundskolor, kommunala skolor och gymnasier med högskoleförberedande program är överrepresenterade bland de skolor som deltagit i alla skolval.

Faktorer bakom olika deltagarnivåer

Skolor som inte deltagit i något skolval skiljer sig från övriga skolor. Vad som kännetecknar de skolor som inte har deltagit är att de i högre utsträckning är mindre skolor, oftare gymnasier med yrkesprogram och oftare är friskolor. Skolor som har deltagit i alla skolval under perioden är i högre utsträckning gymnasier med högskoleförberedande program, grundskolor och kommunalt drivna.

Skolegenskaper är allmänt viktigare än kommunegenskaper för att förklara skolornas deltagande och icke-deltagande över tid.

De viktigaste faktorerna bakom deltagandet på skolnivån är, i fallande ordning: huvudmannskap, elevantal, andel föräldrar med eftergymnasial utbildning, andel lärare med pedagogisk högskoleexamen samt om skolan är en grundskola. Kommunala huvudmän, större antal elever i skolan, högre andel föräldrar med eftergymnasial utbildning och högre andel lärare med pedagogisk högskoleexamen ökar sannolikheten för att en skola ska anordna skolval, även efter statistisk kontroll för de andra faktorer som ingår i utvärderingen. Utöver dessa faktorer deltog yrkesprogramgymnasier och renodlade särskolor i mycket lägre utsträckning än andra skolor.

Vissa kommunegenskaper spelar också roll. Skolor i större kommuner deltar oftare. Kommuner med ett större antal föreningar och fler anmälda brott mot person är däremot förknippat med lägre deltagande. Tabell 5 ger en överblick av kommunerna med högst respektive lägst skolvalsdeltagande under perioden

2002–2018. Sveriges största kommuner – Stockholm, Göteborg och Malmö – ligger mellan 38 och 45 procent deltagande. Av de tre hade Göteborg högst och Malmö lägst deltagande under hela perioden.

Slutsatser och rekommendationer

Utvärderingens totalundersökning av alla skolor som hade möjlighet att delta ger detaljerad kunskap om skillnaderna i skolornas deltagande i skolvalen. För första gången har en utvärdering av skolvalen jämfört kommunala och fristående skolor. Våra detaljerade studier visar att huvudmannaskapet är den starkaste förklaringsfaktorn bakom Skolsveriges deltagande i skolvalen. Friskolor deltog i lägre utsträckning än kommunala skolor. Det gäller vid de senaste två skolvalen 2018 och 2019 liksom vid alla skolval från 2002. Skillnaden mellan friskolor och kommunala skolor kan inte förklaras med de andra skolegenskaper eller de kommunegenskaper som ingår i utvärderingen. Slutsatsen blir därför att det är just huvudmannaskapet som främst förklarar varför vissa skolor anordnar skolval och andra inte.

Andra jämförelser har ingått i utvärderingen. Kartläggningen visar även andra stora klyftor förutom den mellan kommunala och fristående skolor. Deltagande skiljer sig kraftigt mellan yrkesprogram och högskoleförberedande program på gymnasienivån. En annan stor klyfta är mellan särskolor och skolor utan särskoleklasser. Särskolor deltog i mycket lägre utsträckning. Vår granskning visar att det finns en stabilitet i klyftorna över tid. Det betyder att det krävs särskilda insatser för att få friskolorna, yrkesprogrammen och särskolorna att öka sitt deltagande. Gapet mellan dessa skolor och övriga kommer inte att försvinna av sig självt.

Utbildning spelar också en stor roll för deltagandet. Olika mått på utbildningsfaktorn – föräldrarnas utbildningsnivå, lärarnas behörighet och examensnivå samt kommuninvånarnas skolgång – är alla viktiga faktorer bakom deltagandet. Högre utbildning är därmed en viktig del av förklaringen till att vissa skolor har högre skolvalsdeltagande än andra.

Det har diskuterats huruvida politisk polarisering i skolorna och skolornas obenägenhet att inrapportera obekväma skolvalsresultat är faktorer som påverkar Skolsveriges deltagande i skolval. De inkomna svaren på våra enkätfrågor bekräftar inte denna förmodan. De skäl som framkommer för att inte anordna skolval handlar i stället om att skolan väljer att arbeta med demokratiuppdraget på andra sätt, prioriterar andra delar av sitt uppdrag och att de saknar lärarresurser. Även brist på eldsjälur bland elever och lärare uppgavs som viktiga skäl liksom praktiska svårigheter med att genomföra skolvalet.

Hur kan MUCF försöka få deltagandet att öka i framtiden? Vi menar att MUCF bör diskutera den allmänna uppläggnings av hela skolvalsprojektet och överväga hur resurserna på bästa sätt kan riktas för att få fler skolor att delta. Skarpa analyser och skraddarsydda lösningar, till exempel olika strategier och satsningar, bör övervägas för att öka skolvalsdeltagande ytterligare. Kartläggningen visar att ha deltagit i ett tidigare skolval ökar sannolikheten att en skola deltar i kommande skolval. Skolvalsdeltagande blir som en vana. Riktade satsningar att få flera skolor att delta ser ut som en effektiv investering för framtida skolval.

- MUCF bör överväga att rikta satsningar mot de skolor som aldrig eller sällan har deltagit i ett skolval.
- Skolvalet 2018 visar en viss nedgång i deltagandet, vilket möjligtvis är kopplat till att allmänna val numera äger rum en vecka tidigare. Det betyder att skolval äger rum tidigare under terminsstarten. Därför bör MUCF inför planeringen av nästa skolval 2022 bedöma betydelsen av att riksdagsvalet hålls en vecka tidigare under hösten för hur skolorna förbereder sitt deltagande i skolval. Det kan till exempel göras tillsammans med några skolor och genom samtal och fokusgrupper.
- Den systematiska och stabila skillnaden mellan kommunala och fristående skolor är ett stort bekymmer för skolvalsdeltagandet. Vill MUCF bättre uppfylla sina mål bör denna klyfta studeras noggrant. Har det att göra med att friskolorna arbetar med demokratiuppdraget på annat sätt än kommunala skolor? Eller krävs särskilda satsningar för att få friskolor att öka sitt deltagande i skolval?
- Intensifierad kontakt bör tas med de skolor som sällan deltar i skolvalen för att diskutera hur deras deltagande kan öka. En fördjupad analys som utgår ifrån de faktorer som enkäten identifierat som viktigaste förklaringar till icke-deltagande bör användas som utgångspunkt i samtalen.
- Alla skolor är inte lika och vissa skolor har andra förutsättningar än Skolverige i stort. Särskilda insatser behövs för att öka deltagande och minska klyftorna mellan olika skolformer. MUCF bör se över hur väl de allmänna processerna kring skolval och myndighetens allmänna skolvalsmaterial passar skolornas olika förutsättningar.
- Skolvalsprocesserna bör utvecklas så att skolor med få elever, och kommuner med ett fåtal skolor, lockas att delta i högre utsträckning. Små skolor behöver en process som garanterar valhemligheten och som inte tär på skolresurserna. MUCF bör överväga möjligheten för flera små skolor att hålla skolval tillsammans.
- Särskolor behöver en skolvalsprocess och ett förberedande material som tar hänsyn till elevernas speciella behov. MUCF bör tillsätta en arbetsgrupp som tar initiativ till didaktiska samtal med särskolorna för att ta reda på vad som behövs för att kunna delta i skolval. Förslag på anpassad process och anpassat material bör utvecklas inför nästa skolval. Bakom denna rekommendation ligger en fallande trend i särskolornas deltagande i skolval.
- Skolvalsprojektet bör ta hänsyn till att yrkesprogramelever har sin praktik förlagd utanför skolområdet. Andra processer bör utvecklas som möjliggör högre deltagande bland yrkesprogramskolorna i skolvalen. Streaming av samtal med de politiska partierna, poddar och bloggar för att göra skolvalsprocessen mer dynamisk är några exempel som bör övervägas. Förhandsröstning, som utnyttjas allt oftare i de allmänna valen, bör införas som alternativ till röstning

på en bestämd plats och bestämd valdag. Det är viktigt att åtgärder utvecklas eftersom yrkesprogrammets deltagande inte har stabiliserats, snarare har deras deltagande efter en viss ökning börjat falla igen.

- MUCF bör tillsätta en projektgrupp med uppgift att utveckla nya sätt att locka skolor att delta i skolvalet inför valen till Europaparlamentet. Nya didaktiska metoder som konkretiserar betydelsen av europeiskt samarbete för elevernas vardag och framtid men även varför det är viktigt att delta i skolval inför EU-valet bör utvecklas.
- Skolval hålls i ett flertal länder. MUCF bör ta initiativ till samarbete mellan länderna, exempelvis de nordiska länderna, om hur skolvalsprocesser ska kunna utvecklas.

Inledning

MUCF fick regeringens uppdrag att genomföra förberedelser av skolval inför riksdagsvalet 2018 och inför EU-valet 2019.¹ Förberedelserna skulle omfatta verksamhet i samband med de två valen och särskild vikt skulle läggas vid att tillgängliggöra skolval för skolor i socioekonomiskt svaga områden. MUCF fick därefter uppdraget att utvärdera Skolval 2018 och 2019. Utvärderingen ska undersöka om målen har uppfyllts.

Huvudmålet med skolval enligt ”En utvärdering av arbetet med Skolval 2018” är att ”så många skolor och elever som möjligt ska delta samt att den verksamhet som bedrivs ute i skolorna i samband med skolval ska vara så kvalitativ som möjligt”.² Sex delmål preciseras:

1. Att öka deltagandet i skolval.
2. Att stimulera till samtal om politik i skolan.
3. Att öka elevers kunskap om demokrati och möjlighet att delta i politiska processer.
4. Att ge stöd till lärare och skolpersonal som vill prata politik och demokrati med unga.
5. Att tillgängliggöra skolval för skolor i socioekonomiskt svaga områden.
6. Att främja deltagandet av målgrupper som visat lägre valdeltagande vid tidigare skolval.

Utöver det sista delmålet har MUCF valt att särskilt främja deltagandet av elever som går i särskolor och i yrkesprogram.

Utgångspunkten för utvärderingen av skolval 2018 och 2019 skiljer sig i väsentlig mening från tidigare utvärderingar. De tidigare utvärderingarna har utgått enbart från de skolor som har anordnat skolval och granskat hur skolvalen har organiserats och genomförts. Studieobjektet har varit de olika aktörernas olika erfarenheter av att ha genomfört skolvalet. MUCF-finansierade projekt som genomfördes i samband med skolvalsprocesserna har också granskats. Utvärderarna har intervjuat rektorer, lärare, elever, projektledare, partipolitiska ungdomsförbund och företrädare för ungdomsorganisationer. Intervjuer, enkäter och fokusgrupper har genomförts för att samla in deras erfarenheter. De tidigare rapporterna är intressant läsning och kastar ljus på de aktörer som är engagerade i skolvalsverksamheter.

Utvärderingen av skolvalen 2018 och 2019 har en annan utgångspunkt. Den tar sin utgångspunkt i statsvetenskaplig forskning om politiskt deltagande och särskilt de faktorer som forskare finner viktiga för att förklara varför det finns skillnader i deltagandet. Dessa forskningsinsikter utnyttjas för att undersöka skolornas deltagande i skolval. Vi kartlägger skolor – eller mer korrekt sagt skolenheter – som deltar i skolval och de skolor som avstår från att delta. Det är skolorna – och inte de deltagande personerna – som undersöks med hjälp av befintlig statistik om skolenheterna och deras lokala

¹ Regeringsbeslut 2017-06-29 Ku2017/01611.

² Dnr 2212/17, s. 7.

kontext. En förteckning över de faktorer (variabler) och datakällor som ingår i utvärderingens totala undersökning av alla skolors med möjlighet att delta i skolval finns i den fristående tekniska rapporten, som också diskuterar hur vi har varit tvungna att avgränsa undersökningen i de fall där viss statistik saknas.

Det är med andra ord första gången som icke-deltagande skolor undersöks systematiskt i en skolvalsutvärdering. Endast genom att studera icke-deltagande skolor kan vi få en komplett bild av skolvalens räckvidd och hur deltagandet i skolval bland skolorna ska kunna öka.

Vad förklarar deltagande och vad förklarar icke-deltagande bland skolorna? För att besvara denna fråga görs en jämförelse mellan deltagande skolor med icke-deltagande skolor 2018 och 2019. Har de skolor som deltog i skolvalen något gemensamt? Har icke-deltagande skolor något gemensamt? Hur skiljer skolorna från varandra? Spelar egenskaper hos skolorna – t.ex. skolans storlek, inriktning, huvudman och skolresultat – någon roll? Kan den lokala kontexten – alltså kommunens egenskaper – förklara skillnader mellan deltagande och icke-deltagande skolor? Finns det skillnader mellan skolor i små respektive stora kommuner, skolor i kommuner med olika politiska styre eller med olika befolkningskaraktärstik?

Uppdraget är först och främst att utvärdera deltagandet och icke-deltagandet i skolvalet inför riksdagsvalet 2018 och EU-valet 2019. För att få en mer sammansatt och komplett bild av Skolsveriges engagemang i skolvalen jämförs även deltagande och icke-deltagande skolorna bakåt i tid – från 2002 och framåt. Vilka mönster ser vi över tid? Kan det vara så att vissa skolor alltid eller nästan alltid deltar medan andra alltid eller nästan alltid avstår? Vilken förklaringskraft har de identifierade skol- och kommunegenskaper över tid?

Utvärderingens syfte och genomförande

Skolvalens betydelse för demokratin

”All offentlig makt i Sverige utgår från folket” är hur regeringsformen börjar. Fri åsiktsbildning och allmän och lika rösträtt är grunden för Sveriges statsskick. Den svenska demokratin bygger på att folket engagerar sig i politiken genom att gå och rösta, att hålla sig informerade om samhällsutvecklingen och att delta politiskt på andra sätt. Enligt regeringen har skolan en viktig roll att spela när det gäller att lägga grunden för ett jämlikt liv för var och en i Sverige. ”Alla elever ska ges möjligheter att rustas för vidare studier, arbetsmarknad och samhällsliv. Ingen elev ska lämnas efter och ingen ska hållas tillbaka.”¹

Svenska skolor har ett demokratiuppdrag. Alla skolor ska undervisa om demokrati och visa vad demokrati betyder i praktiken. Deltagandet i skolval anses vara en möjlighet för elever att undersöka demokratin och ett sätt för skolorna att uppfylla sitt demokratiuppdrag. Enligt MUCF, som har uppdraget att genomföra skolval, är skolval en unik möjlighet för elever att få testa att själva anordna och delta i ett demokratiskt val. Myndigheten betraktar skolvalen som Sveriges största demokratisatsning för unga. Skolval ger också eleverna möjlighet att diskutera och sprida information om politik. Alla gymnasieskolor och grundskolor med elever i årskurs 7–9 har möjlighet att delta i skolval. För att delta måste skolan anmäla sig. Det ska också finnas en arrangör och en kontrollant. Arrangör kan vem som helst på skolan vara. Elev, elevråd, lärare eller skolledare kan fylla denna funktion som ansvarar för att valet blir av. Arrangören sköter det praktiska som att boka lokal och informera skolan om valdagen. MUCF ser helst att skolval är elevdrivet. Det behövs också en person som ansvarar för att valet går rätt till. Kontrollanten ska kunna instruktionerna om hur skolvalet ska hållas och se till att valresultatet stämmer och rapporteras in. Denna person behöver vara myndig senast under skolans valdag. Skolledningens roll kan variera. Åtminstone ska skolledningen godkänna att skolans lokaler används för skolvalet. För att räknas som deltagare i ett skolval ska skolan ha anmält sig, genomfört skolvalet och dessutom rapporterat in resultaten till MUCF.

Skolval förbereds på olika sätt. Uppstart och lansering av skolval börjar rätt tidigt. För skolvalet 2018 var det nästan ett år i förväg. För skolvalet 2019 var det cirka sex månader i förväg. Skolorna har då möjlighet att anmäla sig. Information om skolval skickas sedan ut till skolorna, till exempel genom en rundringning till alla skolor, närmare bestämt till SO-lärare och skolledare. Olika slags informationsmaterial inför skolval sammanställs. Det handlar om anmälningsmaterial som informerar om skolval, ett startpaket till de anmälda skolorna med syftet att underlätta förberedelse av valet, ett valpaket som innehåller det material som behövs för att genomföra valdagen och till sist digitalt material. (Övrigt material finns tillgängligt via webbplats och vissa sociala medier, till exempel filmer, grafiskt kit och bilder.) Dessutom genomförs turnéer

¹ <https://www.regeringen.se/artiklar/2018/06/sverige-ska-ha-en-jamlik-kunskapsskola/>

inför skolvalet. Olika evenemang hålls också för att informera och mobilisera skolorna att delta i skolval.

MUCF har ett helhetsansvar för skolvalen och även för vissa praktiska delar såsom upphandling av distribution av valpaket, beviljande av medel till externa aktörer, vissa kommunikationsinsatser och system för anmälan och inrapportering av valresultat. I skolvalsprojektet ingår flera ungdomsorganisationer, som får uppdrag av MUCF att driva information om skolval mot skolorna. För 2018 och 2019 ingick Sveriges Elevråd, SVEA, Sveriges Elevkårer, Sveriges Elevråd, Europeiska Ungdomsparlamentet och Ung Media Sverige i sådana satsningar på uppdrag av MUCF. Skolverket och Valmyndigheten är samarbetsmyndigheter.²

Deltagandets betydelse för demokratin

Mycket forskartid har ägnats åt att analysera varför det uppstår skillnader i politiskt deltagande. Det finns goda skäl för denna forskningsatsning. Deltagandet påverkar hur våra lagstiftande församlingar ser ut och hur regeringar och styrande koalitioner utformas. All offentlig makt i Sverige utgår ifrån folket. Men inte alla som utgör folket deltar i samma utsträckning. Varför finns det skillnader mellan dem som deltar och dem som inte deltar? Forskare brukar granska en stor uppsättning faktorer för att ge svar på dessa frågor. Vanligtvis spelar socioekonomiska resurser såsom utbildning, inkomst och yrke en viktig roll. I vissa fall finns stora skillnader mellan kvinnor och män, tidigare var så fallet när det gällde valdeltagande i Sverige. Åldern spelar fortfarande roll. Både de yngre och de som är mycket äldre röstar i mindre utsträckning än andra åldersgrupper. Lägre röstning bland de yngre leder till särskild oro och särskilda satsningar för att locka ungdomarna till vallokalerna.³ Etnicitet är ytterligare en faktor som förklarar skillnader i röstning och övriga former av politiskt deltagande. Valdeltagandet är lägre bland väljare med utländsk bakgrund och det finns klara tecken på lägre anslutning till olika slags föreningar bland dem som inte är svensk-svenskar (t. ex. när det gäller facklig anslutning).⁴ Kan skillnader i skolornas deltagande i skolval förklaras med hjälp av sådana faktorer? Ser till exempel deltagande och icke-deltagande skolors elevsammansättning olika ut vad gäller just dessa faktorer?

Andra slags resurser brukar också spela roll för deltagandet.⁵ Tid är en av dessa faktorer. Man måste kunna hinna med att delta – oavsett om det handlar om att gå och rösta, engagera sig i ett parti eller en förening eller att delta på annat sätt. Faktisk tid att hinna med men även en upplevd känsla av att ha tid att delta kan avgöra om man satsar på deltagande eller inte. Ytterligare en resurs är medborgarfärdigheter ("civic skills"). Skicklighet i att kommunicera sina

² Se MUCF:s rapport, *Skolval. Slutrapport Skolval 2018/2019*.

³ Skolval har uppfattats som en sådan särskild satsning. *Youth, democracy, and democratic exclusion in the Nordic countries*. Nordiska ministerrådet, Nordisk Ministerråds sekretariat, 2017. urn:nbn:se:norden:org:diva-5058.

⁴ Uttrycket "svensk-svenskar" kommer från Peter Esaiassons bok, *Förorten* (Timbro, 2019). Om facklig anslutning se Anders Kjellbergs rapport "Den svenska modellen i fara?" (Arena, 2019), <https://arenaide.se/rapporter/den-svenska-modellen-fara/>

⁵ Henry E. Brady, Sidney Verba och Kay Lehman Schlozman, "Beyond SES: A resource model of political participation", *American political science review* 89 (2) (1995): 271-294.

idéer, argument och åsikter, kunskap om hur det politiska systemet fungerar och förmåga att tänka kritiskt kring samhällsutveckling och politiska förhållanden är tre färdigheter som ger ”know-how” om hur man deltar politiskt. Dessa färdigheter leder ofta till en bättre självkänsla som medborgare (så kallad maktgörande eller ”empowerment”). Att lära sig medborgarfärdigheter är ett viktigt inslag i ungdomspolitikerna och skolans demokratiuppdrag.

Samhällskunskapsundervisningen ska förstärka alla elevers förutsättningar att utöva aktivt demokratiskt medborgarskap. Dessa färdigheter ska också tränas i skolvalssammanhang.⁶ Sett tillsammans menar statsvetare att dessa resurser ger kapacitet att delta. Kort uttryckt ska man ha förutsättning att kunna delta om man har tillräckligt ”know-how”-kapacitet. Kan skillnader i skolornas deltagande i skolval förklaras av att de har olika ”know-how”-kapacitet? Vilken roll kan olika skolegenskaper spela för skolornas benägenhet att hålla skolval?

Men förutsättningar räcker inte alltid. Det finns exempel på resursstarka personer och grupper med goda förutsättningar att delta som drar sig undan samhällsengagemang.⁷ Man måste också ha lust och vilja att delta. Motivation är vad forskare kallar denna vilja, och den mäts i termer av intresse för politik och för samhällsutveckling. Hur blir man politiskt intresserad och samhällsengagerad? Kanske spelar familjen, en kompis eller en förebild roll. Om dessa är engagerade i politiken kan det smitta av sig till andra runt omkring. Andra så kallade socialiseringsagenter är skolan, föreningslivet och medierna. Politisk socialisering är en process som börjar inom familjen och med föräldrarna men involverar andra arenor och institutioner. Här spelar skolan en särskild roll när det gäller att väcka elevernas intresse för politik och samhällsutveckling och för viljan att delta – och även att bryta ett ointresse för politik som skapas av andra socialiseringsagenter runt omkring.⁸ Forskningen visar också att samhällskunskapsundervisningen är särskilt betydelsefull för elever som tillhör etniska minoriteter och kommer ifrån svaga socioekonomiska miljöer.⁹ Kan en skolas vilja och intresse för samhällsfrågor förklara varför den deltar eller inte i skolvalet 2018 och 2019?

Slutligen pekar forskningen på behovet att nätverk som lockar oss att delta. Man ska dras med att engagera sig. Denna ”dra-med-effekt” visar att det finns konkreta möjligheter att delta.¹⁰ Ett exempel är om det finns lokala föreningar eller politisk partier som söker upp och välkomnar (rekryterar) nya medlemmar. Eller, som i vårt fall, skolor som ger elever möjlighet att utöva demokratin genom sitt deltagande i skolvalsprocessen. Men det kan även handla om att

⁶ Johan Sandahl, *Medborgarbildning i gymnasiet*. Stockholm: Centrum för de humanistiska ämnernas didaktik, Stockholms universitet, 2015, Charlotta Granath, *Demokratiuppdraget i skolan : metodhandbok med undervisningsexempel*. Sanoma utbildning, 2017.

⁷ Se avsnittet ”Uttåget från det gemensamma” (s. 149) i SNS demokratirådets rapport 1998, *Demokrati och medborgarskap*, Olof Petersson, Jörgen Hermansson, Michele Micheletti, Jan Teorell och Anders Westholm. SNS, 1998.

⁸ Laurence Steinberg, ”Socialization in Adolescence,” *International encyclopedia of the social & behavioral sciences*, Neil J. Smelser och Paul B. Baltes (red). Oxford: Pergamon, 2001, sidor 14513-14516. <https://doi.org/10.1016/B0-08-043076-7/01688-0>.

⁹ Kelly Siegel-Stechler, ”Is civics enough? High school civics education and young adult voter turnout”, *The Journal of social studies research* 43 (2019): 241-251, <https://doi.org/10.1016/j.jssr.2018.09.006>; David E. Campbell, ”What social scientists have learned about civic education: A review of the literature”, *Peabody journal of education*: 91 (1) (2019): 32-47, <https://doi.org/10.1080/0161956X.2019.1553601>.

¹⁰ <https://www.svt.se/nyheter/val2018/har-bor-osynliga-valjargruppen-de-som-inte-rostar-alls>

skolorna ska dras med genom de kontakter som finns i omgivningen. Vilken roll kan skolans omgivning (kommunen) spela när det gäller att locka skolorna att delta i skolval? Hur utvecklat deltagandets kunnande, vilja och möjligheter är i ett samhälle säger en hel del om hur demokratin fungerar i ett land. Lågt deltagande pekar på problem med jämlikhet i samhället. Bristande medborgarfärdigheter bland de unga är kanske kopplat till hur väl skolan uppfyller sitt demokratiuppdrag. Ungdomarnas bristande politiska intresse kan ge en fingervisning om hur föräldrarna uppfattar politik men även hur andra socialiseringsagenter lyckas (eller inte) väcka ett intresse för demokratiskt deltagande. Att inte bli tillfrågad (dragits med) betyder att man inte ens får chansen att pröva sin demokratiska kapacitet och sitt politiska intresse genom de möjligheter som erbjuds andra.

Icke-deltagande är ett allvarligt problem. Forskningen visar att det ofta finns ett mönster bakom icke-deltagandet. De ekonomiskt och socialt utsatta, de med utländsk bakgrund, de med lägre utbildning, de som visar lågt politiskt intresse och de yngre samhällsmedborgarna deltar i mindre utsträckning. Dessa människor kan bli politiskt osynliga – åtminstone i de representativa demokratiska kanalerna. Av olika skäl utnyttjar de inte i samma utsträckning som andra de möjligheter som finns att tillgå i demokratins processer. Det betyder att de är sämre integrerade i samhällets olika demokratiska sätt att göra sin röst hörd och att delta i Sverige.¹¹ Ser vi liknande mönster bland deltagandet i skolval inom Skolsverige?

Genomförande av utvärderingen

För att kunna bidra med ett svar på denna stora fråga behöver vi en överblick över skolvalens räckvidd. Det krävs en total undersökning av Skolsveriges deltagande och icke-deltagande i skolvalen. Framför allt med hjälp av offentlig statistik kartlägger vi skolornas deltagande i skolval över tid och analyserar i synnerhet deltagandet i skolvalen 2018 och 2019.

Den första frågan är vilken andel av alla skolor som skulle kunnat delta i skolvalen som faktiskt deltog 2018 och 2019. Deltagandet definieras som de skolor som genomfört skolval och som rapporterat in valresultaten till MUCF. Vilken andel av hela den aktuella skolpopulationen (7–9 årskurs grundskolor, gymnasieskolor och särskolor med 7–9 årskurs och gymnasieutbildning) deltog i skolvalen 2018 och 2019? Vilken procent av skolorna deltog respektive deltog inte? Tidigare utvärderingar ger absoluta siffror över antalet skolor som har anmält sig till skolval, genomfört skolval och inrapporterat skolvalsresultat men inte undersökt deltagandet inom skolpopulationen. Svaret på denna fråga ger övergripande information om deltagar- och icke-deltagarfrekvens bland skolorna för 2018 och 2019 och bakåt i tid från 2002 och framåt för riksdagsval och 2014 för EU-val. År 2014 var första gången som skolval ägde rum inför valet till Europaparlamentet.

Sedan fördjupas kartläggningen genom en granskning av de deltagande skolorna och de icke-deltagande skolorna för sig. Kapitel 2 avhandlar skolvalet

¹¹ Ibid, Elias Dinas, "The formation of voting habits", *Journal of elections, public opinion & parties* 22 (2012): 431-456. 10.1080/17457289.2012.718280.

inför riksdagsvalet 2018 och kapitel 3 skolvalet inför EU-valet 2019. Skiljer sig gymnasieskolornas deltagande från 7–9 års grundskolor? Hur ser deltagandet ut när kommunala skolor och friskolor jämförs med varandra? Hur ser det ut bland gymnasieskolor med högskoleförberedande program respektive yrkesprogram? En annan fråga är om det finns skolor som endast deltar i skolvalet till riksdagen eller endast i EU-valet. De skillnader som kommer fram i kartläggningen följs sedan upp med fördjupande analyser. Här handlar det om att undersöka faktorer kopplade till skolorna och faktorer kopplade till den lokala kontexten (skolans kommun). Vi diskuterar även svaren på en enkät som i efterhand skickades ut till alla icke-deltagande skolor. (Se bilaga 1 för en redovisning av enkätfrågorna.) Dessa faktorer samt enkätsvaren fångar upp de tre komponenterna av den teoretiska modellen om betydelsen av faktorerna ”att kunna”, ”att vilja” och ”att ha blivit tillfrågad” som förklaringar för varför deltagandet ser olika ut. De viktigaste faktorerna diskuteras i de olika kapitlen; se den fristående tekniska rapporten för ytterligare information. Eftersom denna rapport skiljer sig från de tidigare utvärderingarna genom att den är en totalundersökning har vi också valt att samla kompletterande tabeller i en fristående rapport.

I kapitel 4 granskas närmare deltagandet i skolvalen 2018 och 2019 i gymnasier med endast yrkesprogram med samma uppläggning som i kapitel 2 och 3. Kapitel 5 ägnas åt en analys av särskolornas deltagande i skolvalen 2018 och 2019. Fokus i kapitel 6 är skolornas deltagande 2018 och 2019 i de socioekonomiskt svaga och utsatta områdena. Dessa kartläggningar och analyser i kapitel 4 till 6 är viktiga för utvärderingsuppdraget och har pekats ut som delmål i skolvalsatsningen. Den övergripande frågan är om det finns ett mönster bland deltagande och icke-deltagande skolor som vi känner igen från forskningen om politiskt deltagande.

En sammanfattning av de viktigaste resultaten ges i varje kapitel. I kapitel 7 kartläggs Skolsveriges deltagande sedan 2002. Flera olika slags trender redovisas. Vi diskuterar skillnader i deltagande och allmänna trender. Slutsatser och rekommendationer återfinns i kapitel 8.

Skolors deltagande och icke-deltagande i skolvalet inför riksdagsvalet 2018

Inledning

Kartläggningen av Skolsveriges deltagande i skolvalet 2018 börjar med att besvara frågan: Vilken andel av alla skolor som skulle kunnat delta i skolvalet var det som faktiskt deltog? Sedan analyseras skolor utifrån ett antal skolfaktorer och faktorer som rör deras lokala kontext. I slutet av kapitlet sammanfattas de viktigaste resultaten.

Sammanlagt hade 3 525 skolor (skolenheter) i Sverige möjlighet att delta i skolvalet (tabell 2.1). I siffran ingår alla grundskolor med årskurs 7–9, alla gymnasier och alla särskolor. Av dessa deltog 2 051 skolor, vilket motsvarar 58 procent av alla skolor som kunde delta i skolvalet.

Vilka skolor deltog i skolvalet? Delar vi upp skolorna i två grupper – grundskolor och gymnasier – ser vi att ungefär samma andel använde denna möjlighet att arbeta med sitt demokratiuppdrag. Men bland de få ”blandade” skolor (som dock bara var 19 till antalet) som har både gymnasium och grundskola var deltagandet betydligt lägre.

	Andel skolor med skolval %	Antal
Grundskolor	57	2011
Gymnasier	60	1495
Blandade	26	19
Samtliga	58	3525

Källa. Skolverket, MUCF Kommentar: Grund- och gymnasiesärskolor inkluderade.
Tabell 2.1 Skolval efter skolform. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalet 2018.

Ett annat sätt att svara på frågan om vilka skolor som deltog är att dela upp skolorna efter huvudmannaskap. Spelar skolans ägarstruktur någon roll? Andelen kommunala skolor i vår population är 71 procent, resterande 29 procent utgörs av friskolor (d.v.s. skolor som har en ekonomisk eller ideell förening, handelsbolag, aktiebolag eller stiftelse som huvudman). Vi använder termen ”friskola” eller ”fristående skola” som samlingsbeteckning för skolorna som drivs av en annan huvudman än kommunen. Huvuddelen av friskolorna (ca 75 procent) ägs av aktiebolag.¹ Det finns sammanlagt 1 029 friskolor och 2 496 kommunala skolor i skolpopulationen. Ett litet antal skolor (19 stycken) har en annan offentlig huvudman (staten eller landsting/region). Vi använder termen ”kommunala skolor” för alla offentliga skolor.

¹ I vår skolpopulation ägs ca 12 procent av skolorna av övriga stiftelser, ca 7 procent av ideella föreningar och kring 5 procent av ekonomiska föreningar (ej bostadsrätter).

I tabell 2.2 kartläggs skolsvalsdeltagandet bland kommunala och fristående skolor. Skolor med kommunen som huvudman deltar oftare än friskolor. Skillnaden är betydande. Det skiljer 20 procentenheter mellan de kommunala skolornas och friskolornas deltagande. Sammanlagt deltar 44 procent av alla friskolor och 64 procent av alla kommunala skolor. Skillnaden är något större bland gymnasier än bland grundskolor. Samma mönster finns även bland de skolor som har både grund- och gymnasieskola men här handlar det om ett litet antal skolor totalt. Dessa resultat analyseras närmare senare i kapitlet.

Skolform	Friskolor	Kommunala skolor	Samtliga skolor
Grundskolor	45	62	57
Gymnasier	43	67	60
Blandade	11	40	26
Samtliga	44	64	58
Grundskolor N	565	1446	2011
Gymnasier N	455	1040	1495
Blandade	9	10	19
Samtliga N	1029	2496	3525

Källor: MUCF, Skolverket

Kommentar: Kommunen är huvudman för kommunala skolor. I gruppen kommunala ingår här även skolor med regioner och staten som huvudman. För friskolorna (fristående skolor) är skolans styrelse huvudman. I kategorien huvudmän för friskolorna ingår aktieföretag, ekonomiska föreningar och ideella. Det saknas uppgifter om en skola i skolpopulation (N = 3 525).

Tabell 2.2 Skolval efter skolform och huvudmannaskap. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalet 2018.

Frågan om vilka skolor som deltog i skolvalet kan också besvaras på annat sätt. Utvärderingar av tidigare skolval har konstaterat att det finns skillnader mellan gymnasieskolor som har högskoleförberedande och skolor som har yrkesprogram. Dessa skillnader är tydliga även i skolvalet 2018 (tabell 2.3). Deltagande är högst bland skolor med enbart högskoleförberedande program och något lägre bland skolor med både högskoleförberedande- och yrkesprogram.² Skolor med endast yrkes- eller enbart introduktionsprogram deltar betydligt mindre. Samma typ av mönster finns bland friskolor och kommunala gymnasier, men skillnaden mellan skolor med enbart högskoleförberedande program eller yrkesprogram är betydligt större bland friskolorna än bland de kommunala skolorna (tabell 2.4). Särskilt en grupp skolor utmärker sig genom att jämförelsevis få anordnar skolval: det gäller friskolor med yrkesprogram. I kapitel 8 diskuterar vi idéer om hur deltagandet kan förstärkas i gymnasier med endast yrkesprogram.

² Introduktionsprogram är utbildning för elever som inte har behörighet att söka till gymnasiet. Programmen hjälper elever att bli behöriga på ett nationellt gymnasieprogram eller guidar elever in i arbetslivet.

Gymnasier: program	Andel med skolval %	Antal
Endast högskoleförberedande	72	386
Både högskoleförberedande och yrkes	68	432
Endast yrkes	51	356
Endast introduktionsprogram	49	153
Samtliga gymnasier*	62	1327

Källor: MUCF, Skolverket

* Skolor med enbart särskola och andra typer av program än de nationella eller där uppgift om program har uteslutits i denna tabell.

Tabell 2.3 Skolval efter högskoleförberedande program respektive yrkesprogram. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalet 2018.

Gymnasier: program %	Huvudmannaskap		
	Friskolor %	Kommunala %	Samtliga
Endast högskoleförberedande	61	80	72
Både högskoleförberedande och yrkes	49	77	68
Endast yrkes	23	68	51
Endast introduktionsprogram	0	49	49
Samtliga gymnasier med nationella program	45	71	62
Endast högskoleförberedande N	162	224	386
Både högskoleförberedande- och yrkes N	138	294	432
Endast yrkes N	132	224	356
Endast introduktionsprogram N	1	152	153
Samtliga gymnasier med nationella program N	433	894	1327

Källor: Skolverket, MUCF Kommentar: Skolor med enbart särskola, andra typer av program än de nationella eller där uppgift om program saknas är uteslutna.

Tabell 2.4 Skolval efter huvudmannaskap och högskoleförberedande program respektive yrkesprogram. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalet 2018.

Kartläggningen fortsätter genom att undersöka om egenskaper hos skolorna och hos skolornas kommunala kontext kan förklara de skillnader som finns mellan olika skolor. Utöver de tabeller som presenteras nedan finns ett antal kompletterande tabeller i en separat rapport ("kompletterande tabeller" i texten nedan).

Skolegenskaper

I denna kartläggning granskas elevsammansättning, skolkvalitet och skolresultat. På skolnivå är elevsammansättningen ett sätt att mäta flera faktorer som enligt deltagandeforskningen brukar påverka politiskt deltagande. I analysen mäts betydelsen av utbildningsnivå hos elevernas föräldrar, könssammansättningen i skolan och andelen elever i skolan som har utländsk bakgrund.³ Andra faktorer som ingår i deltagandeforskningen, såsom föräldrarnas yrke och inkomst, kan inte analyseras här eftersom övergripande skolstatistik saknas.

³ Elever som är födda utomlands eller födda i Sverige med båda föräldrarna födda utomlands definieras som att ha utländsk bakgrund. Även elever som saknar uppgift om personnummer räknas i denna statistik till elever med utländsk bakgrund. Övriga elever räknas till gruppen med svensk bakgrund, även om de har en utlandsfödd förälder.

Föräldrarnas utbildningsnivå spelar, för det första, en roll. Skolor med elever med högre andel högskoleutbildade föräldrar visar högre deltagande i skolvalet 2018. 70 procent av skolor med över 70 procent högskoleutbildade föräldrar deltar. Deltagandet bland skolor med lägre än 35 procent högskoleutbildade föräldrar är 11 procentenheter lägre (59 procent). Andelen elever med utländsk bakgrund har en delvis annan inverkan. Det genomsnittliga deltagandet skiljer sig mellan skolor med en elevsammansättning med få (under 14 procent), mellan (14-42 procent) och hög (över 42 procent) elever med utländsk bakgrund är 32 procent. Det finns dock en stor spridning: från 69 procent för skolor med få till 55 procent för skolor med över 42 procent elever med utländsk bakgrund. I mellan kategorien deltar 67 procent av alla skolor (se kompletterande tabeller).

Slutligen spelar könssammansättning en något överraskande roll. Sedan ett antal riksdagsval tillbaka har proportionellt något fler kvinnor röstat än män.⁴ Vår förväntan var därför att det skulle finnas ett systematiskt positivt samband mellan flera flickor än pojkar i en skola och högre skoldeltagande i skolvalet 2018.

Tabell 2.5 visar betydelsen av en ojämn könssammansättning på 70 procentenhetsnivån. (Se kompletterande tabeller för resultat om sambandet med en ojämn könssammansättning på 60 procent och deltagande i skolvalet.) Överlag är högre andel flickor bland eleverna förknippat med högre deltagande i skolvalet 2018, men mönstret skiljer sig något åt mellan olika typer av skolor. För de flesta skolorna dämpar en övervikt av över 70 procent flickor eller pojkar deltagandet i skolvalet 2018. På gymnasienivån har över 70 procent flickor i elevsammansättningen en positiv inverkan på deltagandet framförallt för gymnasier med endast högskoleförberedande program. Men en övervikt av flickor i klassrummen betyder inte alltid bättre skoldeltagande i skolvalet. Mest anmärkningsvärt är att gymnasier med endast yrkesprogram och med en 70 procent övervikt för flickor deltar mindre än de skolor som har en 70 procent övervikt för pojkar. Här finns 6 procentenheters skillnad till pojkarnas fördel.

⁴ <https://data.val.se/val/val2018/alkon/R/rike/alderkon.html>

Skolform	Deltagande (%) efter könssammansättning		
	Mer än 70 % flickor	30-70% endera kön	Mer än 70 % pojkar
Grundskolor	44	64	10
Gymnasier: Endast högskoleförberedande	78	72	61
Gymnasier: Både högskoleförberedande- och yrkes	61	70	65
Gymnasier: Endast yrkes	48	52	54
Samtliga gymnasier	60	67	59
Samtliga skolor	59	65	57
N Grundskolor	9	1631	10
N Gymnasier: Endast högskoleförberedande	41	172	36
N Gymnasier: Både högskoleförberedande- och yrkes	33	85	83
N Gymnasier: Endast yrkes	54	22	107
N Samtliga gymnasier	130	812	264
N Samtliga skolor	139	2446	274

Källor: MUCF, Skolverket. Saknade värden: 268. Kommentar: Särskolan ej inkluderad.

Tabell 2.5 Skolval efter skolans könssammansättning. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalet 2018.

Skolans kvalitet är ett ämne som engagerar hela samhället. Vad som menas med en god skolkvalitet diskuteras flitigt. Skolverket och Skolinspektionen anser att skolkvaliteten är ett samlingsbegrepp för metoder, arbetssätt och strategier som mäter graden av måluppfyllelse eller hur väl en skola klarar av sitt utbildningsuppdrag. Bland de faktorer som ofta ingår är andelen lärare med relevant kompetens och behörighet, lärartäthet, elevernas skolresultat och andel elever som klarar kunskapskraven.⁵ Alla dessa faktorer ingår i vår analys. Eftersom skolvalen ingår i skolornas demokratiuppdrag analyserar vi också sambandet med andelen behöriga samhällskunskapslärare. Det betyder inte att samhällskunskapslärarna bär huvudansvaret för hur en skola genomför demokratiuppdraget. Problemet är att offentlig statistik om andra viktiga mått på demokratiuppdraget, som t. ex. hur demokratiska principer tillämpas i skolan ("gör demokrati"), inte finns tillgänglig för alla skolor. Till vår förvåning finns det inte fullständig statistik för elevdemokrati och elevinflytande – inte ens om elevråd – för alla skolor.

Det finns ett samband med vissa mått på skolkvalitet och deltagandet i skolvalet 2018. Tabell 2.6 redogör för lärarnas behörighet. Framförallt har andelen lärare med pedagogisk högskoleexamen betydelse. Det finns betydande skillnader i deltagandet (23 procent) mellan skolor med en jämförelsevis låg

⁵ Folke Vernersson, "Den svårfångade kvaliteten", *Pedagogiska magasin* 8 september 2009 <https://pedagogiskamagasinet.se/den-svarfangade-kvaliteten/>, Skolverket, "Att granska och förbättra kvalitet", inget datum <https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca-41169863e6a654a7d/1553957912244/pdf1085.pdf>

andel examinerade lärare (under 70 procent) och skolor med en hög andel (över 90 procent). Även andelen behöriga samhällskunskapslärare är en egenskap som särskiljer deltagande och icke-deltagande skolor från varandra. Framförallt verkar det spela en roll om 50 procent eller färre samhällskunskapslärare är behöriga. Deltagandet bland dessa skolor är 49 procent jämfört med 68 procent för skolor med högre andel behöriga samhällskunskapslärare. Bilden ser något annorlunda ut när det gäller lärartäthet (se kompletterande tabeller). Skolor med den högsta lärartätheten (10 eller färre elever per lärare) har lägre deltagande i skolvalet 2018. Vi återkommer till detta övergripande resultat i kapitel 4 om yrkesprogram och kapitel 5 om särskolor.

På både grundskole- och gymnasienivån ser vi ett tydligt samband mellan deltagande och ett annat mått på skolkvaliteten, nämligen bättre skolresultat. Framförallt handlar det om lägre deltagande bland grundskolor med lägre genomsnittligt meritvärde och gymnasier med lägre andel elever som tar examen och lägre genomsnittlig betygspoäng (tabell 2.7). Mellan grundskolor med de lägsta och de högsta meritvärden är skillnaden i skolvalsdeltagandet 12 procentenheter (55 jämfört med 67 procent). Andelen avgångselever som klarar kunskapskraven i alla ämnen spelar inte någon betydelsefull roll. Däremot deltar skolor med mycket låg andel elever som klarar kunskapskraven (mindre än hälften) i mycket mindre utsträckning. Men här handlar det om i fåtal skolor (63) (se kompletterande tabeller). För gymnasierna är skillnaden mellan skolor med lägre andel examinerade elever och de med upp till 95 procent examinerade elever 13 procentenheter (57 jämfört med 70 procent). Intressant att notera är att andelen gymnasier med skolval sjunker till 66 procent bland skolor med över 95 procent eller flera elever som tog examen. Genomsnittligt gymnasiebetygspoäng spelar också roll. Ju högre poäng desto bättre skolvalsdeltagandet. Det finns en 24 procentenheters skillnad mellan skolor med under 13 betygspoäng och skolor med över 15.

Andelen lärare i alla skolor med pedagogisk högskoleexamen	Andel med skolval %	Antal
< 70 procent	48	710
70–90 procent	66	1486
> 90	71	669
Genomsnitt för alla skolor	63	2865*
Andelen samhällskunskapslärare med lärarexamen och behörighet i ämnet	Andel med skolval %	Antal
< 50 procent	49	608
50–99 procent	68	1152
100 procent	68	908
Genomsnitt för alla skolor	64	2668**

Källa: Skolverket, MUCF. Saknade värden om skolor: * 259, ** 456.

Kommentar: Särskolan ej inkluderad.

Tabell 2.6 Skolval efter lärarnas behörighet. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalet 2018.

Grundskolor: genomsnittligt meritvärde i skolan	Andel med skolval %	Antal
< 200 poäng	55	201
200–250 poäng	67	974
>250 poäng	67	354
Alla skolor	66	1529*
Gymnasier: Andel i skolan som tar examen	Andel med skolval %	Antal
< 85 procent	57	239
85–95 procent	70	461
> 95	66	321
Alla skolor	66	1021**
Gymnasier: genomsnittlig betygspoäng	Andel med skolval %	Antal
< 13	51	193
13–15	67	659
> 15	75	186
Alla skolor	65	1038***

Källor: Skolverket, MUCF. Saknade värden: * 246, ** 331, *** 314

Tabell 2.7 Skolval efter skolresultat. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalet 2018.

Föräldrarnas bakgrund (utbildningsnivå och födelseland) är också viktig (se kompletterande tabeller). Skolor med en hög andel föräldrar med högskoleutbildning har ett högre deltagande. Bland skolor med få elever med utländsk bakgrund är deltagandet högre.

För att vidare studera skolornas deltagande och icke-deltagande har flera närmare analyser av skolfaktorernas betydelse genomförts. Olika regressionsmodeller har använts där elevantal, typ av huvudman, elevsammansättning, lärares utbildning och skolans resultat analyseras tillsammans. Denna analys ger oss möjlighet att analysera hur två eller flera faktorer förhåller sig till varandra och hur viktiga de är för att förklara varför skolor deltog eller inte deltog i skolvalet 2018. Analysen ger följande resultat.

För det första kvarstår betydelsen av huvudmannaskap och typ av gymnasieprogram som viktiga förklaringsfaktorer för variationerna i deltagande. Men deras betydelse försvagas när andra faktorer ingår i analysen. För det andra finns ett positivt samband mellan andelen lärare med pedagogisk högskoleexamen och deltagande. Sambandet är inte lika starkt som när man inte kontrollerar för andra faktorer. Till sist visar det sig att skolans storlek, elevsammansättning och skolresultat spelar en mycket mindre roll. Intressant nog är att föräldrars utbildningsnivå och skolornas könsammansättning fortfarande har betydelse för grundskolornas deltagande men inte för gymnasierna. Att ha fler elever är fortfarande förknippat med högre deltagande bland grundskolor men skillnaderna är betydligt mindre än vad som framkommit tidigare. Skolans resultat har slutligen mindre betydelse för deltagandet än vad som först framkommit i kartläggningen ovan. Bland fristående gymnasieskolor finns sambandet inte kvar när även övriga skolfaktorer undersöks.

Sammanfattningsvis visar analysen att den mest betydelsefulla faktor som förklarar deltagandet och icke-deltagandet är om skolan är en kommunal eller fristående skola.

Grundskolor och gymnasieskolor har också analyserats tillsammans utifrån huvudmannatyp, elevantal, elevsammansättning, lärarresurser och skolresultat mätt som andelen elever som når godkänt i samhällskunskap och deltagande i det förra skolvalet, som hölls inför riksdagsvalet 2014. När dessa faktorer undersöks tillsammans syns framförallt skillnader i deltagande beroende på skolans tidigare deltagande i skolval, typ av huvudman, föräldrars utbildningsnivå och lärares utbildning. Dessa skillnader finns kvar även när man kontrollerar för faktorer på kommunnivå. Fler elever och större andel flickor i klasserna fortsätter också att vara förknippat med något högre deltagande. Vad som däremot minskar i betydelse vid djupare analys är andelen elever med utländsk bakgrund, lärartäthet och andelen godkända i samhällskunskap.

Kommunegenskapers betydelse

Ett stort ansvar för grundskolor och gymnasieskolor, och därmed för ungdomar, ligger hos kommunerna. För både kommunala och fristående skolor utgör kommunen en viktig kontext inom vilken skolorna är verksamma. Hur många av skolorna i kommunerna deltog i skolvalet 2018? Utifrån forskningen om politiskt deltagande har ett flertal kommunfaktorer identifierats som kan förväntas att ha betydelse för skolornas deltagande i skolval. Finns det ett samband mellan skolornas deltagande (eller icke-deltagande) och olika kommunegenskaper? Bland de kommunfaktorer som ingår i utvärderingen är kommuntyp och folkmängd, befolkningens livsvillkor, arbetslöshet och sysselsättning inom kommunen, kommunens ekonomi, politiska styre, valdeltagande, civilsamhällets sammansättning, mediernas betydelse och egenskaper hos kommunens skolor.. Se den tekniska rapporten för ytterligare information över alla kommunfaktorer, inklusive indikatorer, som ingår i utvärderingen.

Vi börjar med grundegenskaper hos kommuner: storlek, kommuntyp och antal skolor i kommunen som hade möjlighet att delta i skolvalet 2018. Hur stor en kommun är har viss betydelse för deltagandet i skolvalet 2018. Små kommuner med under 50 000 invånare deltog mer sällan än de större kommunerna (56 procent deltagande jämfört med kring 60 procent). Kommunens befolkningsstorlek spelar givetvis en roll för hur många skolor som finns i en kommun. Antalet skolor i kommunen är en faktor som åtminstone delvis förklarar olika deltagarfrekvenser i denna kartläggning. Kommuner med färre än 5 skolor deltog 9 procentenheter mindre än kommuner med över 100 skolor (60 procent deltagande) (tabell 2.8).⁶ Ett något lägre skoldeltagande finns även i kommunerna med negativ befolkningsutveckling, men befolkningstäthet (antal invånare per kvadratkilometer) spelar inte någon roll (se kompletterande tabeller).

⁶ Det finns stora skillnader mellan kommuner: mellan 1 och 372 skolor inom kommunens gränser.

Antal skolor i kommunen	Andel med skolval %	Antal skolor
< 5	51	41
5-20	55	1001
20-100	59	1719
> 100	60	764
Alla skolor	58	3525

Källa: Skolverket, MUCF

Tabell 2.8 Skolval efter antal skolor i kommunen. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalet 2018.

Men störst är inte alltid är bäst. Sveriges största kommuner – Stockholm, Göteborg och Malmö – toppar inte listan över kommuner med det högsta skolvalsdeltagandet 2018. De ligger strax under 60-procentsnivån. Granskar vi kommun för kommun finner vi stora skillnader i skoldeltagandet. Deltagandet varierar mellan 100 procent av skolorna i 42 kommuner och 0 procent i 24 kommuner (se kompletterande tabeller). Tabell 2.9 visar att det också finns skillnader på upp till 15 procentenheter mellan kommungrupper. Lägst deltagande finns i pendlingskommuner nära mindre tätorter och högst i landsbygdskommuner med besöksnäring. Landsbygdskommuner med besöksnäring har det högsta deltagandet (65 procent) av alla kommuntyper. Här handlar det dock om relativt få kommuner och få skolor.

Kommuntyp	Andel med skolval %	Antal skolor	Antal kommuner
Storstäder	59	581	3
Pendlingskommun nära storstad	59	563	43
Större stad	60	895	21
Pendlingskommun nära större stad	55	273	52
Lågpendlingskommun nära större stad	63	224	35
Mindre stad/tätort	57	507	29
Pendlingskommun nära mindre ort	50	216	52
Landsbygdskommun	54	212	40
Landsbygdskommun med besöksnäring	65	65	15
Samtliga	58	3525	290

Källa. MUCF, SKR

Tabell 2.9 Skolval efter kommuntyp. Andel skolor i olika kommuntyper med skolval i procent. Riksdagsvalet 2018.

Andra befolkningsegenskaper är viktigare (tabell 2.10). Återigen spelar utbildningsnivå en roll. Deltagandet är högst i kommuner med medelhög andel invånare med eftergymnasial utbildning (25–50 procent med denna utbildningsnivå, 60 procent skoldeltagande) och ungefär samma i kommuner med ovanligt låg (under 25 procent) eller hög andel (över 50 procent) eftergymnasial utbildning (kring 55 procent). Deltagandet är också lite högre i kommuner med mer genomsnittlig andel, 13–20 procent, invånare med förgymnasial utbildning (60 procent) än de med ovanligt låg eller hög andel (57 och 55 procent). När det gäller andel utrikes

födda i kommunen finns ett något högre deltagande i kommuner med lägre andel utlandsfödda (60 procent deltagande i kommuner med under 12 procent utrikes födda och 56 procent med över 26 procent utrikes födda). Deltagandet är något lägre i kommuner med lågt flyktingsmotagande. För de kommuner som tog emot under 100 flyktingar är deltagandet på 53 procent, jämfört med de som tog emot 100 eller fler flyktingar (kring 60 procent). Skoldeltagandet är lägre i kommuner med färre anmälda brott mot person.

Andra intressanta resultat har att göra med ekonomiska förhållanden och boendeform i kommunen (se kompletterande tabeller). Ekonomisk ojämlikhet (mätt som gini-koefficienten) påverkar inte deltagandet i negativ riktning. Deltagandet är tvärtom högst i kommuner med en ojämlikhet kring genomsnittet för alla kommuner (60 procent) och lägst bland kommuner med lägst ojämlikhet (55 procent). Samtidigt är deltagandet lägst i kommuner med hög andel personer i hushåll med låg ekonomisk standard och något lägre i kommuner med en högre andel av befolkningen som är försörjd via sociala ersättningar och bidrag (56 procent i kommuner med över 17 procent bidragstagare). Det finns också ett positivt samband mellan kommuner med högre andel hushåll med hög ekonomisk standard och deltagande i skolvalet.

Liknande mönster finns när genomsnittlig inkomst av tjänst används som förklaringsfaktor. I kommuner med låga genomsnittliga löneinkomster är det jämförelsevis färre skolor som anordnade skolval. Men överlag verkar inte alla de ekonomiska förhållandena hos kommuninvånarna spela den kraftiga roll som skulle förväntats utifrån forskning om politiskt deltagande – och framförallt forskning om deltagandet i andra länder än Sverige. I kapitel 6 om skolval i socioekonomiskt svaga och utsatta områden diskuteras några resultat vidare.

Skillnaderna i skoldeltagandet går emot det teoretiska antagandet att vissa boendeformer leder till ökat deltagande (se kompletterande tabeller). Framförallt förväntas bostadsrättsinnehav och villaägande ha ett positivt samband med politiskt deltagande.⁷ När det gäller skolvalet verkar sambanden vara de motsatta. Ett lägre deltagande karaktäriserar kommuner med hög andel villaägande (53 procentdeltagande) jämfört med kommuner med låg andel (kring 57 procent). En högre andel flerbostadshus i kommuner har ett visst positivt samband med deltagandet i skolval.

Andra egenskaper hos kommunen ingår i kartläggningen. Tabell 2.11 visar betydelsen av politiska förhållanden inom kommunen för att delta i skolval. Våra faktorer mäter betydelsen av politiskt styre och, så långt som tillgängligt datamaterial tillåter, politisk aktivitet i kommunen. Vid denna analys ingår valdeltagandet i riksdagsval, andel valda politiker som har lämnat (hoppat av) sitt uppdrag under mandatperiod samt förekomsten av medborgarkontor, medborgardialog och ungdomsråd i en kommun. Först att notera är att partipolitiken i kommunen spelar en viss roll. Skolor i kommuner med vänsterstyre och borgerligt styre deltar oftare (60 respektive 59 procent) än de med blocköverskridande partier som bildade styrande koalitioner (55 procent).⁸ Fullständig statistik om

⁷ SCB, Deltagande ti de allmänna valen 2018. https://www.scb.se/contentassets/6d0a-96c916144051a5cb1f8b372fe80f/me0105_2018a01_br_me08br1901.pdf

⁸ <https://skl.se/demokratiledningstyrning/valmaktfordelning/valresultatstyren/styreikommunereftervalet2018.26791.html>

politiskt engagemang i kommunerna finns inte att tillgå. En viktig faktor kan dock vara hur många kommuninvånare deltar i allmänna val. Analysen visar ett samband med valdeltagande i riksdagsvalet 2018 och skolornas deltagande i skolvalet 2018. Kommuner med lägre valdeltagande (under 85 procent) deltar 9 procentenheter mindre än kommuner med högre valdeltagande (85-89 och över 89 procent). Andelen avhoppade politiker i en kommun är också en viktig faktor. Bland kommunerna med högst andel avhoppade politiker (över 35 procent) deltar endast 43 procent av skolorna. Det kan jämföras med ett 59 procent deltagande i skolval i kommuner med 16–28 procent avhopp. Men även i kommuner med låg andel avhopp (under 16 procent) är skolvalsdeltagandet något lägre, 56 procent. Däremot saknar ytterligare möjligheter för inflytande för unga innevånare (ungdomsråd) och eller för den lokala befolkningen (medborgarkontor och medborgardialog) betydelse som förklaringsfaktor för deltagande i skolvalet.

Vilken roll spelar ett lokalt civilsamhälle och medielandskap i kommunen för skolornas benägenhet att delta i skolvalet 2018? Statistiken om civilsamhälle och mediebevakning på kommunnivå är tyvärr mycket bristfällig, och har länge varit så.⁹ Det betyder att vår analys av demokratisk aktivitet inom kommunerna begränsas till få faktorer (tabell 2.12). Våra enda mått på lokalt civilsamhälle är antal registrerade aktiva och inaktiva ideella föreningar, antal studiecirkel i kommunen och andelen av kommunens förvärvsarbete som är fackligt anslutna. Kartläggningen visar att ett större antal ideella föreningar och studiecirkel är viktig för deltagande. 52 procent av skolorna i kommunerna med färre än 250 ideella föreningar deltog i skolvalet. Det kan jämföras med 59 procent i kommuner med 250 och flera föreningar. Resultaten för studiecirkelna är ungefär detsamma. Detta skulle dock kunna handla om att deltagandet är högre i större kommuner. Andelen fackligt anslutna i kommunen är överlag inte särskilt viktig som förklaringsfaktor för deltagandet.

⁹ SNS demokratiråd skriver i sin 1997 års rapport följande: ”En bedömning av den kommunala demokratin måste lägga särskild vikt vid det civila samhällets vitalitet...Det finns idag ingen samlad statistik över antalet föreningsmedlemmar i lands kommuner” (s. 71). Rådet drar slutsatsen att det finns åtskilliga luckor i kartläggningar om den kommunala demokratin. Olof Petersson, Jörgen Hermansson, Michele Micheletti och Anders Westholm, *Demokrati över gränser*, Stockholm: SNS.

Tabell 2.12 visar också resultatet för medielandskapet i kommunerna. Utvärderingar av skolval i Sverige och andra länder betonar hur viktigt det är att elevernas engagemang i skolval uppmärksammas offentligt.¹⁰ Kan det vara så att avsaknad av offentlig uppmärksamhet i kommunerna inför och om skolval spelar en roll för skolornas deltagande? Det finns dock endast ett tillgängligt mått som går att använda i våra jämförelser över tid, nämligen antal lokala redaktioner i kommunen. Här ser vi ett klart samband mellan skolval och om det finns en lokal mediereaktion på plats i kommunen. Ju flera lokala redaktioner desto högre deltagande. Utan en lokalredaktion i kommunen var deltagandet bland skolorna 53 procent. Med 2–10 och över 10 lokala redaktioner var deltagandet 59 procent.

Kommunegenskaper	Andel med skolval %	Antal skolor
Kommuninvånarnas utbildningsnivå		
Eftergymnasial, inklusive forskarutbildning		
< 25 %	54	478
25-50 %	60	2536
> 50 %	55	511
Förgymnasial		
< 13 %	57	613
13-20 %	60	2308
> 20 %	55	604
Andel utrikesfödda i kommunen		
< 12 %	60	706
12-26 %	58	2279
> 26 %	56	540
Antal kommunmottagna flyktingar		
< 100	53	674
100-1000	60	2270
> 1000	59	581
Antal anmälda brott per person		
< 500	55	835
500-700	59	2109
> 7000	59	581

Källa. MUCF, SCB, SKR, BRÅ.

Tabell 2.10 Skolval efter kommunbefolkningsegenskaper. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalet 2018.

¹⁰ T.ex. Ødegaard Borge, Julie Ane, "Creating democratic citizens? An analysis of mock elections as political education in school," University of Bergen, doktorsavhandling, 2016. <http://bora.uib.no/bitstream/handle/1956/13138/dr-thesis-2016-Julie-Ane-%c3%98degaard-Borge.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Politiska förhållanden	Andel med skolval %	Antal skolor
Kommunal politiskt styre 2014-2018*		
Vänsterstyre	60	1544
Borgerligt styre	59	856
Blocköverskridande styre	55	922
Övriga	75	4
Avhoppade kommunalpolitiker, andel %		
< 16	56	525
16-28	59	2432
29-36	55	412
> 35	43	58
Valdeltagande, riksdagsval 2018		
< 85 %	54	689
85-89 %	58	2079
> 89 %	63	757
Medborgarkontor**		
Finns i kommunen	58	2674
Finns inte i kommunen	61	723
Alla med värde	58	3397
Medborgardialog***		
Minst 1 medborgardialog	55	471
0 medborgardialog	59	2872
Alla med värde	59	3343
Ungdomsråd**		
Finns i kommunen	59	2111
Finns inte i kommunen	58	1286
Alla med värde	58	3397

Källa. MUCF, SCB. * Borgerligt styre: ett eller flera borgerliga partier. Vänsterstyre: S och/eller V. Blocköverskridande styre: ett eller flera borgerliga partier samt S och/eller V. Övrigt styre: SD eller SD och ett eller flera andra partier; styre med enbart ett eller flera icke riksdagspartier. Lokala partier och MP kan ingå i alla typer av styren. Sknade värden: **128, ***182

Tabell 2.11 Skolval efter politiska förhållanden i kommunen. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalet 2018.

Redovisningen fortsätter med en kartläggning av kommunens ekonomiska tillstånd. Kommuner med ett negativt ekonomisk resultat, definierat som kommunens intäkter minus kommunens utgifter, har skolor jämförelsevis lägre deltagande i skolvalet (tabell 2.13). Betydelsen av den kommunala ekonomin syns också vad gäller utjämningsystemet. Kommuner som mottar särskilt mycket medel i det kommunala utjämningsystemet och kommuner som är nettobetalare har lägre deltagande. Kort sammanfattat är deltagandet lägre i de kommuner som ha en negativ ekonomisk utveckling eller underskott.

	Andel med skolval %	Antal skolor
Lokalt civilsamhälle		
Antal registrerade ideella föreningar		
< 250	52	469
250-500	59	2475
> 500	59	581
Antal studiecirkel*		
< 400	55	687
400-10 000	59	2234
> 10 000	59	581
Facklig anslutning, % av förvärvsarbete i kommunen		
< 65	54	849
65-75	61	1775
> 75	56	901
Medielandskap		
Antal lokalredaktioner		
0	53	212
1-2	56	821
2-10	59	2466
> 10	59	581

Källa. MUCF, SCB, Institutet för mediestudier, Nyhetsbyrån Sirén i samarbete med Anders Kjellberg. Saknade värden: * 23
Tabell 2.12 Skolval efter aktivitet i civilsamhälle och medias närvaro i kommunen. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalet 2018.

Kommunens ekonomi	Andel med skolval %	Antal skolor
Kommunens ekonomiska resultat per invånare, kr*		
< 0 kr	54	499
0-3000 kr	59	2381
> 3000 kr	60	645
Kommunens inkomst från utjämningsystemet per invånare, kr		
< 0 kr	55	462
0-13 000 kr	60	2423
> 13 000 kr	54	640

Källa. MUCF, SCB. * Kommunens ekonomiska resultat är kommunens intäkter minus kommunens utgifter.
Tabell 2.13 Skolval efter kommunens ekonomiska förutsättningar. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalet 2018.

Till sist har kommunens skollandskap granskats (tabellerna 2.14-2.16). Tabell 2.14 visar att proportionellt färre skolor deltog i skolvalet 2018 i kommuner där många elever går i friskolor. Denna skillnad finns både på grundskole- och gymnasienivån men är mest påtagligt på grundskolenivån. Det finns en 7 procentenheters skillnad i deltagandet mellan kommuner med över 25 procent friskolor (53 procent deltagande) och de med under 5 procent (60 procent

deltagande). Skolornas resurser spelar också en roll (tabell 2.15) En högre andel lärare med pedagogisk högskoleexamen i kommunala skolor och friskolor är förknippad med högre deltagande. Det finns särskilt rätt stor skillnad i deltagandet (16 procentenheter) mellan skolorna med låg andel behöriga gymnasielärare (under 75 procent) och de med hög andel (över 85 procent). Lärartätheten spela dock ingen roll. En högre kostnad per grundskoleelev i kommunala skolor är förknippad med något lägre deltagande (tabell 2.15). Detta resultat återkommer vi till i kapitel 5.

Tabell 2.16 visar igen att uppnått kunskapskrav i alla ämnen inte har betydelse. En annan viktig faktor som vi känner igen från skolnivån är andelen gymnasieelever som tagit examen. I kommunerna med en jämförelsevis låg andel gymnasieelever som tagit examen är det färre skolor som deltog i skolvalet 2018. Det skiljer 5 procentenheter mellan den lägsta nivån (under 87 procent som tog examen) och den högsta nivån (över 94 procent). Antal konstaterade brister i skolan spelar inte någon betydande roll.

Andel elever i friskolor	Andel med skolval, %	Antal
Grundskola		
> 25 %	53	538
25-5 %	59	2281
< 5 %	60	706
Gymnasium*		
> 50 %	57	630
50-1 %	58	1868
< 1 %	60	970

Källor: MUCF, Skolverket. * Saknade värden: 57

Tabell 2.14 Skolval efter andel elever i friskolor i kommunen. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalet 2018.

Resurser till skolor inom en kommun	Andel med skolval, %	Antal skolor
Ekonomiska resurser till skolor (endast kommunala skolor)		
Kostnad, genomsnitt per grundskoleelev och år, tkr		
< 105 tkr	62	782
105–120 tkr	58	1908
> 120 tkr	55	835
Kostnad, genomsnitt per gymnasieelev och år, tkr*		
< 110 tkr	61	463
110–150 tkr	60	2308
> 150 tkr	52	488
Lärarresurser (samtliga skolor i kommunen)		
Andel grundskolelärare med pedagogisk högskoleexamen		
< 77 %	56	741
77–86 %	58	2136
86 %	62	648
Andel gymnasielärare med pedagogisk högskoleexamen**		
< 75 %	49	744
75–85 %	60	2218
> 85 %	65	502
Lärartäthet grundskolan, elever per heltidstjänst		
< 11	55	481
11–13	59	2410
> 13	56	634
Lärartäthet gymnasium, elever per heltidstjänst***		
< 10	56	731
10–15	59	2317
15	56	416

Källor: Skolverket, MUCF. Saknade värden: *264 **61 ***61

Tabell 2.15 Skolval efter resurser till skolor i kommuner. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalet 2018.

Grundskolor: Andel elever med uppnådda kunskapskrav i alla ämnen, %	Andel med skolval %	Antal skolor
< 70 %	59	752
70–82 %	58	2311
> 82 %	57	461
Gymnasier*: Andel elever i kommunen som tar examen, %	Andel med skolval %	Antal skolor
< 87 %	54	562
87–94 %	60	2174
> 94 %	59	574
Antal ärenden där Skolinspektionen konstaterat brist	Andel med skolval %	Antal skolor
< 5	56	1033
5–20	60	1663
> 20	58	829

Källor: Skolverket, MUCF. * Gäller endast de 18 nationella programmen.

Tabell 2.16 Skolval efter skolkvalitet i kommunen. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalet 2018.

Det är dags att sammanfatta kartläggningen så här långt. Deltagandet i skolvalet 2018 bland kommunerna varierar mellan 100 procent av skolorna i 42 kommuner och 0 procent i 24 kommuner. Flera faktorer i den kommunala kontexten har vissa samband med deltagandet även om ingen enskild faktor förklarar de stora skillnaderna mellan kommuner med 0 procent deltagande och de med 100 procent deltagande. På det stora hela finns det små skillnader mellan kommunerna. Kartläggningen visar att kommuner med få skolor har lägre deltagande. Även kommuner med högre andel utrikes födda invånare, låg andel flerfamiljshus och med negativ befolkningsutveckling hade något lägre deltagande. Politiska förhållanden har också betydelse. Olika socioekonomiska förhållanden hos kommunens invånare och kommunens egen ekonomi spelar också roll. Kommuner med en större andel högtbildade och flera försvarsarbete har också högre deltagande. Skolor i kommuner med hög andel personer i hushåll med låg ekonomisk standard och högre andel invånare som försörjs genom bidrag deltog mer sällan.

Olika regressionsmodeller används också för att närmare analysera den kommunala kontextens betydelse för skolornas deltagande i skolval 2018. Kommunfaktorerna har delats i fyra dimensioner: ekonomi och socioekonomi; politik och civilsamhälle; kommunens skolor och slutligen befolkning och livsvillkor i övrigt. Från dessa fyra dimensioner har faktorer som, när de analyseras tillsammans, har starkast samband med deltagande i skolval valts ut, och kontrolleras även för de viktigaste faktorerna på skolnivån. För att ytterligare fördjupa analyser har vi också tillfört analysen en faktor om skolans deltagande i skolvalet inför riksdagsvalet 2014.

När det gäller dimensionen ekonomi och socioekonomi visar det sig att kommunens inkomster från det kommunala utjämningsystemet har starkast samband med deltagande i skolvalet 2018. När övriga faktorer hålls konstanta är deltagandet högre i kommuner som mottar mer pengar genom utjämningsystemet – alltså de som har sämre ekonomiska förutsättningar.

När det gäller dimensionen politik och civilsamhälle är det endast antalet nyhetsredaktioner som har ett starkt positivt samband med deltagandet. Sambandet mellan antalet föreningar och deltagande i skolval är överraskande negativt när övriga faktorer inom politik och civilsamhälle hålls konstanta.

För dimensionen kommunens skolor har antalet konstaterade brister i kommunens skolor, skolresultaten i kommunens grundskolor och det totala antalet skolor i en kommun starkast samband med deltagande i skolval. Men sambanden ser olika ut. Ju lägre antal skolor i kommunen, färre konstaterade brister och högre andel grundskoleelever som klarar kunskapskraven, desto lägre är deltagandet i Skolvalet 2018. Högre genomsnittligt meritvärde bland niondeklassare är däremot förknippat med högre deltagande. Hur dessa resultat ska tolkas är värt en vidare diskussion.

Till sist av de faktorer som ingår i dimensionen befolkning och livsvillkor i övrigt visar att högre folkökning och ett större antal brott mot person är förknippade med lägre deltagande. Det positiva sambandet mellan folkmängd och deltagande i skolvalet som vi fann tidigare visar sig i regressionsanalysen handla mest om antalet skolor i kommunen. Resultaten kvarstår även när de övriga kommundimensionerna och faktorerna på skolnivån ingår i analysen.

Enkät till icke-deltagande skolor

Under vintern 2019 skickades en enkät ut till de skolor som inte deltog i skolvalet 2018 enligt våra data från MUCF (se bilaga 1).¹¹ Skolledningen fick värdera 24 faktorer kopplade till ett antal möjliga skäl för att inte delta i skolvalet 2018. Endast svar från 125 skolor ur målgruppen går att använda.¹² Trots att svarsfrekvensen endast var runt 10% ger svaren en allmän bild av hur skolornas förhållar sig till möjligheten att delta i skolval. Resultaten sammanfattas i tabell 2.17 nedan.

De skäl som de flesta gav som mycket eller ganska viktiga för beslutet att inte anordna skolval handlar om att skolan väljer att arbeta med demokratiuppdraget på andra sätt eller prioriterar andra delar av sitt uppdrag, och att lärarresurser saknas. Mer än hälften av de svarande uppgav just dessa skäl. Även brist på eldsjälar bland elever och lärare, och intresse bland lärare, uppges vara viktiga skäl, liksom praktiska svårigheter med att genomföra skolvalet.

Brist på information, otillräckligt stöd från ansvarig myndighet och avvägningar kring polarisering och att inte vilja bjuda in alla riksdagspartier ansågs endast av en femtedel till en fjärdedel av de svarande som viktiga skäl.

Färre av de svarande uppgav att bristande intresse hos skolledningen eller aktörer utanför skolan - kommunen, skolnämnden, partierna, civilsamhället och medierna - är viktiga skäl till att inte hålla skolval. Allra minst viktigt var tillfället för publicering av skolvalsresultatet.

Grundskolors och gymnasiers svar liknar överlag varandra, även om gymnasier tillskriver elevernas engagemang större vikt än vad grundskolorna gör. Även när de svarande skolorna jämförs utifrån huvudman syns liknande mönster i svaren. Några faktorer värderas dock olika av kommunala skolor och friskolor. Kommunala skolor har överlag tillskrivit skolnämnden/skolförvaltningens inställning större betydelse, medan friskolorna överlag uppgett att otillräckligt stöd från ansvarig myndighet och brist på eldsjälar bland elever och lärare är viktigare.

I sina fritextkommentarer beskriver flera skolor att man inte prioriterar skolval som verktyg eller att man valt att ordna " eget " skolval utan MUCF:s procedur och resultatrapportering. Flera av de svarande nämner att genomförandet försvåras av att skolan är liten, och att skolvalet tar mycket resurser. Flera särskolor och skolor med introduktionsprogram för nyanlända uppgav också att skolval är svårt att genomföra eller mindre relevant utifrån elevernas kapacitet och behov. Ett fåtal svarande beskriver att eleverna inte tar skolvalet på allvar, och röster på ett nazistparti och risk för polarisering nämns.

¹¹ Enkäten skickades ut via EsMaker den 10 december 2019 och den 13 december angavs som ett lämpligt datum att skicka in svaren. Ett kompletterande utskick gjordes till tio adresser den 12 december efter inkomna svar som hänvisade till andra adresser eller personer. Två påminnelser gick ut. Enkäten stängdes den 14 januari 2020.

¹² Sammanlagt 1474 skolor deltog inte i skolvalet 2018. Enkäten skickad till 1157 av dem. För 317 skolor saknades e-postadress i skolenhetsregistret eller ett flertal skolenheter hade samma e-postadressmailadress som kontakt. Det finns 118 användbara svar; skolor som endast lämnat kommentar utan att svara på frågorna ingår inte i analysen.

Skäl att inte hålla skolval	Andel som svarat mycket eller ganska viktigt, %
Skolan arbetar med demokratiuppdraget på annat sätt	69
Skolan måste prioritera andra delar av sitt uppdrag	60
Lärarresurser (t ex tid och bemanning) räcker inte till att genomföra skolval	58
Eldsjal för att hålla skolval saknas bland eleverna	53
Eldsjal för att hålla skolval saknas bland lärarna	45
Lärarnas saknar intresse för att hålla skolval	42
Det är praktiskt svårt att genomföra skolvalet	41
Eleverna saknar intresse för att hålla skolval	35
Skolan vill undvika att bjuda in alla riksdagspartier	27
Eleverna saknar tillräcklig information om varför skolvalet är viktigt	26
Eleverna saknar tillräcklig information om hur skolval genomförs	26
Det finns inte någon tydlig koppling mellan skolvalet och undervisningen i övrigt	26
Genomförandet av skolval ökar risken för polarisering och dålig stämning i skolan	26
Skolan blev inte tillräckligt kontaktad / uppmuntrad av ansvarig myndighet och utförarorganisationer för att hålla skolvalet	25
Lärarna saknar tillräcklig information om hur skolval ska hållas	20
Skolledningen saknar intresse för att hålla skolval	19
Ett aktivt elevråd saknas på skolan	18
De politiska partierna är ointresserade	18
Skolnämnden/skolförvaltningen prioriterar inte skolval som del av demokratiuppdraget	16
Föreningslivet är ointresserat	15
Publicering av skolvalsresultatet kan vara dåligt för skolan	14
Kommunen är ointresserad	13
Medierna är ointresserade av att skolan håller skolval	11
Skolvalsresultatet publiceras inte förrän efter riksdagsvalet	6

Tabell 2.17 Skäl att inte anordna skolval bland företrädare för skolor som inte höll skolval 2018. Andel svar som mycket eller ganska viktigt i procent.

Sammanfattning

På skolnivå ser vi i första hand skillnader i deltagande utifrån huvudman och skoltyp. Det finns betydande skillnader mellan särskolor och övriga skolor och mellan gymnasier med högskoleförberedande eller yrkesprogram. Högre andel utbildade lärare är tydligt kopplat till högre deltagande, medan sambandet mellan skolresultat och deltagande i skolval är mer oklart. Vi har även sett skillnader utifrån elevsammansättning, där framförallt föräldrars utbildningsnivå tycks ha betydelse. Deltagande tycks också vara en vana – skolor deltar i högre utsträckning om de även tidigare anordnat skolval. Vi har sett vid en första jämförelse att kommuner med högre socio-ekonomisk profil, högre politiskt deltagande, fler civilsamhällesaktörer och högre andel utbildade lärare i skolorna har högre deltagande i skolval. En djupare analys visar dock att skillnaderna inte nödvändigtvis beror på dessa faktorer. När effekterna av olika faktorer separeras tycks vissa samband till och med gå i motsatt riktning. Generellt är det svårare att knyta skillnader i deltagande i skolvalet 2018 till den kommunala kontexten än till skolegenskaper.

Skolors engagemang i skolvalet inför EU-valet 2019

Inledning

Kartläggningen över Skolsveriges deltagande i skolvalet 2019 följer samma uppläggning som i kapitel 2. Den börjar med att besvara frågan: Vilken andel av alla skolor som skulle kunnat delta i skolvalet var det som faktiskt deltog? Sedan analyseras skolor utifrån ett antal skolfaktorer och faktorer om deras lokala kontext. I slutet av kapitlet sammanfattas de viktigaste resultaten. Sammanlagt hade 3 523 skolor i Sverige möjlighet att delta i skolvalet inför europaparlamentsvalet 2019 (tabell 3.1). I siffran ingår alla grundskolor med årskurs 7–9, alla gymnasier och alla särskolor med högstadium eller gymnasium. Av dessa deltog 525 skolor. Skolornas deltagande låg alltså på 15 procent. Delar vi upp skolorna i grundskolor och gymnasier ser vi att en betydligt större andel av gymnasieskolorna deltog i skolvalet 2019.

	Andel med EU-skolval %	Antal
Grundskolor	6	2009
Gymnasier	27	1496
Blandat	6	18
Samtliga	15	3523

Källor: Skolverket, MUCF. Kommentar: Grundsärskolan och gymnasiesärskolan räknas här in i grund- respektive gymnasieskolan.

Tabell 3.1 EU-skolval efter skolform. Antal skolor med skolval i procent. EU-valet 2019.

I tabell 3.2 kartläggs deltagandet bland kommunala skolor och friskolor. Kommunala skolor deltog överlag oftare i skolvalet 2018 än friskolor. Skillnaden i deltagande beroende på huvudman finns dock enbart bland gymnasier. Kommunala och fristående grundskolor deltog i lika hög grad. Skillnaden mellan fristående och kommunala gymnasier är däremot 16 procentenheter – kommunala gymnasier deltog alltså i dubbelt så hög utsträckning som fristående gymnasier.

I likhet med skolvalet 2018 finns stora skillnader i deltagande bland olika typ av gymnasieprogram. Gymnasieskolor med högskoleförberedande program deltog i betydligt högre utsträckning i skolvalet inför EU-valet 2019 än skolor med enbart yrkesprogram eller enbart introduktionsprogram. Allra högst var deltagandet bland enheter med enbart högskoleförberedande program (37 procent) (tabell 3.3).

Ett liknande mönster finns bland gymnasier med enbart högskoleförberedande program eller yrkesprogram och olika huvudmän (tabell 3.4). Deltagandet var särskilt lågt bland friskolor med enbart yrkesprogram.

Skolform	Friskolor	Kommunala skolor	Samtliga skolor
Grundskolor	6	6	6
Gymnasier	16	32	27
Blandat	0	10	6
Samtliga	11	17	15
Grundskolor N	564	1445	2009
Gymnasier N	456	1040	1496
Blandat N	8	10	18
Samtliga N	1028	2495	3523

Källor: Skolverket, MUCF. Kommentar: Kommunen är huvudman för kommunala skolor. I gruppen kommunala ingår även skolor med regioner och staten som huvudman. För friskolor är skolans styrelse huvudman. I kategorien friskolor huvudmän ingår aktiebolag, ekonomiska föreningar och ideella föreningar som huvudman. (N = 3 523).

Tabell 3.2 EU-skolval efter skolform och huvudmannaskap. Andel skolor med skolval i procent. EU-valet 2019.

Gymnasier: program	Andel med EU-skolval %	Antal
Endast högskoleförberedande	37	386
Både högskoleförberedande och yrkes	34	432
Endast yrkes	16	356
Endast introduktionsprogram	20	153
Samtliga gymnasier med nationella program	29	1327

Källor: Skolverket, MUCF. Kommentar: Skolor med enbart gymnasiesärprogram eller andra program än de nationella är uteslutna.

Tabell 3.3 EU-skolval efter högskoleförberedande program respektive yrkesprogram. Andel skolor med skolval i procent. EU-valet 2019.

Gymnasier: program	Huvudmannaskap		
	Friskolor %	Kommunala %	Samtliga %
Endast högskoleförberedande	25	46	37
Både högskoleförberedande- och yrkes	17	41	34
Endast yrkes	6	22	16
Endast introduktionsprogram	0	20	20
Samtliga gymnasier med nationella program	17	34	29
Endast högskoleförberedande N	162	224	386
Både högskoleförberedande- och yrkes N	138	294	432
Endast yrkes N	132	224	356
Endast introduktionsprogram N	1	152	153
Samtliga gymnasier med nationella program N	433	894	1327

Källor: MUCF, Skolverket. Kommentar: Skolor med enbart gymnasiesärprogram eller andra program än de nationella är uteslutna.

Tabell 3.4 Skolval efter huvudmannaskap och högskoleförberedande program respektive yrkesprogram. Andel skolor med skolval i procent. EU-valet 2019.

Skolegenskapers betydelse

Några skolegenskaper är kopplade till olika deltagarnivåer 2019 (tabell 3.5). Mindre och medelstora skolor deltog i mycket lägre utsträckning än de stora skolorna med mellan 501 och över 1000 elever. Elevsammansättningen hade mindre betydelse för skolors deltagande i skolvalet 2019 än 2018. Varken andel elever med utländsk bakgrund eller andel elever med föräldrar med högskoleutbildade föräldrar spelar någon roll som förklaring till deltagandet 2019.

Det finns dock några skillnader i deltagande utifrån könssammansättningen i skolan (tabell 3.6). Överlag främjar en högre andel flickor högre deltagande. När grupper av skolor jämförs utifrån könssammansättning framkommer dock att det inte är något helt entydigt samband. (Se kompletterande tabeller om deltagandet bland skolor med mer än 60 flickor, som var lägre än deltagandet bland skolor med mer än 60 procent pojkar.) Skillnaderna utifrån könssammansättningen är mindre om gymnasieskolor med samma typ av program jämförs, vilket tyder på att en del av skillnaden i deltagande utifrån könsbalans skulle kunna bero på hur pojkar och flickor är fördelade mellan olika typer av gymnasieprogram. Dessa faktorer undersöks vidare i kapitel 4.

Går vi över till andra skolegenskaper (tabell 3.5) visar det säg att några av faktorerna som mäter skolkvalitet är betydelsefulla. En lägre lärartäthet betyder högre deltagande och ju flera lärare som har lärarkompetens desto högre deltagande i skolvalet 2019. Framförallt behöriga lärare i samhällskunskap spelar en viktig roll. Skolresultat på gymnasienivån är mer avgörande än på grundskolenivån. Det finns klara skillnader mellan en hög och låg andel gymnasieelever som tar examen och högre genomsnittlig betygspoäng och deltagandet. Men högre genomsnittligt meritvärde i grundskolorna spelar också en roll som förklaring för högre deltagande. Överlag tycks det finnas ett positivt samband mellan skolans kvalitet och deltagande.

Sammanfattningsvis säger vissa egenskaper hos skolorna en hel del om varför vissa skolor deltog och andra inte. Grundskolorna deltog i betydligt mindre omfattning än gymnasieskolor. Huvudmannaskap spelar roll på gymnasienivån och inom alla programtyper. Kommunala skolor deltog mer än friskolor. Även bättre skolkvalitet och skolresultat är kopplat till högre deltagande i gymnasieskolor.

	Andel skolor med EU-skolval	Antal skolor
Antal elever i skolan		
< 10	2	51
10–100	13	661
101–300	14	1525
301–500	19	594
501–1000	35	153
> 1000	48	33
Elevsammansättning		
Andel elever med utländsk bakgrund %*		
< 14	14	624
14–42	18	1459
> 42	16	679
Andel med högskoleutbildade föräldrar % **		
< 35	18	477
35–70	15	1834
> 70	18	560
Skolans kvalitet		
Lärartäthet (elever per heltidstjänst) %***		
< 10	14	744
10–15	16	1759
> 15	20	481
Andel lärare med pedagogisk högskoleexamen, %****		
< 70	10	709
70–90	17	1487
> 90	23	671
Andel samhällskunskapslärare med lärarexamen och behörighet i ämnet, %*****		
< 50	7	606
50 – 99	13	1153
> 99	26	909
Skolresultat		
Grundskolor: genomsnittligt meritvärde i skolan*****		
< 200 poäng	5	200
200–250 poäng	6	974
> 250 poäng	9	354
Grundskolor: andel som når kunskapskraven i alla ämnen, %*****		
< 70	6	463
70–90	7	745
> 90	7	279
Gymnasier: Andel i skolan som tar examen, %*****		
< 85	21	239
85–95	31	461
> 95	34	322
Gymnasier: genomsnittlig betygspoäng*****		
< 13	20	193
13–15	30	659
> 15	40	187

Källor. Skolverket, MUCF. Sknade värden: *365**256, ***140, ****257, *****456, *****244, *****285, *****332, *****315 . Kommentrar: Särskolan ej inkluderad.
Tabell 3.5 EU-skolval efter skolegenskaper. Andel skolor med skolval i procent. EU-valet 2019.

Skolform	Deltagande (%) efter könssammansättning		
	Mer än 70 % flickor	30-70% endera kön	Mer än 70 % pojkar
Grundskolor	0	7	10
Gymnasier: Endast studieförberedande	54	38	14
Gymnasier: Både studie- och yrkesförberedande	24	39	22
Gymnasier: Endast yrkesförberedande	15	16	20
Samtliga gymnasier	29	33	20
Samtliga skolor	27	16	20
N Grundskolor	9	1630	10
N Gymnasier: Endast studieförberedande	41	288	36
N Gymnasier: Både studie- och yrkesförberedande	33	305	83
N Gymnasier: Endast yrkesförberedande	54	146	107
N Samtliga gymnasier	130	815	264
N Samtliga skolor	139	2445	274

Källor: MUCF, Skolverket. Saknade värden: 269. Kommentar: Särskolan ej inkluderad.

Tabell 3.6 EU-skolval efter skolans könssammansättning. Andel skolor med skolval i procent. EU-valet 2019.

Kommunegenskapers betydelse

Redovisningen börjar med några grundegenskaper hos kommuner och sedan går över till en diskussion av andra kommunegenskaper. Först att notera är att skolor i landsbygdskommuner med besöksnäring och pendlingskommuner nära större stad deltog i betydligt mindre utsträckning – endast 4 och 7 procent, jämfört med skolor i lågpendlingskommun nära större stad som har deltagit mest (23 procent) (tabell 3.7). Vad det gäller befolkningsegenskaper finns det skillnader beroende på andelen högutbildade i kommunen, antalet flyktingar och antalet brott. Ju högre andel eller antal desto högre deltagande (tabell 3.8). Andra resultat, som visas i den fristående rapporten med kompletterande tabeller, är att högre hushållsinkomster, högre löneinkomster samt högre andel flerbostadshus och låg andel villaägande är kopplade till högre deltagande.

Kommuntyp	Andel med EU-skolval	Antal skolor	Antal kommuner
Storstäder	15	581	3
Pendlingskommun nära storstad	14	562	43
Större stad	15	895	21
Pendlingskommun nära större stad	7	273	52
Lågpendlingskommun nära större stad	23	223	35
Mindre stad/tätort	17	507	29
Pendlingskommun nära mindre ort	14	216	52
Landsbygdskommun	15	212	40
Landsbygdskommun med besöksnäring	4	54	15
Samtliga	15	3523	290

Källa. MUCF, SKR

Tabell 3.7 EU-skolval efter kommuntyp. Andel skolor med skolval i procent. EU-valet 2019.

De politiska förhållandena i kommunen, civilsamhälle och medienärvaro har också kartlagts (tabell 3.9 och 3.10). Det är dock svårt att dra slutsatser när antalet deltagande skolor är så litet. Intrycket är att de flesta faktorerna spelar en liten roll som förklaring för deltagandenivåerna. Däremot har lägre valdeltagande i EU-valet (under 50 procent) och ett mer aktivt lokalt civilsamhälle betydelse. Lägre valdeltagandet är förknippat med lägre deltagande i skolvalet och ett mer aktivt civilsamhälle med högre deltagande. Kommuner med sämre ekonomiska förutsättningar (mätt i termer av hög inkomst från det kommunala utjämningsystemet) har lägre deltagande (tabell 3.11). Både kommuner med ovanligt låga och ovanligt höga inkomster från utjämningsystemet hade något lägre deltagande.

Kommunegenskaper	Andel skolor med EU-skolval %	Antal skolor
Befolkning		
Folkmängd		
< 50 000	14	1435
50 000–200 000	16	1441
> 200 000	15	647
Befolkningsökning, antal personer		
<0	16	407
0–5000	15	2469
> 5000	15	647
Befolkningsstäthet, invånare /kvadratkilometer		
< 20	14	589
20–1000	15	2188
> 1000	15	746
Kommuninvånarnas utbildningsnivå		
Eftergymnasial, inklusive forskarutbildning		
< 25 %	9	478
25–50 %	16	2534
> 50 %	14	511
Förgymnasial		
< 13 %	14	613
13–20 %	16	1992
> 20 %	14	918
Andel utrikesfödda i kommunen		
< 12 %	15	705
12–26 %	15	2,278
> 26 %	16	540
Antal kommunmottagna flyktingar		
< 100	12	674
100–1000	16	2268
> 1000	15	581
Antal anmälda brott per person		
< 500	13	835
500–700	15	2107
> 7000	15	581

Källa. MUCF, SCB, SKR, BRÅ

Tabell 3.8 EU-skolval efter kommunbefolkningsegenskaper. *Andel skolor med skolval i procent. EU-valet 2019.*

Politiska förhållanden	Andel med EU-skolval %	Antal skolor
Kommunal politiskt styre 2014–2018*		
Vänsterstyre	15	1543
Borgerligt styre	15	856
Blocköverskridande styre	14	921
Övriga	0	4
Avhoppade kommunalpolitiker 2014–2018, %**		
< 16	15	525
16–28	16	2430
29–35	12	412
> 35	9	58
Valdeltagande, EU-val 2019, %		
< 50	11	595
50–60	16	2127
> 60	13	801
Medborgarkontor***		
Finns i kommunen	15	2673
Finns inte i kommunen	16	722
Medborgardialog****		
Minst 1 medborgardialog	14	2870
0 medborgardialog	18	471
Ungdomsråd*****		
Finns i kommunen	15	2110
Finns inte i kommunen	14	1285

Källa. MUCF, SCB

* Borgerligt styre: ett eller flera borgerliga partier. Vänsterstyre: S och/eller V. Blocköverskridande styre: ett eller flera borgerliga partier samt S och/eller V. Övrigt styre: SD eller SD och ett eller flera andra partier; styre med enbart ett eller flera icke riksdagspartier. Lokala partier och MP kan ingå i alla typer av styren. Saknade värden: *199 ** 0 *** 128, **** 182 *****128

Tabell 3.9 EU-skolval efter politiska förhållanden i kommunen. Andel skolor med skolval i procent. EU-valet 2019.

	Andel med EU-skolval %	Antal skolor
Lokalt civilsamhälle		
Antal registrerade ideella föreningar		
< 250	11	469
250-500	17	750
> 500	15	2304
Antal studiecirkel*		
< 400	11	687
400-10 000	16	2232
> 10 000	15	581
Facklig anslutning, % av förvärvsarbete i kommunen		
< 65	14	849
65-75	15	1774
> 75	16	900
Medielandskap		
Antal lokalredaktioner		
0	15	247
1-2	14	927
2-10	15	2345
> 10	15	581

Källa. MUCF, SCB, Institutet för mediestudier, Nyhetsbyrån Sirén i samarbete med Anders Kjellberg. Saknade värden: * 23

Tabell 3.10 EU-skolval efter aktivitet i civilsamhälle och medias närvaro i kommunen. Andel skolor ned skolval i procent. EU-valet 2019.

Kommunens ekonomi	Andel med EU-skolval %	Antal skolor
Kommunens ekonomiska resultat per invånare, kr*		
< 0	15	498
0-3000	15	2380
> 3000	16	645
Kommunens inkomst från utjämningsystemet per invånare, kr		
< 0	13	438
0-13 000	16	2332
> 13 000	12	753

Källa. MUCF, SCB. * Kommunens ekonomiska resultat är kommunens intäkter minus kommunens utgifter.

Tabell 3.11 EU-skolval efter kommunens ekonomiska förutsättningar. Andel skolor med skolval i procent. EU-valet 2019.

Till sist kartlägger vi skollandskapet i kommunen (tabell 3.12-3.14). Vissa faktorer är viktiga. Antalet skolor i en kommun är ett exempel: ju fler skolor desto högre deltagande. Men även skolor i kommuner som satsar mer på skolkvalitet (högre andel lärare med pedagogisk högskoleexamen) hade överlag högre deltagande. Fler elever per lärare (lägre lärartäthet) är förknippat med högre deltagande inom gymnasieskolorna.

Antal skolor i kommunen	Andel med EU-skolval %	Antal skolor
< 5	0	41
5-20	13	1001
21-100	16	1717
> 100	16	764

Källa: Skolverket, MUCF

Tabell 3.12 EU-skolval efter antal skolor i kommunen. Andel skolor med skolval i procent. EU-valet 2019.

Resurser till skolor inom en kommun	Andel med EU-skolval %	Antal skolor
Ekonomiska resurser till skolor (endast kommunala skolor)		
Kostnad, genomsnitt per grundskoleelev och år, tkr		
< 105 tkr	14	782
105- 120 tkr	16	1906
> 120 tkr	13	835
Kostnad, genomsnitt per gymnasieelev och år, tkr*		
< 110 tkr	13	465
110-150 tkr	17	2306
> 150 tkr	10	488
Lärarresurser (samtliga skolor i kommunen)		
Andel grundskolelärare med pedagogisk högskoleexamen		
< 77 %	12	741
77-86 %	15	2134
86 %	17	648
Andel gymnasielärare med pedagogisk högskoleexamen**		
< 75 %	12	744
75-85 %	16	2216
> 85 %	14	502
Lärartäthet grundskolan, elever per heltidstjänst		
< 11	12	481
11-13	16	2408
> 13	13	634
Lärartäthet gymnasium, elever per heltidstjänst***		
< 10	12	731
10-15	16	2315
15	15	416

Källor: Skolverket, MUCF. Saknade värden: * 264, ** 61, *** 61

Tabell 3.13 EU-skolval efter resurser till skolor, kommunnivå. Andel skolor med skolval i procent. EU-valet 2019.

Skolkvalitet i kommunen	Andel med EU-skolval %	Antal skolor
Grundskolor: Andel elever med uppnådda kunskapskrav i alla ämnen, %**		
< 70 %	14	752
70–82 %	15	2309
> 82 %	14	461
Gymnasier*: Andel elever i kommunen som tar examen ***		
< 87 %	16	561
87–94 %	15	2173
> 94 %	17	574
Antal ärenden där Skolinspektionen konstaterat brist		
< 5	14	1032
5–20	16	1662
> 20	13	829

Källor: Skolverket, MUCF. * Gäller endast de 18 nationella programmen.

Saknade värden: **1, *** 215

Tabell 3.14 EU-skolval efter skolkvalitet i kommunen. Andel skolor med skolval i procent. EU-valet 2019.

Det är lite svårare att genomföra en fördjupad analys av framförallt kommunegenskapers betydelse för skoldeltagande i EU-skolvalet 2019. Det beror på att inte särskilt många skolor deltog och att vi saknar fullständig statistik för vissa faktorer. Dock finns det några resultat som särskilt bör nämnas. Skolegenskaper, kommunens socioekonomiska profil, befolkningsegenskaper samt alla faktorer resurser kring kommunens skolor går i högre utsträckning att koppla till skillnader i deltagande än faktorer som mäter politik och civilsamhälle i kommunen. På skolnivå syns i första hand skillnader i deltagande mellan grund- och gymnasieskolan, mellan särskolan och övriga skolan samt mellan gymnasier med högskoleförberedande respektive yrkesprogram. Liksom vid skolvalet 2018 kvarstår relativt stora skillnader utifrån andelen elever med högutbildade föräldrar och mindre skillnader utifrån könsbalans bland eleverna vid den fördjupade analysen. Skillnader utifrån andelen elever med utländsk bakgrund är mindre när de kontrolleras mot andra faktorer på skol- och kommunnivå. Även 2019 var deltagandet också betydligt högre bland de skolor som deltog i motsvarande skolval 2014.

Analysen visar att en kommuns storlek i termer av befolkning (folkmängd) spelar en roll som förklaringsfaktor för deltagande och icke-deltagande bland skolorna. Skolor i kommuner med fler invånare deltog oftare. Däremot var en högre folkökning förknippat med lägre deltagande. Olika faktorer inom kommunens socioekonomiska profil pekar vid fördjupad analys i olika riktningar: högre inkomster bland hushållen är förknippat med högre deltagande, även när andra faktorer på kommun- och skolnivå inkluderas. Däremot är högre andel höginkomsthushåll förknippat med lägre deltagande.

Sammanfattning

Deltagande i EU-skolvalet 2019 var lågt: endast 15 procent av skolorna anordnade skolval. Få grundskolor deltog (6 procent). Gymnasierna var mer aktiva (27 procent deltagande). Dessutom deltog flera kommunala gymnasieskolor än fristående gymnasier. Det fanns ingen sådan skillnad på grundskolenivån när det gäller huvudmannskapet. Vissa skolegenskaper – och framförallt lärarbehörighet – bidrar till att förklara skillnaderna i deltagande 2019.

En jämförelse med skolvalet 2018 visar att grundskolornas deltagande var betydligt lägre 2019. Vid båda skolvalen var deltagandet bland gymnasier med enbart yrkesförberedande program lägre än bland skolor med studieförberedande eller både studie- och yrkesförberedande program. Skillnaden i deltagande beroende på programtyp var proportionellt större vid skolvalet inför EU-valet 2019. Samtidigt spelar skolans storlek, lärarbehörighet och skolresultat en roll. Skolor i större kommuner och i kommuner med bättre ekonomiska förutsättningar samt med mer aktiva och engagerade invånare deltog mer. Dessutom kvarstår betydande skillnader utifrån föräldrars utbildningsnivå vid fördjupad analys.

Yrkesprogrammets deltagande i skolvalen 2018 och 2019

Inledning

Gymnasiet består av 18 nationella program. Tolv av dem är yrkesprogram. Forskare talar om en ekonomisk och en social funktion för utbildning. Yrkesprogram har framförallt en ekonomisk funktion som syftar till att skapa kompetent arbetskraft. Mindre fokus läggs på skolans medborgarfostrande uppdrag. Högskoleförberedande programmets sociala funktion är att uppfylla ”demokratins behov av utbildade, kritiska, socialt intelligenta och allmänbildade medborgare” och att ge en ”förberedelse för demokratiskt deltagande”.¹ På yrkesprogram får elever samhällskunskapsundervisning motsvarande 50 gymnasiepoäng (ungefär 50 timmars studier).² Högskoleförberedande elever får 100/200 poäng (ca 100/200 timmars studier). En annan skillnad är att det är obligatoriskt med arbetsplatsförlagt lärande på minst 15 veckor i yrkesutbildningen. Detta lärande kan ske under en enda längre period i årskurs tre eller under olika terminer. I ”lärlingsutbildning” kan eleven vara ute på praktik så mycket som minst halva gymnasietiden. Praktikplatser ligger utanför skolområdet. Att eleverna vistas utanför skolområdet har nämnts som en anledning till lägre deltagande i skolval bland yrkesprogrammen.

Av de elever som studerade vid ett nationellt program läsåret 2018/2019 läste 67 procent på ett högskoleförberedande program och 33 procent på ett yrkesprogram. Det gick omkring 201 300 elever på högskoleförberedande programmen och ca 99 200 på yrkesprogrammen. Vad som framgår ifrån Skolverkets registerdata är att 2018 läste 65 582 på ett gymnasium med enbart yrkesprogram och 112 988 på ett gymnasium med enbart högskoleförberedande program. Samma antal gick på skolor med enbart yrkesprogram 2019; för skolor med enbart högskoleförberedande program 2019 var antalet lite lägre än 2018, 112 956.³

Ett av MUCF:s sex delmål är att främja deltagandet av målgrupper som visat lägre valdeltagande vid tidigare skolval. Utöver detta delmål har MUCF valt att särskilt främja deltagandet av elever som går i yrkesprogram. Hur har det gått med yrkesprogrammets deltagande i skolvalen 2018 och 2019? Har deras deltagande ökat sedan 2014? För att besvara denna fråga sammanfattar vi först resultaten från kapitel 2 och 3. Sedan övergår vi till en diskussion om skolegenskapers och kommunegenskapers betydelse för yrkesskolors deltagande

¹ Mattias Nylund, ”Framtidsvägen: Vägen till vilken framtid för eleverna på gymnasieskolans yrkesprogram?” *Pedagogisk forskning i Sverige* 15 (1): 33-53, s. 38 och 40. Se även

² Skollag SFS 2010:800.

³ <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/arkiverade-statistiknyheter/statistik/2019-03-07-statistik-over-gymnasieskolans-elever-2018-19>

i skolvalen 2018 och 2019. I kapitel 8 diskuterar vi idéer om hur deltagandet kan förstärkas i gymnasier med endast yrkesprogram.

I kartläggningen i kapitel 2 gjordes en första jämförelse mellan olika gymnasieprogramms deltagande i skolvalet 2018. Resultaten sammanfattas i tabell 2.3, 2.4 och 2.5. Överlag är deltagandet lägre bland skolor med enbart yrkesprogram. Det skiljer 21 procentenheter i deltagandet i skolvalet 2018 mellan skolor med enbart yrkesprogram och skolor med enbart högskoleförberedande program. Av alla skolor med endast yrkesprogram deltog endast 51 procent, att jämföra med 72 procent av skolorna med enbart högskoleförberedande program.

Skillnaden i deltagande är ännu mer påtaglig om vi delar upp skolorna efter huvudman. Bland gymnasieskolor med enbart yrkesprogram deltog 23 procent av friskolorna i skolval 2018; bland kommunala skolor 68 procent. Deltagandet var alltså 45 procentenheter högre, eller nästan tre gånger så högt, bland de kommunala yrkesgymnasierna.

Ett liknande mönster finns för skolvalet 2019. Resultaten sammanfattas i tabell 3.3 och 3.4. Av alla gymnasier med enbart yrkesprogram deltog 16 procent, vilket kan jämföras med 37 procent för skolor med endast högskoleförberedande program, en skillnad på 21 procentenheter. Deltagandet 2019 var alltså mer än dubbelt så högt bland gymnasieskolorna med enbart högskoleförberedande program som bland de renodlade yrkesgymnasierna. Skillnaden är återigen större bland friskolor. Deltagandet bland rena fristående yrkesprogram är 6 procent medan deltagandet bland de kommunala är 22, 16 procentenheters skillnad – tre och en halv gång så högt deltagande bland de kommunala skolorna.

Har det blivit en vana för vissa skolor att delta i skolval och för andra att låta bli? Tabell 4.1 ger ett svar genom att jämföra skolornas deltagande från 2014. De gymnasier som deltog vid tidigare skolval deltog också i mycket högre grad 2018 och 2019. Även om skillnaden sett till procentenheter är större för 2018 är effekten av att ha deltagit i det tidigare skolvalet större 2019 i proportion till deltagandefrekvensen generellt. Sambandet mellan att ha deltagit 2014 och 2018 är starkare bland skolor med enbart yrkesprogram. Bland yrkesprogrammen är deltagandet fyra gånger högre (2018) respektive dubbelt så högt (2019) bland de skolor som deltog 2014, medan det bland högskoleförberedande program drygt dubbelt så högt både 2018 och 2019) bland skolor som deltog 2014.

Hur ser utvecklingen ut över tid? Har MUCF lyckats att öka gymnasiernas deltagande i skolval och främja deltagande bland elever som går yrkesprogram? Utvecklingen sammanfattas i tabell 4.2. Deltagandet 2018 och 2019 var något högre än i de två skolvalen 2014. Framförallt ökade deltagandet i skolvalet 2019 både bland yrkesprogram och högskoleförberedande program (4 procentenheter högre än EU-valen 2014). Deltagandet ökade något för yrkesprogram när vi jämför skolvalen 2014 och 2018 (riksdagsval) men sjönk något för högskoleförberedande (4 procentenheter mindre). Överlag har deltagandet i stort sett ökat för båda typer av gymnasier. Skillnaden i deltagande utifrån programtyp var mindre vid skolvalet 2002. Sedan har den varit rätt stabil under perioden 2006–2019 med drygt tjugo procentenheters skillnad mellan skolor med enbart högskoleförberedande respektive yrkesprogram. Eftersom deltagandet generellt är lägre vid EU-valen innebär detta att skillnaden mellan programtyperna proportionellt sett är större vid EU-val.

	Yrkesprogram	Högskoleförberedande program
	Andel med skolval 2018	Andel med skolval 2018
Deltog i skolvalet inför riksdagsvalet 2014	81	85
Deltog inte i skolvalet inför riksdagsvalet 2014	19	37
	Andel med EU-skolval 2019	Andel med EU-skolval 2019
Deltog i skolvalet inför EU-valet 2014	27	60
Deltog inte i skolvalet inför EU-valet 2014	13	25
Antal skolor		
Deltog i skolvalet inför riksdagsvalet 2014	149	245
Deltog inte i skolvalet inför riksdagsvalet 2014	154	83
Deltog i skolvalet inför EU-valet 2014	49	108
Deltog inte i skolvalet inför EU-valet 2014	255	221

Källor: MUCF, Skolverket

Tabell 4.1. Deltagande 2018 och 2019 efter typ av gymnasium och deltagande i skolvalen 2014. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalet 2018 och EU-valet 2019.

	Yrkesprogram	Högskoleförberedande program	
År	Deltagande %	Deltagande %	Skillnad, procentenheter
2002	28	36	8
2006	38	60	22
2010	32	58	26
2014 EU	12	33	21
2014	50	76	26
2018	51	72	21
2019 EU	16	37	21

Källor: MUCF, Skolverket

Tabell 4.2 Gymnasiernas deltagande i skolvalen 2002–2019. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalen 2002–2018 och EU-valen 2014 och 2019.

Skillnader i deltagande mellan olika gymnasieprogram

En stor del av gymnasieskolorna har mer än ett program, och vi saknar data för att avgöra deltagandet på specifika program på skolan. För att undersöka mönster i vilka program som deltog i skolvalen 2018 och 2019 har analysen därför gjorts genom att jämföra deltagandet bland skolor som har ett visst program, även om de inte har uteslutande detta program. Även om detta blir ett mindre exakt mått framträder tydliga skillnader utifrån vilka program som finns på skolan (se kompletterande tabeller).

Skillnaden mellan gymnasieskolor utifrån vilka program som finns på skolan är upp till 30 procentenheter 2018 och 43 procentenheter 2019. Skolor som har något av de högskoleförberedande programmen har, föga förvånande

utifrån den tidigare analysen, ett högre deltagande i skolvalen 2018 och 2019, men även yrkesskolor som har Vård och omsorgsprogrammet deltog i skolvalet 2018 i ungefär samma utsträckning. Skolor med Humanistiska programmet och International Baccalaureate utmärker sig med högt deltagande båda åren. Skolor med Naturbruksprogrammet utmärker sig med lågt deltagande vid båda skolvalen.

Skillnaderna blir ännu större när skolor med enbart yrkesprogram eller endast studieförberedande program analyseras separat. Skillnaderna i deltagande utifrån vilka program som finns på skolan är då upp till 37 procentenheter vid skolval 2018 och upp till 45 procentenheter 2019. Yrkesgymnasier med Barn och fritidsprogrammet och Hotell och turism-programmet deltog mer än övriga yrkesskolor vid riksdagsvalet 2018, medan skolor med Vård och omsorgsprogrammet och Industritekniska programmet deltog i högst grad vid EU-valet 2019. Yrkesgymnasier som har programmen Fordon och transport, VVS och fastighet, Naturbruk och Hantverk hör till de med lägst deltagande vid båda skolvalen. Skolor med Handel och administrationsprogrammet utmärker sig genom mycket lågt deltagande 2019 men hade relativt högt deltagande 2018. Dessa resultat är värda vidare analys.

Lägger vi till typ av huvudman ser vi att effekterna av program och huvudman förstärker varandra. Skillnaderna i deltagande 2018 mellan skolor med olika program är upp till 24 procentenheter bland kommunala skolor och 55 procentenheter bland friskolor. Högst var deltagandet 2018 bland kommunala offentligt drivna studieförberedande skolor med Ekonomiska, Samhällsvetenskapliga, Estetiska och Naturvetenskapliga program, samt bland kommunala yrkesskolor med Handel och administrationsprogrammet. Lägst var deltagandet 2018 bland friskolor med programmen Handel och administration, Fordon och transport, Bygg och anläggning, Hantverk samt Vård- och omsorg.

Skillnader mellan gymnasieprogram kan delvis illustrera de tidigare redovisade mönstren i deltagande utifrån könsbalans. Bland skolor med högskoleförberedande program är deltagandet betydligt lägre på det enda tydligt pojkdominerade programmet, Teknik. De program som ligger i topp i deltagandet bland skolor med enbart yrkesprogram (Barn och fritid, Hotell och turism och Vård och omsorg) har hög andel flickor bland eleverna. Bland de program där deltagandet är lägst finns flera program med särskilt hög andel pojkar (VVS och fastighet, Industritekniska och Fordon och transport) men även de flickdominerade Hantverk och Naturbruk.

Skolegenskapers betydelse

När det gäller skolegenskaper visar den fördjupade analysen att inte alla faktorer som spelade en roll i kartläggningen i kapitel 2 och 3 har betydelse för de två typerna av gymnasiers deltagande i Skolvalet 2018 och 2019. Ett flertal tabeller redovisas i den fristående rapporten med kompletterande tabeller. Skolans storlek har inte samma betydelse för högre deltagande i Skolvalet 2018 och 2019 för yrkesgymnasier som den har för högskoleförberedande gymnasier. Vi ser inte samma ökning i deltagande ju fler antal elever på skolan, och mönstret är svårtolkat. Resultaten kan hänga ihop med att få yrkesskolor är stora gymnasier. De flesta yrkesgymnasier har mellan 101 och 300 elever (se kompletterande tabeller).

Tabell 4.3 sammanfattar alla resultat vad gäller skolegenskaper. I kategorin elevsammansättning spelar vissa faktorer en roll och andra inte när vi jämför med resultaten i kapitel 2 och 3. Ibland spelar en faktor roll för skolvalet 2018 men inte för EU-skolvalet 2019 och tvärtom. Könssammansättningen bland eleverna i gymnasiet är ett exempel. Bland skolor med enbart högskoleförberedande program är en högre andel flickor bland eleverna tydligt förknippat med ett högre deltagande vid båda skolvalen. Bland skolor med enbart yrkesprogram finns däremot inget synligt samband mellan könsbalans och deltagande 2018, medan en högre andel flickor är förknippat med tydligt lägre deltagande 2019 (tabell 4.3).

När det gäller andra faktorer som ingår i vår kategori elevsammansättning ser vi att andelen elever med utländsk bakgrund spelar en viss roll. Ju lägre andel elever med utländsk bakgrund desto högre deltagande. Det gäller för båda programmen. Men skillnaden mellan låg andel elever med utländsk bakgrund (under 14 procent) och med hög andel (över 42 procent) är större för yrkesprogrammen i skolvalet 2018. Deltagandet faller mer för yrkesprogram (27 procentenheter) än högskoleförberedande program (15 procent). För skolvalet 2019 är skillnaden 6 procentenheter för yrkesprogram. Högskoleförberedande program är lite svårare att tolka. Högst deltagande finns bland skolor med 14-42 procent elever med utländsk bakgrund. Andelen elever med högskoleutbildade föräldrar spelar samma roll för både typer av gymnasier. Högre andel föräldrar med högskoleutbildning betyder högre deltagande i båda skolvalen. Intressant att notera är att få yrkesskolor (endast 3 stycken) har en hög andel (över 70 procent) föräldrar med högskoleutbildning. Det kan jämföras med 135 stycken skolor för högskoleförberedande program.

	Andel skolor som deltog i skolvalet 2018		Andel skolor som deltog i EU-skolvalet 2019		Antal skolor	
	Yrkesprogram	Högskoleförberedande program	Yrkesprogram	Högskoleförberedande program	Yrkesprogram	Högskoleförberedande program
Elevsammansättning						
Andel elever med utländsk bakgrund %*						
< 14	72	82	24	38	50	61
14-42	53	76	14	41	142	207
> 42	45	67	18	30	96	70
Andel elever med högskoleutbildade föräldrar %**						
< 35	51	79	16	29	189	14
35-70	53	68	18	32	146	219
> 70	0	80	0	46	3	135
Andel flickor, % ***						
<40	52	66	17	21	153	67
40-60	49	73	14	35	73	179
>60	57	80	20	50	81	119
Lärarkompetens						
Andelen lärare med pedagogisk högskoleexamen %****						
< 70	40	51	11	7	181	41
70-90	64	67	22	38	116	142
> 90	65	82	30	43	43	180
Andel samhällskunskapslärare med lärarexamen och behörighet i ämnet %*****						
< 50	35	41	11	19	83	37
50-99	48	80	7	44	27	88
100	58	76	19	39	191	220
Lärartäthet, elever per heltidstjänst*****						
< 10	62	62	19	28	149	68
10-15	46	74	17	41	166	151
>15	24	76	4	36	25	153
Skolresultat						
Andel elever som tar examen %*****						
< 85	53	56	12	34	89	41
85-95	52	83	13	40	119	134
> 95	51	76	19	40	83	135
Genomsnittlig betygspoäng %*****						
< 13	43	50	15	33	117	12
13-15	56	75	17	38	174	169
> 15	45	80	0	43	11	132

Källor: MUCF, Skolverket

N=742

Saknade värden: *116, **36, ***70, ****39, *****96, ****30, *****141, *****127

Tabell 4.3 Skolvalsdeltagande efter typ av gymnasieprogram och skolegen-skaper. *Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalet 2018 och EU-valet 2019.*

Analysen av skillnader i deltagande utifrån skolans kvalitet visar både likheter och skillnader mellan de två gymnasietyperna. Lärares utbildning spelar i princip samma roll för bådars deltagande i skolvalet 2018 och 2019, särskilt när man jämför skolor med en låg och hög andel lärare med pedagogisk högskoleexamen. Lärartäthet spelar också en roll. Skillnader i deltagandet är högre hos yrkesgymnasier utifrån lärartäthet, och resultatet gäller för båda skolvalen. Ju färre elever per lärare desto högre deltagandet. För högskoleförberedande gymnasier är betydelsen av lärartäthet inte alls lika påtaglig. Till sist granskar vi faktorn skolresultat. Medan deltagandet är klart högre bland högskoleförberedande program med bättre resultat vid båda skolvalen finns inget sådant tydligt mönster bland yrkesprogrammen.

Sammanfattningsvis spelar flera faktorer som har att göra med skolegenskaper olika roll för deltagandet i skolvalen 2018 och 2019 bland gymnasier med enbart yrkesprogram och gymnasier med enbart högskoleförberedande program. Det överlag positiva sambandet mellan högre andel flickor bland eleverna och deltagande syns inte bland yrkesprogrammen, och inte heller kopplingen mellan bättre skolresultat och högre deltagande. Däremot syns ett positivt samband mellan lärartäthet och deltagande som vi inte sett i övrigt.

Kommunegenskapers betydelse

Kartläggningen fortsätter med en djupgranskning av den kommunala kontextens betydelse för yrkesprogrammets deltagande i skolvalen 2018 och 2019. Resultaten redovisas i en serie tabeller. Som tidigare granskar vi grundegenskaper hos kommuner, befolkningsegenskaper, ekonomiska förhållanden och boendeform i kommunen, politiska förhållanden, lokalt civilsamhälle och medielandskap, kommunens ekonomiska tillstånd och till sist skollandskap. Tabell 4.4 redovisar betydelsen av kommuntyp, en grundegenskap hos kommunerna. Resultaten är lite vanskliga att tolka eftersom det finns en skillnad i hur yrkes- och högskoleförberedandeprogram är spridda över landet. För yrkesprogramgymnasierna är deltagandet allra högst 2018 och 2019 i lågpendlingskommun nära större stad (88 respektive 56 procent), men också rätt högt för högskoleförberedandeprogram skolor som har högre deltagande överlag. I ”större stad”, den kommuntypen med flest yrkesgymnasier i antal (118) låg deltagandet på 44 procent 2018 och 6 procent 2019.

	Andel skolor som deltog i skolvalet 2018		Andel skolor som deltog i EU-skolvalet 2019		Antal skolor	
	Yrkesprogram	Högskoleförberedande program	Yrkesprogram	Högskoleförberedande program	Yrkesprogram	Högskoleförberedande program
Kommuntyp						
Storstäder	44	73	6	37	48	125
Pendlingskommun nära storstad	52	63	16	37	31	46
Större stad	49	76	9	39	118	127
Pendlingskommun nära större stad	52	89	14	33	29	9
Lågpendlingskommun nära större stad	88	88	56	63	25	16
Mindre stad/tätort	46	68	23	30	69	44
Pendlingskommun nära mindre ort	53	14	12	43	17	7
Landsbygdskommun	50	78	17	22	18	9
Landsbygdskommun med besöksnäring	100	33	0	0	1	3
Samtliga	51	72	16	37	356	386

Tabell 4.4. Skolval efter kommuntyp och gymnasieprogram. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalet 2018 och EU-valet 2019.

När det gäller befolkningsegenskaper visar den fördjupade analysen att yrkes- och högskoleförberedande gymnasier skiljer sig något åt utifrån faktorerna utbildningsnivå, andel utrikesfödda, antal flyktingar, antal anmälda brott per person och befolkningsökning (tabell 4.5). För yrkesgymnasierna är inte en hög andel invånare kopplat med högt deltagande som det är för högskoleförberedande gymnasierna. Dessutom sjunker deltagandet i båda skolval för yrkesskolorna ju fler andel utrikesfödda och antal flyktingar det finns i kommunen. För högskoleförberedande gymnasier spelar andelen utrikesfödda ingen roll och flera flyktingar är kopplat till högre deltagande i skolvalet 2018 men inte skolvalet 2019. Högre antal anmälda brott per person i kommunen är också negativt korrelerat med deltagandet för yrkesgymnasierna men positivt för högskoleförberedande. Det finns också ett negativt samband mellan yrkesskolors deltagande och befolkningsutveckling (ökning i antalet invånare) i en kommun men inte för högskoleförberedande skolornas deltagande. För att tolka resultaten är det viktigt att komma ihåg att yrkesskolor i högre utsträckning återfinns i kommuner med lägre antal brott, lägre eller negativ befolkningsökning och lägre andel utrikes födda.

	Andel skolor som deltog i skolvalet 2018		Andel skolor som deltog i EU-skolvalet 2019		Antal skolor	
	Yrkesprogram	Högskoleförberedande program	Yrkesprogram	Högskoleförberedande program	Yrkesprogram	Högskoleförberedande program
Kommuninvånare med eftergymnasial utbildning						
< 25 %	52	53	3	6	33	17
25-50 %	54	76	19	42	289	262
> 50 %	29	64	6	30	34	107
Kommuninvånare med förgymnasial utbildning						
< 13 %	44	69	8	33	50	126
13-20 %	54	76	20	40	232	215
> 20 %	47	60	9	33	74	45
Andel utrikesfödda i kommunen						
< 12 %	59	73	29	41	75	51
12-26 %	50	72	13	35	238	271
> 26 %	49	72	9	42	43	64
Antal kommunmottagna flyktingar i kommunen						
< 100	54	46	19	38	54	26
100-1000	52	74	18	37	254	235
> 1000	44	73	6	37	48	125
Antal anmälda brott per person i kommunen						
< 500	56	49	18	30	61	37
500-700	52	75	18	39	247	224
> 7000	44	73	6	37	48	125
Befolkningsutveckling i kommunen						
< 0	60	70	28	39	40	23
0-5000	52	73	17	38	261	230
> 5000	44	71	5	36	55	133

Källa. MUCF, SCB, SKR, BRÅ

Tabell 4.5. Skolval efter kommunbefolkningssegenskaper och gymnasieprogram. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalet 2018 och EU-valet 2019.

I analysen av politik och civilsamhälle ser vi att skillnaderna i deltagande mellan kommuner med olika politiskt styre är större bland de renodlade yrkesgymnasierna, vilkas deltagande är som högst i kommuner med vänsterstyre och vid skolvalet 2018 klart lägre i kommuner med blocköverskridande styren. Bland renodlat högskoleförberedande skolor syns inga tydliga skillnader utifrån politiskt styre 2018, medan deltagandet 2019 är högst i kommuner med blocköverskridande styren. Mönstret i deltagande utifrån andel kommunpolitiker som hoppar av sina uppdrag skiljer sig också åt: bland yrkesgymnasierna syns mer av det negativa samband mellan avhopp och deltagande än som framkommer i hela populationen, bland de högskoleförberedande skolorna är sambandet oklart. Inget tydligt övergripande mönster syns utifrån valdeltagandet i kommunen. I skolval 2019 var deltagandet som högst bland både yrkes- och högskoleförberedande skolor i de kommunerna med medelhögt valdeltagande. Inget övergripande mönster går heller att se utifrån lokalt demokratiarbete. I kommuner med ungdomsråd var deltagandet högre bland båda skoltyper 2019 och bland högskoleförberedande skolor även 2018.

Eftersom den första kartläggningen visade att politiska förhållanden och faktorer kopplade till lokalt civilsamhälle och medielandskap i kommunerna spelade en viss roll som förklaring för skolorna deltagande och icke-deltagande i skolval fortsätter denna speciella granskning av yrkesprogram med en analys av dessa faktorer (tabell 4.6 och 4.7). Det är intressant att notera att dessa faktorer, när de ses tillsammans, inte har samma betydelse. För skolvalen 2018 och 2019 är inte högre deltagande kopplat med ett mer aktivt civilsamhälle eller förekomst av medieredaktioner i kommunerna. För yrkesskolor är det högsta antalet ideella föreningar och högsta antalet lokalredaktionerna tvärtom kopplat till lägre deltagande. Men högre facklig anslutning bland dem som jobbar i kommunen är förknippat med högre deltagande.

Redovisningen fortsätter med en analys av kommunens ekonomiska förhållanden och förutsättningar. Här ser vi både klara skillnader mellan de två typer av gymnasierna men också att vissa faktorer inte spelar någon roll för deras deltagande i skolvalen 2018 och 2019. En första titt på tabellen 4.8 visar att de två gymnasietyperna ofta befinner sig i olika socioekonomiska kontexter. Inte överraskande är att högskoleförberedande program i högre utsträckning återfinns i kommuner med i högre andel högutbildade i befolkningen, med bättre ekonomisk standard, högre inkomster bland hushållen och lägre inkomster från det kommunala utjämningsystemet. Allt detta har betydelse för skolornas deltagande i skolvalen 2018 och 2019, men betydelsen av dessa faktorer spelar olika roll beroende på vilket slags gymnasietyp som granskas.

Deltagandet är lägre bland yrkesskolor i kommuner med bättre hushållsekonomi enligt våra tre mått (tabell 4.8). För högskoleförberedande skolor är bättre hushållsekonomi kopplat till högre deltagande. Samma resultat gäller för kommunens ekonomiska förutsättningar. I kommuner med sämre ekonomi (ekonomiska resultat per invånare och högre inkomst från utjämningsystemet) är deltagandet högre bland yrkesskolor. För högskoleförberedande program spelar endast kommunens ekonomiska resultat per invånare en roll och framförallt i skolvalet 2018.

	Andel skolor som deltog i skolvalet 2018		Andel skolor som deltog i EU-skolvalet 2019		Antal skolor	
	Yrkesprogram	Högskoleförberedande program	Yrkesprogram	Högskoleförberedande program	Yrkesprogram	Högskoleförberedande program
Kommunalpolitiskt styre 2014-2018*						
Vänsterstyre	57	73	19	38	162	215
Borgerligt styre	53	71	14	43	81	80
Blocköverskridande styre	43	72	13	34	98	71
Övriga	0	-	0	-	1	0
Avhoppade kommunalpolitiker 2014-2018, andel %						
< 16	63	66	21	45	43	38
16-28	52	74	18	36	257	300
29-35	36	63	5	40	39	40
> 35	40	75	0	50	5	4
Valdeltagande, EU-val 2019, %						
< 50	-	-	14	26	50	31
50-60	-	-	18	42	247	213
> 60	-	-	12	33	59	142
Valdeltagande, riksdagsval 2018, %						
< 85	53	75	-	-	59	75
85-89	52	70	-	-	221	217
> 89	49	76	-	-	76	94
Medborgarkontor**						
Finns i kommunen	50	73	16	36	282	323
Finns inte i kommunen	59	73	17	47	66	51
Medborgardialog***						
Minst 1 medborgardialog	54	74	17	38	291	339
0 medborgardialog	41	58	12	39	49	31
Ungdomsråd****						
Finns i kommunen	52	76	18	39	228	282
Finns inte i kommunen	52	64	13	33	120	92

Källa. MUCF, SCB. * Borgerligt styre: ett eller flera borgerliga partier. Vänsterstyre: S och/eller V. Blocköverskridande styre: ett eller flera borgerliga partier samt S och/eller V. Övrigt styre: SD eller SD och ett eller flera andra partier; styre med enbart ett eller flera icke riksdagspartier. Lokala partier och MP kan ingå i alla typer av styren. Saknade värden: *22, **20, ***32, ****20

Tabell 4.6 Skolval efter politiska förhållanden i kommunen. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalet 2018 och EU-valet 2019.

	Andel skolor som deltog i skolvalet 2018		Andel skolor som deltog i EU-skolvalet 2019		Antal skolor	
	Yrkesprogram	Högskoleförberedande program	Yrkesprogram	Högskoleförberedande program	Yrkesprogram	Högskoleförberedande program
Lokalt civilsamhälle						
Antal registrerade ideella föreningar						
< 250	50	36	19	36	32	14
250-500	56	64	16	31	57	42
> 500	51	75	16	38	267	330
Antal studiecirkel*						
< 400	50	51	7	30	44	37
400-10 000	53	75	20	39	262	224
> 10 000	44	73	6	37	48	125
Facklig anslutning, % av förvärvsarbete i kommunen						
< 65	38	66	13	35	53	120
65-75	55	76	17	38	204	196
> 75	52	71	19	39	99	70
Medielandskap						
Antal lokalredaktioner**						
0	50	78	14	39	22	9
1-2	52	53	19	30	61	51
2-10	52	73	17	39	270	51
> 10	44	73	6	37	48	125

Källor: MUCF, SCB, Institutet för mediestudier, Nyhetsbyrån Sirén i samarbete med Anders Kjellberg. Saknade värden: *2. **Kommentar: Fördelningen av skolor skiljer sig åt mellan åren. 2019 befann sig 28 yrkesgymnasier i kommuner med 0 lokalredaktioner, 67 i kommuner med 1-2 redaktioner och 261 skolor i kommuner med 2-10 redaktioner. Bland högskoleförberedande skolor är motsvarande siffror 18, 60 och 222.

Tabell 4.7 Skolval efter lokalt civilsamhälle och medienärvaro i kommunen. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalet 2018 och EU-val 2019.

	Andel skolor som deltog i skolvalet 2018		Andel skolor som deltog i EU-skolvalet 2019		Antal skolor	
	Yrkesprogram	Högskoleförberedande program	Yrkesprogram	Högskoleförberedande program	Yrkesprogram	Högskoleförberedande program
Hushållsekonomi						
Andel invånare i hushåll med hög ekonomisk standard, %						
< 4	46	46	17	14	54	28
4-8	55	77	17	43	261	237
> 8	37	69	14	31	43	121
Andel invånare i hushåll med låg ekonomisk standard %						
< 12	51	64	27	40	41	53
12-18	52	76	16	38	261	290
> 18	46	58	7	28	54	43
Genomsnittlig disponibel inkomst per hushåll, tkr						
< 400	53	48	14	14	36	21
400-500	53	77	17	41	273	247
> 500	38	67	13	33	47	118
Kommunens ekonomi						
Kommunens ekonomiska resultat per invånare, kr*						
< 0 kr	50	53	18	32	40	34
0-3000 kr	52	74	17	40	266	225
> 3000 kr	48	73	10	35	50	127
Kommunens inkomst från utjämningsystemet per invånare, kr**						
< 0	30	67	7	29	27	95
0-13 000	53	75	18	41	263	249
> 13 000	55	67	14	31	66	42

Källa. MUCF, SCB. * Kommunens ekonomiska resultat är kommunens intäkter minus kommunens utgifter. ** Fördelningen av skolor mellan de olika typerna av kommuner skiljer sig åt mellan åren. Ovan anges antal skolor 2018. År 2019 befinner sig något färre skolor, (263 respektive 249) i kommuner med 0-13 000 kr i intäkter från utjämningsystemet och något fler (66 respektive 42) i kommuner som mottog mer än 13 000 kr.

Tabell 4.8. Skolval efter ekonomiska förhållanden i kommunen och kommunens ekonomiska förutsättningar. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalet 2018 och EU-valet 2019.

	Andel skolor som deltog i skolvalet 2018		Andel skolor som deltog i EU-skolvalet 2019		Antal skolor	
	Yrkesprogram	Högskoleförberedande program	Yrkesprogram	Högskoleförberedande program	Yrkesprogram	Högskoleförberedande program
Antal skolor i kommunen*						
< 5	-	-	-	-	0	0
5-20	58	55	17	33	72	40
21-100	52	74	20	37	212	195
> 100	43	74	6	38	72	151
Lärarresurser						
Andelen lärare i alla gymnasier med pedagogisk högskoleexamen %						
< 77 %	44	62	10	27	106	60
77-86 %	51	74	15	40	221	290
> 86 %	83	75	48	33	29	290
Lärartäthet, % elever per heltidstjänst						
< 10	59	77	17	27	71	22
10-15	52	73	17	40	259	274
> 15	27	67	8	32	26	90
Skolresultat						
Andel elever i kommunen som tar examen %						
< 87 %	43	67	15	56	53	27
87-94 %	51	72	16	35	237	303
> 94 %	58	74	18	44	62	54

Källor: MUCF, Skolverket. * Både grundskolor och gymnasier är inräknade.
Tabell 4.9. Skolval efter typ av gymnasieprogram och kommunens skollandskap. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalet 2018 och EU-valet 2019.

Till sist har kommunens skollandskap granskats. Resultaten för skolvalet 2018 (se tabell 4.9) visar att ett högre antal skolor i kommunen gynnar deltagandet mest bland högskoleförberedande skolor. Gymnasier med enbart högskoleförberedande program är också i högre grad vanligast förekommande i kommunerna med störst antal skolor. För yrkesskolorna är deltagandet däremot högre i kommuner med färre skolor. Deltagandet bland båda skoltyperna är högre i kommuner med högre genomsnittlig lärartäthet och högre andel lärare med pedagogisk högskoleexamen, men kopplingen är betydligt starkare för skolor med enbart yrkesprogram. Även den positiva kopplingen mellan andelen gymnasieelever i kommunen som tar examen och deltagande är starkare bland yrkesprogrammen.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis skiljer sig gymnasieskolor med enbart högskoleförberedande och enbart yrkesprogram åt både i egenskaper på skolnivå och i sin kommunala kontext. Även sambandet mellan dessa faktorer och deltagande skiljer sig dock ibland åt mellan de båda programtyperna. Bland skolor med enbart yrkesprogram finns till exempel inte något positivt samband mellan skolresultat och deltagande och deltagandet är inte högre i kommuner med högre inkomster bland hushållen. Beror skillnaden mellan skolor med yrkesprogram och högskoleförberedande program enbart på dessa faktorer eller finns det andra viktiga skillnader mellan skolorna? I en fördjupad analys av skolvalet 2018 har programtyp undersökts tillsammans med andra faktorer på skol- och kommunnivå. Omkring hälften av skillnaden mellan högskoleförberedande och yrkesprogram försvinner när dessa övriga faktorer (elevsammansättning, andel utbildade lärare, elevantal, skolresultat, kommunens befolkning, socioekonomi, civilsamhälle och andra kommunegenskaper) hålls konstanta. Cirka 10 procentenheters skillnad i deltagande kvarstår dock. Det innebär att några skolegenskaper och kommunegenskaper har betydelse för yrkesprogrammets deltagande i skolval.

Särskolornas deltagande i skolvalen 2018 och 2019

Inledning

Särskolor finns på grundskole- och gymnasienivån och som särvtux. Den är en skolform för elever med begåvningsmässiga eller intellektuella funktionsnedsättningar på grund av hjärnskada.¹ I särskolan får eleverna en utbildning som är anpassad för dem. Undervisningen sker i långsammare tempo. Läsåret 2018/19 gick drygt 11 100 elever i grundsärskolan och 6 172 i gymnasiesärskola. Grundsärskolor finns i 283 av landets 290 kommuner.² Av de totalt 555 grundsärskolorna har de flesta en kommunal huvudman. Endast 35 grundsärskolor är friskolor. Dessa finns i 30 kommuner. Detta kapitel granskar deltagande i skolvalen 2018 och 2019 bland särskolorna på grundskole- och gymnasienivå.

Särskoleelever får som andra elever undervisning i de samhällsorienterande ämnena.³ Undervisningen ska bland annat bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om hur individen och samhället påverkar varandra och om de demokratiska processerna och deras värden och arbetssätt. Genom undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla sin förståelse för vad det innebär att vara en aktiv och ansvarstagande medborgare. Därigenom ska eleverna stimuleras att engagera sig och uttrycka sig i olika sammanhang för att kunna stärka tilltron till sin förmåga att delta i samtal om samhällsfrågor. Ges särskoleelever möjlighet att delta i skolval? Har MUCF uppfyllt sitt delmål att särskilt främja deltagandet bland elever som går i särskolor? För att besvara dessa frågor görs en särskild kartläggning av särskolornas deltagande i skolvalen 2018 och 2019. Kartläggningen betonar de renodlade särskolorna. I kapitlet ingår också en överblick över de renodlade särskolornas deltagande i skolval sedan 2002. Till sist diskuterar vi skolegenskapers och kommunegenskapers betydelse för särskolornas deltagande i skolvalen 2018 och 2019.

Tabell 5.1 visar att det finns 391 renodlade särskolor som kunde delta i skolvalet 2018 och 333 skolor med särskoleklasser. Renodlade särskolor deltog i betydligt mindre utsträckning än övriga. Det gäller både grundsärskolor och gymnasiesärskolor. Deras deltagandenivå var 35 procent. Jämfört med skolor utan särskola är skillnaden 27 procentenheter. För EU-valet kunde 391 renodlade särskolor delta. Återigen är de renodlade särskolornas deltagande mycket lägre än skolor utan särskola. I kapitlet analyseras faktorer bakom renodlade särskolors deltagande och icke-deltagande i skolvalen 2018 och 2019.

Skillnaden i deltagande i skolvalet 2018 mellan särskolan och hela vår skolpopulation är särskilt stor bland friskolor. Enbart 5 procent av fristående

¹ Särskolor är inte specialsolor som vänder sig till barn med hörselskada.

² <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/arkiverade-statistiknyheter/statistik/2019-03-28-statistik-over-elever-i-grundsarskolan-lasaret-2018-19> , https://siris.skolverket.se/siris/sitevision_doc.getFile?p_id=548787

³ <https://www.skolverket.se/publikationsserier/styrdokument/2018/laroplan-for-grundsarskolan-reviderad-2018?id=3976>

särskolorna deltog jämfört med 46 procent bland de kommunala (tabell 5.2). Bland kommunala skolor deltog grund- och gymnasiesärskolorna i ungefär lika hög utsträckning i skolvalet 2018 (37 och 40 procent). I antal räknat deltog 21 fristående gymnasiesärskolor (10 procent deltagande). I EU-skolvalet 2019 deltog inga renodlade friskolor på grundskole- eller gymnasienivån. Deltagandet var högre bland kommunala skolor: 37 procent bland grundsärskolor och 40 procent bland gymnasiesärskolor (tabell 5.3).

	Riksdagsvalet		EU-valet	
	Antal skolor	Deltagande %	Antal skolor	Deltagande %
Skolor utan särskola	2791	62	2789	16
Skolor med särskoleklasser	333	57	335	13
Särgrundskolor	238	35	238	2
Särgymnasier	153	35	153	13
Både grundskolesär och gymnasiesär	10	20	8	0

Källa: Skolverket, MUCF

Tabell 5.1. Skolval efter särskolors deltagande. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalet 2018 och EU-valet 2019.

Huvudman	Skoltyp	Riksdagsvalet		EU-valet	
		Antal skolor	Deltagande %	Antal skolor	Deltagande %
Friskolor	Ej särskola	943	46	942	11
	Enbart särskola	38	5	36	0
	Skolor med särskoleklasser	48	29	50	4
Kommunala	Ej särskola	1848	69	1847	19
	Enbart särskolor	363	38	363	7
	Skolor med särskoleklasser	285	62	285	15

Tabell 5.2. Skolval efter särskolor och huvudmannaskap. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalet 2018 och EU-valet 2019.

Huvudman	Skoltyp	Riksdagsvalet		EU-valet	
		Antal skolor	Deltagande %	Antal skolor	Deltagande %
Friskolor	Grundsärskola	12	0	12	0
	Både gymnasie- och grundsär	5	0	3	0
	Gymnasiesär	21	10	21	0
Kommunala	Grundsärskola	226	37	226	2
	Både gymnasie- och grundsär	5	40	5	0
	Gymnasiesär	132	40	132	16

Källor: Skolverket, MUCF

Tabell 5.3. Skolval efter renodlade särskolor och huvudmannaskap. Andel särskolor som deltog i skolval. Riksdagsvalet 2018 och EU-valet 2019.

Till sist granskar vi om det är samma skolor som deltar över tid. Tabell 5.4 visar att de särskolor som deltog vid tidigare skolval också deltog i mycket högre grad 2018 och 2019. Mönstret är särskilt tydligt vid EU-valet 2019. Sambandet mellan deltagande i skolvalen 2014 och 2018/2019 är starkare bland särskolor än bland övriga skolor, i synnerhet vid EU-valet. (Se kapitel 7 för en allmän översikt över tid.) Särskolornas deltagande i skolval har vuxit sedan 2002 (tabell 5.5). Toppnoteringen är skolvalet 2010 (40 procent deltagande). Sedan dess har deltagandet fallit (32 procent 2014 och 35 procent 2018). Men deltagandet i EU-skolvalet har ökat något mellan 2014 och 2019.

Deltagande Skolval 2014 Riksdag/EU-val	Riksdagsvalet		EU-valet	
	Antal skolor	Deltagande %	Antal skolor	Deltagande %
Ja	77	64	15	33
Nej	154	21	112	5

Källor: Skolverket, MUCF

Tabell 5.4. Skolval efter renodlade särskolors deltagande i Skolvalen 2014. Andel särskolor som deltog i skolval. Riksdagsvalet 2018 och EU-valet 2019.

Valår	Antal renodlade särskolor i målgruppen	Andel med skolval %
2002	473	26
2006	660	38
2010	623	40
2014 EU	344	5
2014	351	32
2018	401	35
2019 EU	399	7

Källor: Skolverket, MUCF

Tabell 5.5. Särskolors deltagande i skolvalen 2002-2019. Andel skolor som deltog i skolval. Riksdagsvalen 2002-2018 och EU-valen 2014 och 2019.

Skolegenskapers betydelse

Återigen visar kartläggningen att skolegenskaper spelar roll (tabell 5.6). Flera särskolor med högre andel lärare med pedagogisk högskoleexamen deltog i Skolvalet 2018 och 2019. Det saknas dock fullständig information för alla skolor om de har behöriga samhällskunskapslärare eller inte. Resultatet om betydelsen av behöriga samhällskunskapslärare i tabellen bör därför tolkas försiktigt. Men ett klart resultat är att deltagandet var nästan lika högt i skolvalet 2018 för skolor med 0 och de med 1-45 procent behöriga samhällskunskapslärare. Deltagandet i EU-skolvalet 2019 var dock mycket lägre bland de skolor som helt saknade behöriga lärare i samhällskunskap.

	Riksdagsvalet		EU-valet	
	Antal skolor	Deltagande %	Antal skolor	Deltagande %
Andel lärare med pedagogisk högskoleexamen %				
< 50	26	35	26	0
50-99	156	41	157	8
> 99	121	44	121	10
Andel behöriga samhällskunskapslärare %				
0	57	47	58	19
1-45	6	50	6	33
> 45	7	14	7	0

Källor. Skolverket, MUCF

Tabell 5.6. Skolval efter lärarkompetens i särskolorna. Andel skolor som deltog i skolval. Riksdagsvalet 2018 och EU-valet 2019.

Kommunegenskapers betydelse

Kartläggningen fortsätter med en granskning av den kommunala kontexten. Resultaten redovisas i en serie tabeller; de flesta ingår i den fristående rapporten med kompletterande tabeller.

För det första skiljer sig särskolornas deltagande åt mellan kommungrupper. För 2018 finns ett relativt högt deltagande i storstäderna (47 procent) och ovanligt lågt deltagande i pendlingskommuner nära större städer (21 procent) och större städer. Ett liknande mönster finns för skolvalet 2019. Vissa befolkningsegenskaper är också av betydelse. För båda skolvalen är deltagande högre bland särskolor i kommuner med ovanligt högt antal anmälda brott mot person, vilket troligen handlar om folkmängden i kommunen (se regressionsanalysen för skolvalet 2018 i kapitel 2). Andelen utrikes födda i kommunen spelar olika roll. Deltagandet 2018 är högre i kommunen med över 26 procent utrikes födda som del av befolkningen (43 procent deltagande). Det är dock något lägre i kommuner med 12-25 procent utrikes födda (33 procent deltagande) och högre i kommuner med under 12 procent utrikesfödda (36 procent). Resultaten skiljer sig från skolpopulationen i övrigt. För 2019 syns ungefär samma mönster. (Se kompletterande tabeller)

Tabell 5.7 redovisar betydelsen av medborgarengagemang och mediekontexten i kommunen för deltagandet i skolvalen 2018 och 2019. Framförallt i skolvalet 2018 deltog särskolor i kommuner med ovanligt många föreningar i högre utsträckning. Detta resultat liknar det allmänna mönstret i Skolsverige. Valdeltagandet i kommunen spelar en intressant roll. Det finns ett negativt samband med högre valdeltagande i riksdagsvalet och skolornas (i kommunen) deltagande i skolvalet 2018. För skolvalet 2019 var skolvalsdeltagandet högst i kommuner med mer än genomsnittligt valdeltagande i det allmänna EU-valet. Det finns också ett positivt samband med högre antal nyhetsredaktioner i kommunen och skolornas deltagande 2018 men inte 2019.

Ekonomiska förutsättningar i kommunen har också en viss betydelse (se kompletterande tabeller). Intressant är att särskolors deltagande inte är lägre i kommuner med högre andel låginkomsthushåll – till skillnad från resultaten om hela Skolsverige redovisade tidigare i kapitel 2 och 3. I skolvalet 2018 var deltagandet tvärtom allra lägst bland särskolorna i kommunerna med låg andel hushåll

med svag ekonomi. Deltagandet var högst i kommuner med mer genomsnittlig andel höginkomsthushåll, ett resultat som vi känner igen från tidigare. Särskolors deltagande var lägst bland kommuner med ovanligt hög andel höginkomsthushåll. Dessa resultat är värda vidare diskussion. (Se kompletterande tabeller)

I övrigt följer särskolornas deltagande 2018 och 2019 samman mönster som i Skolsverige i stort. Det var betydligt lägre 2018 i de kommuner som är nettobetalarare, dvs har ovanligt goda ekonomiska förutsättningar. 2019 var det lägre både bland nettobetalarare och i de kommuner som mottog ovanligt mycket pengar. Kommuninvånarens utbildningsgrad spelar också roll. Liksom bland övriga skolor är deltagandet bland särskolor 2018 högst i kommuner med mer genomsnittlig andel högutbildade. Men för 2019 finner vi även lägre deltagande i kommuner med ovanligt hög andel invånare med eftergymnasial utbildning. En intressant skillnad är att deltagandet bland särskolorna faller tydligare i kommuner med ovanligt höga inkomster bland hushållen.

	Riksdagsvalet		EU-valet	
	Antal skolor	Deltagande %	Antal skolor	Deltagande %
Antal registrerade ideella föreningar				
< 250	65	31	65	6
250-500	110	31	109	6
> 500	226	38	225	7
Antal lokalredaktioner				
0	28	21	29	10
1-2	112	34	119	7
2-10	280	35	266	6
> 10	47	47	47	9
Skolvalet 2018				
Valdeltagande i riksdagsvalet 2018 %				
< 85	94	41		
85-89	239	33		
> 89	68	32		
Skolvalet 2019				
Valdeltagande i EU-valet 2019 %				
< 50	98	3		
50-60	246	9		
> 60	55	2		

Källor: MUCF, SCB

Tabell 5.7 Skolval efter aktivitet i civilsamhälle och medias närvaro i kommunen. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalet 2018 och EU-valet 2019.

Till sist granskar vi skollandskapet i kommunen (tabell 5.8). Som tidigare är deltagandet högre i kommuner med fler skolor. Men mönstret bland särskolorna 2018 och 2019 är inte lika tydligt. Det finns också några skillnader mellan särskolorna och hela skolpopulationen. För både skolvalen 2018 och 2019 var deltagandet högre bland särskolor i kommuner med mer genomsnittlig andel utbildade lärare (tabell 5.8). Dessutom spelar den högsta andelen utbildade lärare inte samma starka roll som för hela skolpopulationen. Däremot är lägre lärartäthet – större antal lärare per elever – betydelsefull för högre skoldeltagande. Om det finns

mer än 15 elever per lärare är deltagande mycket lägre. Ytterligare två intressanta resultat är att det inte finns skillnader i deltagande utifrån andelen gymnasieelever som tar examen och att deltagandet är lägre i kommuner med ovanligt hög andel grundskoleelever som uppnår kunskapskraven.

	Riksdagsvalet		EU-valet	
	Antal skolor	Deltagande %	Antal skolor	Deltagande %
Antal skolor i kommunen (grundskolor och gymnasier)				
< 5	6	33	6	0
5-20	159	28	159	4
21-100	172	38	171	8
> 100	64	45	63	8
Lärarresurser samtliga skolor				
Andel grundskolelärare med pedagogisk högskoleexamen				
< 77 %	108	29	107	4
77-86 %	229	39	228	7
> 86 %	64	33	64	11
Andel gymnasielärare med pedagogisk högskoleexamen				
< 75 %	133	25	132	5
75-85 %	213	42	213	8
> 85 %	47	34	46	4
Lärartäthet grundskolan, elever per heltidstjänst				
< 11	401	35	399	7
11-13	0	-	0	-
> 13	0	-	0	-
Lärartäthet gymnasium, elever per heltidstjänst				
< 10	117	31	117	6
10-15	256	39	255	7
> 15	20	10	19	0
Skolresultat				
Grundskolor: Andel elever med uppnådda kunskapskrav i alla ämnen, %				
< 70 %	117	35	117	7
70-82 %	248	38	247	7
> 82 %	36	17	35	0
Gymnasier*: Andel elever i kommunen som tar examen				
< 87 %	63	37	63	8
87-94 %	231	37	231	7
> 94 %	72	38	70	7

Källor: MUCF, Skolverket. * Gäller endast de 18 nationella programmen.
Tabell 5.8 Skolval efter kommunens skollandskap. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalet 2018 och EU-valet 2019.

Sammanfattning

Kartläggningen fokuserar mest på renodlade särskolor. Renodlade särskolorna deltog i betydligt mindre utsträckning i skolvalen 2018 och 2019 än andra grundskolor och gymnasier. Särskolor med kommunen som huvudman deltog i högre utsträckning. Friskolor deltar i betydligt lägre utsträckning. Lärar-kompetens spelar en positiv roll för särskolornas deltagande på både skol- och kommundnivå. På kommundnivå finner vi att deltagandet bland särskolor faller tydligare i kommuner med ovanligt höga inkomster bland hushållen och bättre skolresultat i kommunen har inte samma betydelse som för hela skolpopulationen. Ett annat viktigt resultat är att högre lärartäthet spelar en positiv roll i särskolornas deltagande i skolval. Annars visar kartläggningen i stort sett samma mönster i deltagandet som för övriga skolor. Särskolornas deltagande ökar över tid. Samma skolor har en tendens att fortsätta att delta i nästa skolval och ytterligare några skolor bestämmer sig för att anordna skolval. Även om särskolornas deltagande har ökat sett till hela perioden 2002–2018 är dock utvecklingen inte rak. Som diskuteras i kapitel 7 var skillnaden mellan särskolorna och övriga skolor större vid de två senaste skolvalen (se figur 7.5 nedan).

Skolvalen 2018 och 2019 i de socioekonomiskt svaga och utsatta områdena

Inledning

I regeringens uppdrag till MUCF ingick att lägga särskild vikt vid att tillgängliggöra skolvalen 2018 och 2019 för skolor i socioekonomiskt svaga områden. För att granska dessa skolors deltagande i skolvalen 2018 och 2019 används Polismyndighetens definition av utsatt område. Uttrycket används också av andra myndigheter, forskare och stiftelser som The Global Village.¹

Med utsatt område menas stadsdelar med en låg socioekonomisk status och kriminell påverkan på lokalsamhället över lång tid. Uttrycket har inte används särskilt länge. Antalet identifierade utsatta områden var 53 (2015), 61 (2017) och 60 (2019). Polisen delar upp utsatta områden i tre grupper: utsatta områden, riskområden och särskilt utsatta områden. Ett utsatt område är ett geografiskt avgränsat område som karaktäriseras av en låg socioekonomisk status där de kriminella har en inverkan på lokalsamhället. De kriminellas inverkan är knuten till den sociala kontexten i området. Exempel på deras inverkan är olika slags direkta och indirekta påtryckningar. Men i dessa områden handlar det inte om att de kriminella vill ta makten och kontrollera lokalsamhället. I ett särskilt utsatt område har de kriminella ett maktanspråk och sådana områden kännetecknas av en allmän obenägenhet att delta i rättsprocessen som kan innebära våldshandlingar mot de människor som vill samarbeta med polisen. Ett riskområde är mellankategorin. Polisen menar att det finns en överhängande risk att området riskerar att bli särskilt utsatt om inte adekvata åtgärder sätts in. I alla dessa områden förekommer offentliga våldshandlingar som riskerar att skada tredje man, öppen narkotikahandel och ett utåtagerande missnöje mot samhället.²

Att skolverksamhet i utsatta områden är utmanande erkänns av alla. De utsatta områdets skolor antas ofta fungera sämre än de i övriga landet. Antagandet är att de har sämre utbildning och sämre skolresultat. Rapporten "Fakta för förändring" och skolforskningen nyanserar dock denna bild och lyfter fram ett antal positiva egenskaper och utvecklingstendenser i dessa områden.³ Hur deltog dessa områden i skolvalen 2018 och 2019? Vi granskar skolorna i dessa områden på samma sätt som i kapitel 2 och 3, och använder de tre kategorier av utsatta områden i vår analys. I tabellerna redovisas både skolvalet 2018 och EU-skolvalet 2019.

¹ <http://theglobalvillage.se/projects/>

² För en kort sammanfattning se <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/polisen-presenterar-ny-lista-pa-sarskilt-utsatta-omraden>

³ *Fakta för förändring. En rapport om Sveriges 61 utsatta områden*, Stiftelsen The Global Village i samarbete med SCB, 2019. Håkan Stattin, Ylva Svensson och Liliia Korol, "Schools can be supporting environments in disadvantaged neighborhoods", *International Journal of Behavioral Development* 43 (2019) (5): 383-392. <https://doi.org/10.1177/0165025419833824> Se även <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/orebro/skolor-i-utsatta-omraden-en-trygg-hamn>

Tabell 6.1 visar att skolor i utsatta områden deltog i något högre utsträckning (2 procentenheter mer) i skolvalet 2018 än skolor i ej utsatta områden. Framförallt deltog skolor i särskilt utsatta områden mest (62 procent). Bilden ser annorlunda ut för skolvalet 2019. Skolorna i de utsatta områdena deltog då i lägre utsträckning, sammanlagt 5 procentenheter mindre än de övriga skolorna i icke-utsatta områden, och skolorna i de särskilt utsatta områdena deltog minst (6 procent).

När det gäller typ av skola visar granskningen att grundskolor i utsatta områden deltog i skolvalet 2018 i lika hög utsträckning som de övriga i Sverige. Gymnasier i utsatta områden deltog i mycket högre grad än övriga (83 respektive 59 procent) (tabell 6.2). Intressant nog återfinns inte samma påtagliga skillnad mellan deltagande bland friskolor och kommunala skolor som framkommer i kapitel 2 och 3. I de utsatta områdena deltog friskolorna i lika stor utsträckning i skolvalet 2018. Ännu mer intressant är att dessa friskolor deltog i betydligt högre utsträckning i skolvalet 2019. Det skiljer 11 procentenheter i deltagandet mellan friskolorna och de kommunala skolorna. Endast 8 procent av de kommunala skolorna deltog i EU-skolvalet. Friskolornas deltagande var 19 procent och därmed högre än bland friskolorna i ej utsatta områden (tabell 6.3, se även kapitel 3). Resultaten för friskolor i utsatta områden är 5 procentenheter högre än genomsnittet för alla skolor i Sverige.

En annan intressant faktum är att valdeltagandet i skolvalet 2018 bland eleverna i skolor i de utsatta områdena och bland de övriga skolorna (d.v.s. hela vår skolpopulation) var ungefär lika: 83 procent respektive 81 procent. Men det skiljer sig markant för EU-skolvalet 2019: 75 procent respektive 50 procent.

Typ av område	Riksdagsvalet		EU-valet	
	Antal skolor	Andel med skolval %	Antal skolor	Andel med skolval %
Särskilt utsatt område	47	62	48	6
Riskområde	5	40	7	14
Utsatt område	33	61	32	16
Samtliga utsatta områden	85	60	87	10
Skolor i ej utsatta områden	3440	58	3436	15

Källa: MUCF, SCB, Polismyndigheten

Tabell 6.1. Skolval efter typ av område. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalet 2018 och EU-valet 2019.

Typ av skola och område*	Riksdagsvalet		EU-valet	
	Antal skolor	Andel med skolval %	Antal skolor	Andel med skolval %
Grundskolor, utsatt områden	79	58	82	10
Gymnasier, utsatt områden	6	83	5	20
Grundskolor, ej utsatt område	1951	57	1945	6
Gymnasier, ej utsatt område	1508	59	1509	27

Källa: MUCF, SCB, Polismyndigheten. * I beteckningen "utsatt områden" ingår utsatta, risk- och särskilt utsatta områden

Tabell 6.2. Skolval efter typ av skola och område. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalet 2018 och EU-valet 2019.

Huvudman	Riksdagsvalet		EU-valet	
	Antal skolor	Andel med skolval %	Antal skolor	Andel med skolval %
Kommunal, utsatt område	68	60	71	8
Fristående, utsatt område	17	59	16	19
Kommunal, ej utsatt område	2428	64	2424	17
Fristående, utsatt ej område	1012	44	1012	11

Källor. Skolverket, MUCF, Polismyndigheten, SCB

Tabell 6.3. Skolval efter huvudman och område. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalet 2018 och EU-valet 2019.

Deltog 2014	Utsatt område		Inte utsatt område	
	Antal skolor	Deltagande %	Antal skolor	Deltagande %
Ja	39	74	1707	78
Nej	25	36	1033	29

Källor. Skolverket, MUCF, Polismyndigheten, SCB

Tabell 6.4. Skolval efter skolor i utsatta områdens deltagande i Skolvalen 2014. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalet 2018.

Till sist granskar vi om det är samma skolor som deltar över tid (tabell 6.4). Skolorna i de utsatta områdena deltog i högre utsträckning 2018 om de deltog i de två skolvalen 2014. Skillnaden i deltagande är dock inte lika stor som bland skolor som inte ligger i utsatta områden.⁴

Slutsatsen av denna första analys bekräftar behovet att nyansera bilden av skolverksamheten i utsatta områden. Den pekar också på ett behov av mer kunskap om friskolornas engagemang i skolvalen och även hur de genomför skolans demokratiuppdrag.

Skolegenskapernas betydelse

Kartläggningen fortsätter med en analys av skolegenskapernas roll. Det är endast skolorna i de utsatta områdena som redovisas i tabellform. För jämförelser med skolor i ej utsatta områden hänvisar vi till de kompletterande tabellerna. Igen visar kartläggningen att vissa skolegenskaper spelar roll (tabell 6.5). Skoldeltagandet 2018 är återigen högre i skolor med högre antal elever. När det gäller elevsammansättning ser vi ett lite annorlunda mönster än tidigare. Skolorna i de utsatta områdena har oftare hög andel elever med utländsk bakgrund. Intressant är att deltagandet går i samma riktning för skolvalet 2018 som tidigare. Ju fler elever med utländsk bakgrund desto lägre deltagande 2018, men den lägsta deltagandenivån är ganska hög (60 procent) och över genomsnittet för hela Skolsverige. Det ser annorlunda ut för EU-skolvalet 2019. Det är endast bland skolor med många elever med utländsk bakgrund som vi finner deltagande; deltagandet är noll bland det fåtal skolor med lägre andel elever med utländsk bakgrund. Andra resultat gäller för båda skolvalen: En högre andel föräldrar

⁴ Eftersom uttrycket ”utsatt område” inte har använts särskilt länge har vi valt att inte genomföra samma analys över tid (2002-2019) som redovisas i tidigare kapitel.

med högskoleutbildning spelar en något positiv roll för deltagandet både 2018 och 2019. Slutligen är deltagandet högre i skolor med färre än 40 procent flickor i elevsammansättningen (75 procent) men det är också ganska högt för skolor som har en mer jämn könsbalans (40–60 procent flickor) (63 procent). De flesta skolorna i de utsatta områdena återfinns i denna kategori.

	Riksdagsvalet		EU-valet	
	Antal skolor	Deltagande %	Antal skolor	Deltagande %
Antal elever i skolan				
< 10	2	0	2	0
10–100	13	23	14	14
101–300	50	70	50	10
301–500	6	67	6	0
501–1000	3	100	3	0
> 1000	0	–	0	–
Elevsammansättning				
Andel elever med utländsk bakgrund %				
< 14	1	100	1	0
14–42	8	63	8	0
> 42	66	60	66	11
Andel med högskoleutbildade föräldrar %				
< 35	26	62	28	7
35–70	43	63	42	12
> 70	3	67	3	0
Andel flickor i skolan %				
< 40	4	75	3	0
40–60	64	63	66	11
> 60	5	40	5	0
Lärarresurser				
Lärartäthet (elever per heltidstjänst) %				
< 10	19	42	19	0
10–15	50	64	52	12
> 15	4	100	3	0
Andel lärare med pedagogisk högskoleexamen %				
< 70 procent	24	63	25	16
70–90 procent	48	69	49	8
> 90	5	0	5	0
Andel behöriga samhällskunskapslärare %				
< 50 procent	24	38	25	8
50 – 99 procent	40	73	41	7
100 procent	5	80	5	20
Skolresultat				
Grundskolor: genomsnittligt meritvärde bland avgångselever				
< 200 poäng	23	52	24	8
200–250 poäng	33	64	34	9
>250 poäng	6	83	6	0
Grundskolor: andel elever som uppnår kunskapskraven i alla ämnen				

Tabellen fortsätter på nästa sida.

	Riksdagsvalet		EU-valet	
	Antal skolor	Deltagande %	Antal skolor	Deltagande %
< 70	39	59	40	5
70-90	14	79	14	14
> 90	3	67	3	0
Gymnasier: Andel i skolan som tar examen*				
< 85 procent	2	100		
85-95 procent	2	100		
> 95	0	-		
Gymnasier: genomsnittlig betygspoäng*				
< 13	1	100		
13-15	3	100		
> 15	0	-		

Källor. Skolverket, MUCF, Polismyndigheten. * Det är för få fall att redovisa resultat för Skolvalet 2019

Tabell 6.5. Skolval efter skolegenskaper i skolor i utsatta områden. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalet 2018 och EU-valet 2019.

Annars ser vi liknande mönster i deltagande utifrån skolkvalitet bland skolorna i de utsatta områdena som bland övriga. Liksom tidigare spelar lärarkompetens en viktig roll. Högre andel utbildade lärare är förknippat med högre deltagande och framförallt spelar en hög andel behöriga samhällskunskapslärare en viktig roll. Lärartäthet är mer betydelsefullt än för hela vår skolpopulation. Deltagandet i skolvalet 2018 är 100 procent bland skolor i de utsatta områdena med över 15 elever per heltidstjänst. Bättre skolresultat i grundskolan kopplas också till högre deltagande och spelar en större roll i de utsatta områdena än i övrigt.

Kommunegenskaper

Denna del i redovisningen bygger på en rapport om Sveriges 61 utsatta områden som Stiftelsen The Global Village sammanställde tillsammans med SCB. Rapporten, som heter *Fakta för förändring* (2019), innehåller detaljerad statistik som utnyttjar polisens geografiska definitioner och gränsdragningar av landets 61 utsatta områden från 2017.⁵ Den ger oss mer preciserade uppgifter om kommunegenskaper som karakteriserar de utsatta områdena (och jämför dem med riket totalt och Sverige exklusive de utsatta områdena) än vi kan åstadkomma utifrån vårt statistiska underlag. Sidhänvisningarna i detta avsnitt hänvisar till rapporten. Vi börjar diskutera grundegenskaper hos kommuner och sedan andra kommunegenskaper såsom utländsk bakgrund, utbildning, boende och olika mått på ekonomiskt tillstånd.

Först är det viktigt att notera att de utsatta områdena koncentreras till den södra delen av landet. Inga utsatt område finns norr om Dalälven. I främst de tre storstadsområdena hittar vi utsatta områden: i Stockholms län 25, i Västra Götalands län 12 (9 ligger i Göteborgs stad) och i Skåne 9. Sammanlagt 46 av landets 61 utsatta områden finns i dessa tre län. Antalet invånare i utsatta områden varierar mycket mellan de 27 kommuner det handlar om. Det är störst

⁵ Rapporten finns på Stiftelsen The Global Villages hemsida <http://theglobalvillage.se/projects/>

i Stockholm (128 158 invånare) och minst i Landskrona (3 188). När det gäller andelen invånare i utsatta området i relation till kommunens totala invånarantal ser vi att det skiljer mellan 43 procent i Botkyrka och 3 procent i Västerås. Stockholms andel är 14 procent, Göteborgs 19 procent och Malmös 13 procent) Andelen utsatta områden i kommunerna är också olika. Botkyrka kommun har tre särskilda utsatta områden (s.14–15). Av de skolor i utsatta områden som ingår i vår skolpopulation finns de flesta inom kommuntyp kategori storstäder (41 i antal) och större stad (21). Resterande ingår i pendlingskommun nära storstad (20 stycken) eller större stad (2 stycken) och 1 skola in mindre stad/tätort. Dessa skolor ingår därmed i fem av nio kommuntypkategorier.

Enligt rapporten finns det skillnader mellan de utsatta områdena och Sverige totalt vad gäller olika mått på befolkningens livsvillkor som ingår i denna skolvalsutvärdering. Andelen invånare med utländsk bakgrund är mycket hög i dessa områden om jämförelsen görs med Sverige i stort.⁶ I de 61 utsatta områden har 74 procent utländsk bakgrund, som kan jämföras med 22 procent i de icke utsatta områdena i Sverige. I de särskilt utsatta områdena har nästan 82 procent utlandsbakgrund (s. 17). När det gäller kommuninvånarnas utbildningsnivå har invånare mellan 25–64 år 25 procent förgymnasial utbildning och 40 procent av de i utsatta områden gymnasieutbildning (jämfört med 11 procent respektive 44 procent i de delarna av landet utan utsatt område). Det finns också en skillnad med eftergymnasial utbildning inklusive forskarutbildning: 16 procent i de utsatta områden och 28 procent i icke utsatta områden. Ju mer utsatt ett område är desto färre välutbildade bor i området (s. 41). Andelen som förvärvsarbetar är ytterligare ett mått som tidigare har ingått i utvärderingen. Det finns färre invånare i åldern 20-64 år i de utsatta områden som har ett jobb: 62 procent jämfört med 79 procent för Sverige totalt och 80 procent för Sverige utan utsatt område. En viss skillnad finns mellan de tre kategorierna av utsatthet (s. 47). I de utsatta områden finns även en högre andel som är öppet arbetslös (i åldern 20-64 år) (8 procent) än i Sverige totalt (3 procent) och Sverige exklusive de utsatta områdena (3 procent). Medianinkomst hos personer i ålder 20-64 år varierar mycket mellan de 61 olika utsatta områden men sett tillsammans har de lägre inkomst (205 344 kronor) än Sverige totalt (315 296) och Sverige utanför de utsatta områdena (320 816 kronor) (s. 69). Slutligen är andelen hushåll med ekonomiskt bistånd (försörjningsstöd och stöd till livsföringen i övrigt)⁷ olika om man jämför de utsatta områdena med de andra två kategorierna: 13 procent av invånarna i de utsatta områdena får ekonomiskt bistånd jämfört med 4 procent för Sverige totalt och 3 procent för Sverige exklusive utsatta områden. Här ser vi också en skillnad beroende på om området är utsatt, ett riskområde eller särskilt utsatt. Ju mer utsatt desto högre andel invånarna beroende på ekonomiskt bistånd.

Rapporten *Fakta för förändring* granskar inte skolegenskaper i samma utsträckning som i denna utvärderingsrapport men det finns ett par mått på skolresultat som är intressanta (tabell 6.6): andelen behöriga till gymnasiesko-

⁶ En person som antingen själv är utrikesfödd eller att hen är svenskfödd men har båda sina föräldrar födda i annat land än Sverige (s. 17). Det är samma definition som användes tidigare i kartläggningarna om skolegenskaper hos skolorna.

⁷ Det mått som tidigare har använts i rapporten är bredare och inkluderar både ekonomiskt bistånd och andra ersättningar och bidrag, inkl. sjukpenning.

lans yrkesprogram efter årskurs 9 och andelen som tog examen inom fyra år efter påbörjat gymnasiestudier på yrkes- eller högskoleförberedande program. I de 61 utsatta områdena har 70 procent skaffat sig behörighet för vidare studier på yrkesprogram, jämfört med 86 procent för Sverige totalt och 87 procent i Sverige utanför de utsatta områdena. Områdets grad av utsatthet spelar också en roll (s. 35). Samma mönster finns bland andelen som tar gymnasieexamen inom fyra år. Endast 46 procent av eleverna i utsatta områden tog examen. För Sverige totalt tog 72 procent examen och i Sverige utanför de utsatta områdena är procentandelen högre (74 procent).⁸

Egenskap	Utsatta områden	Övriga Sverige
Andel med förgymnasial utbildning, %	25	11
Andel med gymnasieutbildning, %	40	44
Andel med eftergymnasial utbildning om minst tre år, %	16	28
Andel med utländsk bakgrund, %	74	22
Andel förvärvsarbetande, %	61	80
Andel arbetslösa, %	8	3
Medianinkomst, tkr	205	321
Andel med ekonomiskt bistånd, %	13	3
Andel grundskoleelever med behörighet till gymnasiet, %	70	87
Andel gymnasieelever som tar examen, %	46	74

Källa: Fakta för förändring, the Global Village

Tabell 6.6. Kommunegenskaper i de utsatta områdena.

Sammanfattning

Skolorna i de utsatta områdena deltog i högre utsträckning i skolvalet 2018 (60 procent) än skolor i ej utsatta områden (58 procent). Deltagandet i EU-skolvalet 2019 var dock 5 procentenheter lägre. Huvudmannskapet spelar inte samma betydelsefulla roll i de utsatta områdena som förklaringsfaktor. Friskolor och kommunala skolor deltog i ungefär samma utsträckning i skolvalet 2018 men överraskande nog när hänsyn tas till tidigare resultat var deltagandet 2019 dubbelt så stort i friskolor (19 procent) jämfört med de kommunala skolorna (8 procent). Skolresultat spelar också en kraftigare roll som förklaring för deltagandet i de utsatta områdena.

Om Stiftelsen The Global Villages resultat sätts tillsammans med utvärderingens kartläggning över kommunegenskapernas betydelse för skolvalen 2018 och 2019 finner vi att skolvalsdeltagandet i de utsatta områdena i mångt och mycket liknar deltagandet i andra delar av landet. Dock inte helt. De utsatta områdena har till exempel inte en hög andel hushåll med hög ekonomisk standard, som i hela Sverige var kopplat till högre deltagande i skolvalen 2018 och 2019. Inte heller spelar andelen invånare som är beroende av ekonomiskt bidrag och högre arbetslöshet samma dämpande roll som vi tidigare sett. Deltagandet bland skolor i de utsatta områdena är med andra ord högre än vi skulle förväntas utifrån den tidigare kartläggningen i utvärderingen och även om hänsyn tas till tidigare forskning om socioekonomiska faktorer betydelse för politiskt deltagande.

⁸ Här handlar det om andelen som påbörjade gymnasiestudier läsåret 2014/2015 och andelen som tog examen sommaren 2018.

Utvecklingen av skolvalsdeltagandet sedan 2002

Inledning

Detta sista kartläggningsskapitel har som utgångspunkt Skolsveriges deltagande i skolval inför riksdagsvalen från 2002 och fram till och med 2018. Vi startar år 2002 då MUCF fick ansvar för att anordna skolval och har statistik om deltagande skolor för perioden 2002–2018. MUCF:s statistik kombineras med offentlig statistik från 2002 till 2018 om skolegenskaper och kommunegenskaper. EU-valen utesluts eftersom endast två EU-skolval har hållits (2014 och 2019) och deltagandet är relativt lågt. Dessa två EU-skolval säger inte mycket om Skolsveriges deltagande över tid. Flera trender i deltagande redovisas i tabeller och figurer men i vissa fall endast i diskussionen. Skillnader i deltagande över tid och allmänna trender i skolors deltagande över tid är huvudtemat i kapitlet.

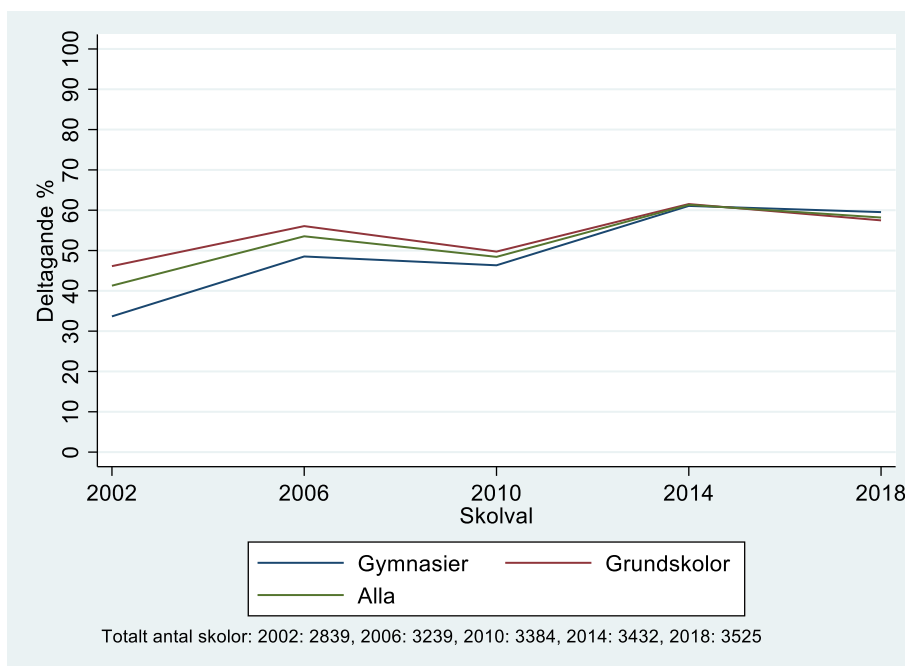
Redovisningen börjar i nästa avsnitt med en allmän översikt över skolvalsdeltagandet 2002 till 2018 och även utifrån några av de viktigaste skol- och kommunegenskaper från kapitel 2 om skolvalet 2018. Vi granskar också gymnasieskolornas och särskolornas deltagande över tid. Skolvalsdeltagande i de utsatta områdena finns inte med i denna kartläggning eftersom begreppet ”utsatt område” inte användes före 2015. Sedan följer ett avsnitt om skol- och kommunegenskapers betydelse över tid. Efter denna redovisning fördjupar vi analysen genom att jämföra de skolor som har funnits hela perioden från 2002 till 2018. Hur många har deltagit hela tiden, en del av tiden eller inte alls? Finns det något mönster utifrån skol- och kommunegenskaper som kännetecknar de olika deltagandenivåerna hos skolorna? Till slut sammanfattas de viktigaste resultat om deltagande och icke-deltagande över tid.

Deltagandenivåer över tid

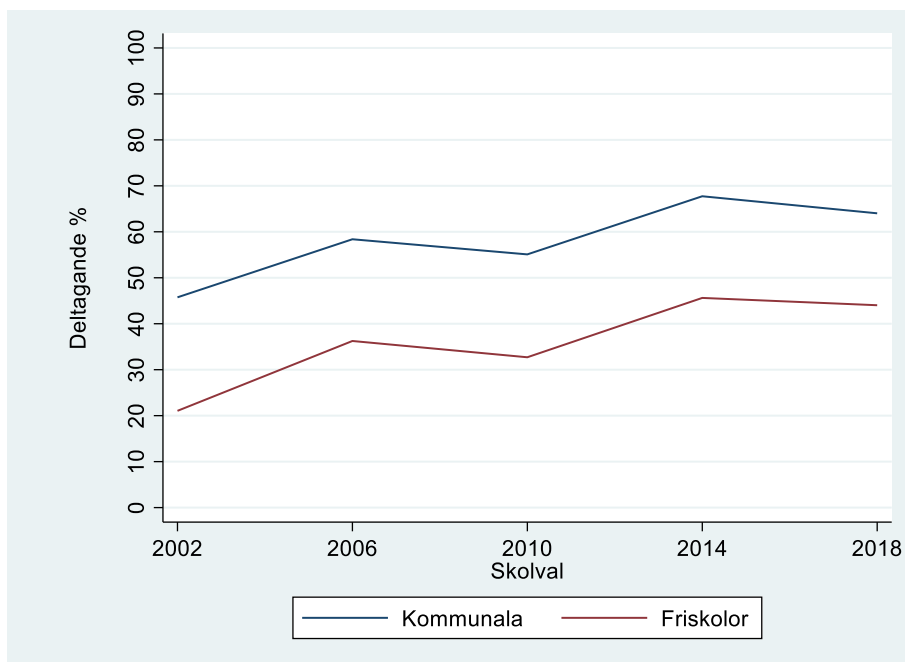
Till att börja med kan man konstatera att deltagandet i skolval inför riksdagsval har ökat över tid. Figur 7.1 visar att huvudtendensen är svagt stigande. Deltagandet sjönk visserligen något 2010, ökade något 2014 och sjönk igen något 2018. Över tid karakteriserar ungefär samma utveckling grundskolornas och gymnasiernas deltagande. Deltagandet har dock ökat mest hos gymnasieskolor, som från början deltog mindre än grundskolorna. Under de två senaste riksdagsvalen syns ingen tydlig skillnad mellan grund- och gymnasieskolors deltagande. Klyftan i deltagande mellan dessa två skolformer har försvunnit. Båda skoltypers deltagande sjönk något 2018. Vi diskuterar i kapitel 8 om det sjunkande deltagandet är tecken på en ny trend.

Huvudmannaskapet har haft betydelse sedan 2002 (figur 7.2). I alla skolval har friskolor deltagit i mindre utsträckning än kommunala skolor. För båda kategorierna har deltagandet i skolvalet ökat över tid men friskolorna har inte

kommit ikapp de kommunala skolornas deltagandenivå under perioden efter 2002. Klyftan finns med andra ord kvar.

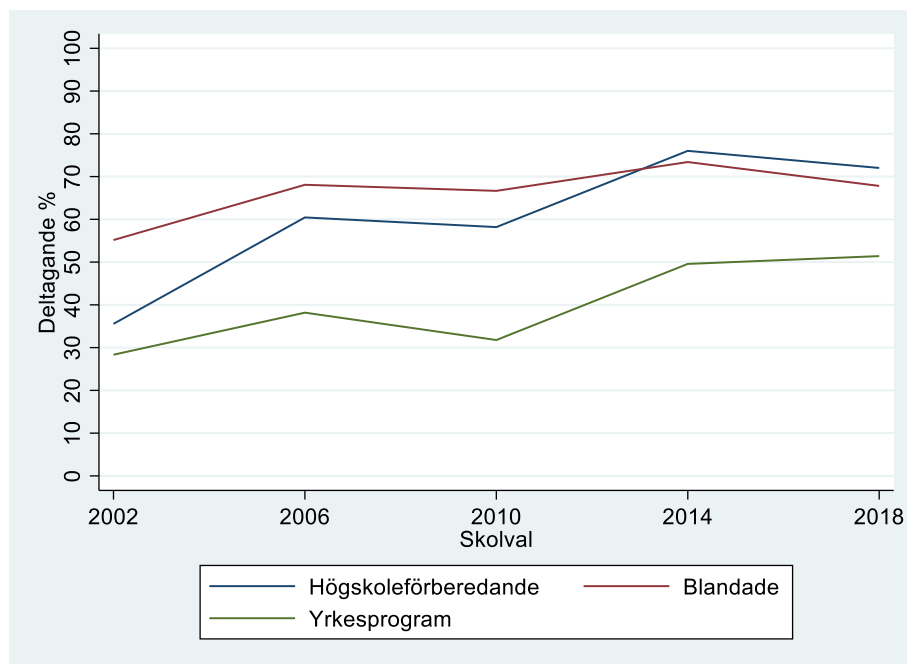

Figur 7.1 Deltagande över tid per skolform. *Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsval 2002-2018.*

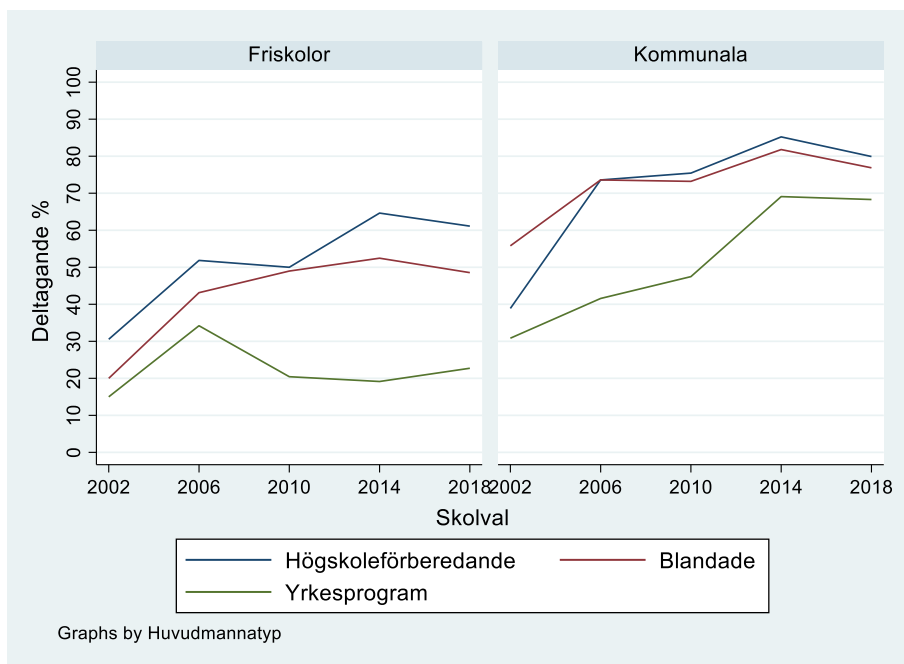

Figur 7.2 Deltagande över tid efter huvudman. *Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsval 2002-2018.*

Vad gäller gymnasieprogrammets deltagande (figur 7.3 och 7.4) ser vi samma mönster över tid. Gymnasierna med enbart högskoleförberedande program eller både högskoleförberedande och yrkesprogram deltar i högre utsträckning; 2018 sjönk deras deltagande något. De renodlade yrkesgymnasiernas deltagande ökade mycket lite 2018 bland friskolorna men inte bland de kommunala skolorna. Friskolor med enbart yrkesprogram avviker i utvecklingen över tid. Efter 2006 visar dessa inte den ökning i deltagande som vi ser hos övriga skolor (figur 7.4). Klyftan mellan de olika gymnasieprogrammen kvarstår och friskolorna sackar efter.

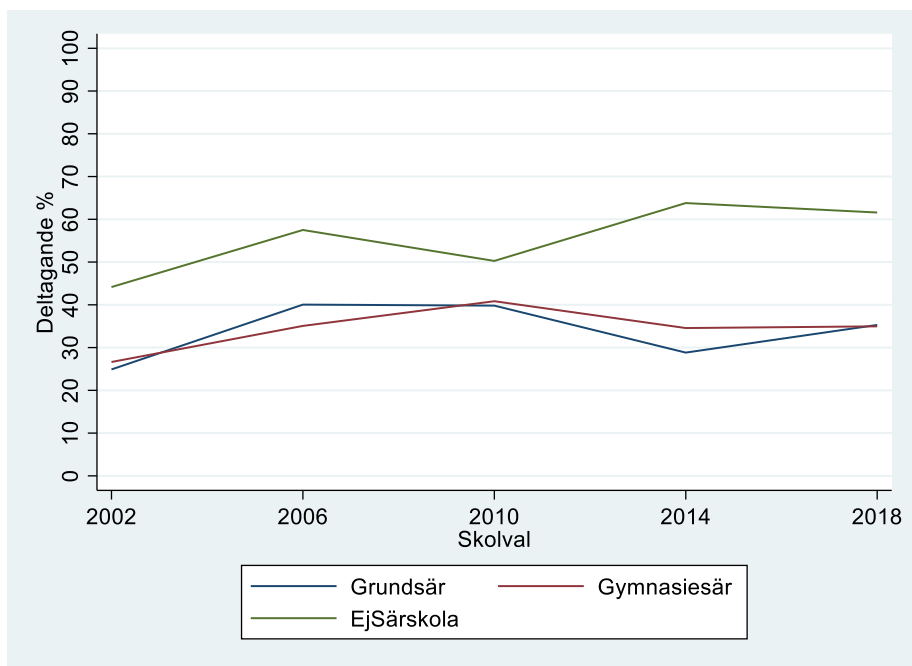

Figur 7.3 Deltagande över tid efter gymnasieprogram. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsval 2002-2018.

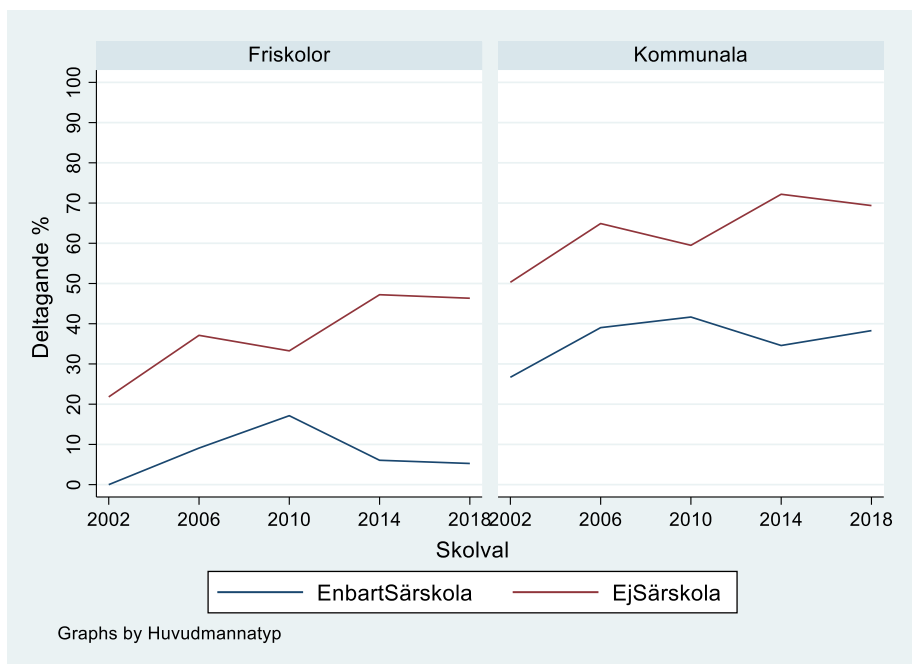

Figur 7.4 Deltagande bland gymnasier efter programtyp och huvudman över tid. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsval 2002-2018.

Särskolornas deltagande har under hela perioden legat under nivån för övriga skolor – både på grundskole- och gymnasienivå (figur 7.5). Annars följer särskolorna samma trend som alla andra skolor. Deltagandet går uppåt och klyftan mellan grundsärskolor och särgymnasier har försvunnit. Huvudmannaskapet spelar också en roll men inte lika starkt som i skolpopulationen i stort (figur 7.6). Skillnaden mellan särskolornas och de övriga skolornas deltagande var större bland friskolor under perioden 2002–2018. Detta mönster var särskilt tydligt 2018, då 5 procent av de rena särskoleenheterna med fristående huvudman deltog, jämfört med 38 procent av de kommunala. Klyftan mellan skolor utan särskola och de renodlade särskolorna kvarstår.

Figur 7.5 Deltagande över tid efter särskoleform. *Andel skolor som deltog i skolval. Riksdagsval 2002-2018.*

Figur 7.6 Deltagande över tid efter särskolor och huvudman. *Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsval 2002-2018.*

Skol- och kommunegenskapers betydelse

Som i tidigare kapitel börjar vi med att kartlägga skolegenskaperna. Några av dem har betydelse över tid. Ett exempel är skolans storlek. I vår skolpopulation förekommer skolor mellan endast 1 till upptill 3 920 elever. Sett över hela perioden har större skolor deltagit i högre utsträckning. 100 fler elever på en skola innebär i genomsnitt en 4 procentenhets högre deltagande i skolvalen 2002–2018. De mycket små skolorna med under 10 elever deltog i mycket liten utsträckning men även de som är lite större (10–100 elever) deltog mindre. Elevantal hänger samman med andra faktorer som förklarar deltagandet, framförallt skillnader beroende på huvudmannatyp, om skolan är en särskola eller har särskoleklasser och även gymnasieprogram (se kompletterande tabeller). Vad man ska ha i minnet är att friskolor i genomsnitt har färre elever än kommunala skolor (146 respektive 254 elever); renodlade yrkesgymnasier är mindre än renodlat högskoleförberedande (184 respektive 309) och särskolorna har lägre antal elever än övriga (11 respektive 236).

Vissa skol- och kommunegenskaper har förändrats över tid. Den genomsnittliga andelen elever med utländsk bakgrund har till exempel ökat i vår skolpopulation från i genomsnitt 17 procent 2002 till 32 procent 2018, samtidigt som deltagandet i skolval ökade. För att inte att denna typ av förändring över tid felaktigt ska leda till slutsatsen att sambandet mellan dessa faktorer är positivt utgår analysen här från genomsnittsvärden för varje skola. I våra data finns totalt 6535 skolor som kunnat delta vid minst ett skolval 2002–2018. Det är dessa skolor som ingår i analysen nedan.

Under hela perioden har elevsammansättningen spelat en roll. Här saknas vissa uppgifter, vilket innebär att statistiken över elevsammansättningen från 2002 till 2018 inte är fullständig. Det saknas också information om grundskolor år 2002 och 2006 men har inte haft stor påverkan på genomsnittet över hela perioden, som analyseras här.

Överlag är sambandet mellan deltagande och andelen elever med utländsk bakgrund över tid negativt när skolor med olika genomsnittlig andel elever med utländsk bakgrund jämförs (tabell 7.1). Högre andel elever med utländsk bakgrund är inte kopplat till lägre deltagande. Kartläggningen över tid bekräftar också betydelsen av föräldrarnas utbildning. Högre andel föräldrar med högskoleutbildning har ett klart positivt samband med högre deltagande i skolor i skolvalen. Skillnaden mellan skolor med en låg andel högskoleutbildade föräldrar (under 30 procent) och en hög andel (över 70 procent) är 12 procentenheter. Vad gäller könssammansättningen i skolorna är deltagandet högre bland skolor med mer jämn könsbalans än bland skolor med över 60 procent flickor eller pojkar. Det lägsta deltagandet noteras bland skolor med övervägande andel pojkar bland eleverna (tabell 7.1 och 7.2).

Analysen visar att lärarbehörighet spelar roll över hela perioden. Det positiva sambandet mellan högre andel behöriga lärare och högre deltagandet i skolval är faktiskt något starkare än vad som kom fram för skolvalet 2018. Skolor med ovanligt låg (under 65 procent) lärare med pedagogisk högskoleexamen deltog i lägre utsträckning än andra skolor. Dessutom är deltagandet lägre bland de skolor som har ovanligt låg andel behöriga samhällskunskapslärare. Ett resultat

som inte redovisas i tabellform är att lärartäthet har betydelse för deltagandet. Ju fler elever per heltidsanställd lärare desto högre deltagande.

Till sist spelar vissa mått på skolresultat en roll. Inte heller över tid har andel elever som klarar kunskapskraven i alla ämnen eller genomsnittliga meritvärden någon avgörande betydelse för varför vissa grundskolor deltar och andra inte i skolvalen. Deltagandet är något högre bland grundskolor med mer genomsnittliga skolresultat. Deltagandet bland skolor med låga genomsnittliga meritvärden minskade dessutom jämfört med övriga skolor under de två senaste valen. Framför allt spelar skolresultat roll på gymnasienivån. Uppgifterna om genomsnittlig betygspoäng grundar sig dock enbart på data från 2014 och 2018.

Sammanfattningsvis hjälper flera faktorer hos skolorna att förklara både deltagandet och icke-deltagandet i skolval mellan 2002 och 2018.

	Riksdagsval	
	Antal skolor	Deltagande %
Elevantal*		
< 10	850	22
10-100	1496	36
101-300	2200	63
301-500	791	71
501-1000	279	74
> 1000	73	70
Elevsammansättning		
Andel elever med utländsk bakgrund %**		
< 10	1223	64
10-35	1891	61
> 35	708	54
Andel med högskoleutbildade föräldrar %***		
< 30	887	53
30-70	2658	61
> 70	524	65
Könssammansättning, andel flickor %****		
< 40	634	51
40-60	3244	61
> 60	523	55
Lärrarresurser		
Andel lärare med pedagogisk högskoleexamen %*****		
< 65	1249	39
65-90	2727	61
> 90	1047	57
Andel behöriga samhällskunskapslärare %*****		
< 50	888	50
50-99	1547	65
100	800	63
Skolresultat		
Andel som klarar kunskapskrav i alla ämnen %*****		
< 70	610	62
70-90	1438	65

Tabellen fortsätter på nästa sida.

	Riksdagsval	
	Antal skolor	Deltagande %
> 90	298	59
Grundskolor: genomsnittligt meritvärde i skolan*****		
< 200	531	59
200-250	1675	64
> 250	206	61
Gymnasier: Andel i skolan som tar examen %*****		
< 85	302	57
85-95	603	66
> 95	301	65
Gymnasier: genomsnittlig betygspoäng*****		
< 13	262	52
13-15	794	66
> 15	162	69

Källor: Skolverket, MUCF. Sakande värden: *835, **2713, ***2466, ****2134, *****1512, *****3300, *****1576, *****1510, *****1374, *****1362. ***** Endast 2014-2018

Tabell 7.1 Skolval efter skolegenskaper. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalet 2002-2018.

Skolform	Deltagande (%) efter könssammansättning		
	Under 40 % flickor	40-60% flickor	Mer än 60 % flickor
Gymnasier: Endast högskoleförberedande	63	68	75
Gymnasier: Endast yrkes	48	52	49
N Gymnasier: Endast högskoleförberedande	42	130	107
N Gymnasier: Endast yrkes	129	65	106

Källor: MUCF, Skolverket.

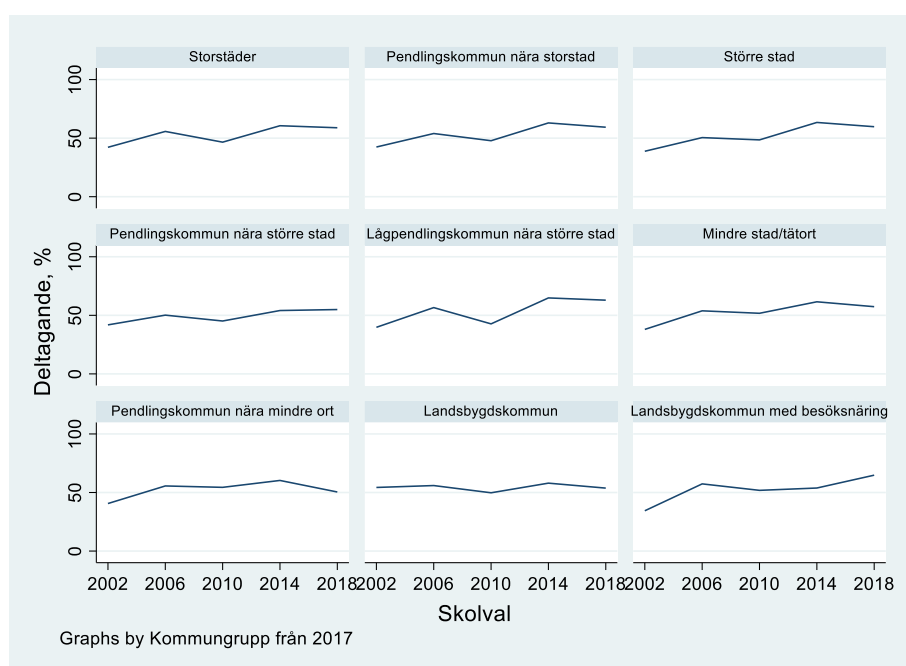
Tabell 7.2 Skolval efter skolans könssammansättning. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalet 2002-2018.

Vilken betydelse har kommunegenskaper över tid? Tabell 7.3 visar att skillnaderna mellan kommungrupperna är som mest 5 procentenheter i deltagandet. Skillnaderna är inte lika stora som för skolvalet 2018 (tabell 2.9 i kapitel 2). Även om det finns skillnader mellan kommuntyper i hur deltagandet har förändrats över tid följer utvecklingen i huvudsak samma mönster (tabell 7.4). Vissa kommuntyper hade en högre deltagande från början och har inte ökat sitt deltagande särskilt mycket (t.ex. landsbygdskommuner) medan andra (t.ex. landsbygdskommuner med besöksnäring) som började på en lägre nivå har 2018 ett högre deltagande.

Kommuntyp	Andel med skolval %	Antal skolor	Antal kommuner
Storstäder	51	950	3
Pendlingskommun nära storstad	49	1023	43
Större stad	51	1583	21
Pendlingskommun nära större stad	44	565	52
Lågpendlingskommun nära större stad	50	460	35
Mindre stad/tätort	49	984	29
Pendlingskommun nära mindre ort	46	430	52
Landsbygdskommun	50	434	40
Landsbygdskommun med besöksnäring	47	99	15
Samtliga	49	6535	290

Källa. MUCF, SKR. Kommentar: Indelningen i kommungrupper har förändrats över tid. Här anges kommungrupp enligt 2017 års indelning. Det genomsnittliga deltagandet är beräknat som medelvärde för de 6535 unika skolor som funnits under perioden.

Tabell 7.3 Skolval efter kommuntyp. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalen 2002-2018.

Kommentar: Indelningen i kommungrupper har förändrats över tid. Här anges kommungrupp enligt 2017 års indelning. Det genomsnittliga deltagandet är beräknat som medelvärde för de 6535 unika skolor som funnits under perioden. **Figur 7.10 Deltagande över tid efter kommuntyp. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalen 2002-2018.**

På kommunnivån finns det betydande skillnader (tabell 7.14). Genomsnittligt deltagande per kommun varierar från 0 procent i Boxholm där ingen skola i kommunen har deltagit i något av de fem skolval inför riksdagsval till 100 procent där alla skolor har deltagit. I Ydre deltog alla skolor alla fem gånger. I

rapporten med kompletterande tabeller listas alla kommuner efter deras skolors genomsnittliga deltagande i skolval 2002-2018.

Högst deltagande (79 - 100 %)	Lägst deltagande (0- 18 %)
Ydre (100 %)	Boxholm (0 %)
Öckerö (88 %)	Svalöv (3 %)
Vetlanda (88 %)	Svenljunga (9 %)
Degerfors (85 %)	Sorsele (10 %)
Lysekil (85 %)	Kungsör (13 %)
Hammarö (83 %)	Fagersta (17 %)
Tranås (82 %)	Gnesta (17 %)
Karlskoga (82 %)	Heby (17 %)
Pajala (82 %)	Nordmaling (17 %)
Vilhelmina (79 %)	Sjöbo (18 %)
Vimmerby (79 %)	

Tabell 7.4 Skolval efter deltagarfrekvensen i kommunens skolor. Andel kommuner med högt och lågt skoldeltagande över tid. Riksdagsvalen 2002-2018

Kartläggningen fortsätter med hjälp av andra kommunegenskaper. Endast de viktigaste visas i tabellform. Vissa befolkningsegenskaper spelar roll över tid men inte andra. Antal invånare i en kommun är ett exempel på en faktor som saknar betydelse. Tillförlitlig statistik saknas för antalet skolor i kommunen före 2010. Mellan 2010 och 2018 var deltagandet var lägre i kommuner med mindre än 5 skolor. Åtminstone för 2010 till 2018 var inte antalet skolor i en kommun en stor förklaringsfaktor över tid.

När förändringar i deltagandet över tid undersöks utifrån olika faktorer på kommunal nivå syns vissa skillnader. Att ha genomsnittliga löneinkomster på över 350 000 kronor per år var till exempel tydligt kopplat till lägre deltagande i skolval i början av perioden, men hänger inte ihop med lägre deltagande under de två senaste skolvalen. För många faktorer är det dock svårt att se tydliga skillnader i utvecklingen över tid. Deltagandet i kommuner med låg andel högutbildade var till exempel något högre än övrigas i början av perioden och ökade från 2002 till 2006 mer än de andra kommunernas deltagande. Sedan låg det på en lägre nivå än övriga kommuner (se kompletterande tabeller). För större delen av analysen nedan används därför istället genomsnittliga värden under 2002–2018 för att jämföra deltagandet hos skolor i olika typer av kommuner.

Deltagandet i kommuner med stor och liten folkmängd har i stort sett följt samma mönster över tid (tabell 7.5). Sett till hela perioden är deltagandet något lägre i kommuner med lägst invånarantal. Det har skett en allmän ökning av andelen utrikes födda över tid i kommunerna, från 11 procent 2002 till 19 procent 2018. Sett till hela perioden syns endast små skillnader mellan kommuner med olika andel utrikes födda, med något högre deltagande i de mer genomsnittliga kommunerna än de med högre eller lägre andel utrikes födda invånare. Överlag finns ett svagt positivt samband mellan andel invånare med eftergymnasial utbildning och deltagande, men sambandet inte är linjärt. Kommuner med låg andel högutbildade invånare hade ett något lägre deltagande, men det

hade även de kommunerna med allra högst andel högutbildade. Detta mönster återfinns i inkomst. Överlag är sambandet mellan inkomst av tjänst och deltagande positivt, men kommunerna med högst löneinkomster bland hushållen hade lägre deltagande än de mer genomsnittliga kommunerna. Även större antal anmälda brott mot person var förknippat med något högre deltagande.

Befolkning och livsvillkor, genomsnitt 2002-2018	Genomsnittligt deltagande %	Antal skolor
Folkmängd, tusental personer		
< 50	47	2944
50-200	51	2563
> 200	51	1022
Andel invånare med eftergymnasial utbildning, inklusive forskarutbildning, %		
< 25	45	2035
25-50	52	4125
> 50	45	369
Andel utrikesfödda i kommunen, %		
< 12	48	2830
12-26	51	3277
> 26	47	422
Antal anmälda brott per person		
< 500	47	1920
500-700	50	3670
> 7000	51	939
Inkomst av tjänst, tkr/år		
< 305	47	4520
305-350	56	1487
> 350	51	522

Tabell 7.5 Skolval efter kommunbefolkningsegenskaper. Andel skolor ned skolval i procent. Riksdagsvalen 2002-2018. N= 6535 skolor

Andra kommunegenskaper spelar också roll. Dock är skillnader i deltagande mellan kommuner med olika politiskt styre överlag små (tabell 7.6) I tabell 7.17 ser vi att deltagandet var högre i de kommuner som under perioden haft högre valdeltagande i riksdagsvalen och något högre i kommuner med högre genomsnittligt antal föreningar. Däremot ser vi inte, till skillnad från 2018, ett lägre deltagande i kommuner med högre andel avhopp bland kommunpolitiker.

När det gäller kommunens skollandskap så ser vi även här ett högre deltagande i kommuner med högre andel utbildade lärare och högre andel grundskoleelever som uppnår kunskapskraven i alla ämnen (tabell 7.18).

Politiskt styre i kommunen, föregående mandatperiod	Andel med skolval %	Antal observationer*
Vänsterstyre	56	5449
Borgerligt styre	55	5187
Blocköverskridande styre	53	1821
Övriga	61	138

* Här anges antal unika observationer under perioden 2002-2018, istället för skolor, eftersom faktorn politiskt styre är svår att ange som genomsnitt. Varje observation motsvarar en skola vid respektive riksdagsval. En skola kan därför ingå flera gånger.

Tabell 7. 6 Skolval efter politiskt styre. Andel skolor med skolval i procent. Riksdagsvalen 2002-2018.

Politik och civilsamhälle i kommunen, genomsnitt 2002-2018	Genomsnittligt deltagande %	Antal skolor
Valdeltagande, riksdagsval		
< 85 %	45	3743
85-89 %	54	2437
> 89 %	61	349
Antal registrerade ideella föreningar		
< 250	46	1391
250-500	48	1468
> 500	51	3668
Avhoppade kommunalpolitiker, andel %*		
< 16	50	1722
16-28	52	4061
29-36	49	220
> 35	52	25

* Endast 2006-2018. N= 6535 skolor

Tabell 7.7 Skolval efter samhällsengagemang i kommunen. Andel skolor i kommun som deltog i skolval. Riksdagsvalen 2002-2018.

Resurser och resultat i kommunens skolor, genomsnitt 2002-2018	Genomsnittligt deltagande %	Antal skolor
Andel grundskolelärare med pedagogisk högskoleexamen, %		
< 77	42	682
77-86	49	3605
86	52	2236
Andel gymnasielärare med pedagogisk högskoleexamen, %		
< 75	45	2056
75-85	51	3619
> 85	56	680
Andel grundskoleelever med uppnådda kunskapskrav i alla ämnen, %		
< 70	45	984
70-82	50	4550
> 82	53	992

Tabell 7.8 Skolval efter kommunens skollandskap. Andel skolor i kommun som deltog i skolval. Riksdagsvalen 2002-2018. N= 6535 skolor

Skillnaden mellan deltagande och icke-deltagande skolor

Nu är det dags att diskutera de skolor som har funnits i vår skolpopulation hela tiden från 2002 till 2018. Hur aktiva har de varit i de fem skolval inför riksdagsval som ingår i vår analys? Vad förklarar deras grad av deltagande? Att kunna identifiera viktig karaktäristik kan bidra till att identifiera åtgärder för att främja ökat deltagande bland skolorna i framtiden.

Det finns 1219 skolor som hade möjlighet att delta i alla skolval inför riksdagsvalen 2002-2018. Deras genomsnittliga deltagande var 61 procent. Sammanlagt 290 skolor deltog i alla skolval och 116 inte i något (tabell 7.9). Att ha deltagit i tidigare skolval ökar sannolikheten att skolan även deltagit i skolvalet 2018. Analysen visar att deltagandet i genomsnitt är 30 procentenheter högre i ett skolval bland de skolor som deltog vid föregående skolval. Över hela perioden är deltagandet 16 procentenheter högre i skolvalet 2018 bland de skolor som deltog i skolvalet 2002 än de skolor som inte deltog 2002 (tabell 7.10).

Antal skolval skolan deltagit i	0 gånger	1-2 gånger	3-4 gånger	5 gånger
Antal skolor	116	317	496	290
Andel av skolorna, %	10	26	41	24

Tabell 7.9 Skolval efter antalet skolor som kunde delta 2002-2018. *Antal skolor som deltagit i 0-5 skolval. Riksdagsvalen 2002-2018.*
N=1219

Skolvalsår	Deltagande 2018, skolor som deltog i det tidigare skolvalet, %	Deltagande 2018, skolor som ej deltog i det tidigare skolvalet, %
2002	73	58
2006	76	45
2010	78	47
2014	79	35

Tabell 7.10 Skolval 2018 efter deltagande i tidigare skolval. *Andel skolor som kunde delta 2002-2018 som deltagit 2018. Riksdagsvalen 2002-2018.*

Vad finns det för skol- och kommunegenskaper som skiljer de deltagande och icke-deltagande skolorna? Tabell 7.11 sammanfattar betydelsen av skolegenskaperna genom att jämföra de skolor som deltog i samtliga 5 skolval med skolorna som inte deltog i något av skolvalen. För de faktorer som förändrats över tid, till exempel andel lärare med examen och elevsammansättning, används genomsnitt för skolan under perioden 2002-2018.

Genomsnittligt värde under 2002-2018	Skolor med 0 skolval	Skolor med 5 skolval	Alla skolor som funnits 2002-2018
Andel gymnasier, %	45	29	33
Andel grundskolor, %	55	71	67
Andel med särskoleklasser %	4	7	6
Andel kommunala skolor, %	42	90	72
Antal elever	130	378	288
Gymnasieprogram			
Andel gymnasier med högskoleförberedande program, %	24	87	64
Andel gymnasier med enbart högskoleförberedande program, %	12	23	21
Andel gymnasier med enbart yrkesprogram, %	35	5	21
Elevsammansättning			
Andel flickor, %	46	49	49
Andel elever med utländsk bakgrund, %	29	21	24
Andel elever med föräldrar med eftergymnasial utbildning, %	50	53	51
Lärarkompetens			
Andel lärare med pedagogisk högskoleexamen, %	68	81	76
Andel behöriga samhällskunskapslärare, %	58	73	66
Skolresultat			
Andel som klarar kunskapskrav i alla ämnen, grundskolor, %	77	79	78
Andel som tar examen, gymnasier, %	90	91	90
N Antal skolor	116	290	1219

Kommentar: Skolornas egenskaper är beräknade som genomsnitt över hela perioden. Till skolor med enbart yrkes- eller högskoleförberedande program räknas gymnasieskolor som under hela perioden haft enbart endera programtypen.
Tabell 7.11 Skillnader i skolegenskaper efter deltagande 2002-2018. Riksdagsvalen 2002-2018.

Sammanfattningsvis under hela perioden avviker skolor som inte deltagit i något skolval överlag, medan skolorna som deltagit i alla skolval skiljer sig inte lika mycket från resten. Gymnasier, friskolor, mindre skolor och yrkesgymnasier är kraftigt överrepresenterade bland de skolor som inte deltagit i något skolval. Grundskolor, kommunala skolor och gymnasier med högskoleförberedande program är överrepresenterade bland de som deltagit i alla skolval.

Skolegenskaper är viktiga för att förklara skolvalsdeltagande över tid. Vissa skillnader syns i elevsammansättning. Skolorna som inte deltagit i något skolval har i genomsnitt något lägre andel flickor och något lägre andel elever vars föräldrar har eftergymnasial utbildning. De har också högre genomsnittlig andel elever med utländsk bakgrund. Skillnaderna utifrån lärarresurser är också märkbara. De skolor som inte deltagit i något skolval har i genomsnitt lägre andel lärare med pedagogisk högskoleexamen och lägre andel behöriga samhällskunskapslärare. Skolorna som inte deltagit i något skolval har något lägre andel avgångselever som klarar kunskapskraven respektive tar examen än de skolor som deltagit i alla skolval.

Kommunegenskaper spelar mindre roll. Det finns små skillnader mellan de deltagande och icke-deltagande skolorna. Bland de skolor som deltog i samtliga skolval kan dock noteras att vissa faktorer inom kategorien befolkningsegenskaper, politiska förhållanden, civilsamhälle och mediernas närvaro och skolegenskaper spelar roll. Vad gäller befolkningsegenskaper befinner sig dessa skolor i en kommunkontext med större folkmängd, folkökning och något högre disponibel inkomst per hushåll. Dessa kommuner har även bättre politiska förutsättningar för deltagande eftersom de har högre valdeltagande och ger sina invånare möjlighet att delta i kommunens styrprocesser via medborgardialog och ungdomsråd. När det gäller civilsamhället och medienärvaro har de större antal föreningar och nyhetsredaktioner. Dessutom finns de deltagande skolorna i högre grad i kommuner med större antal skolor.

Men vilka resultat är viktigaste för att förklara skillnader i skolornas engagemang i skolvalen över tid? Den fördjupade regressionsanalysen av deltagandet och icke-deltagande över tid hos de skolor som funnits under hela perioden använder de faktorer på skol- och kommunnivå där data finns tillgängliga för hela eller nästan perioden. Analysen visar att skillnaderna i deltagande som kan kopplas till skolegenskaper och kommunegenskaper är mindre än för endast skolvalet 2018. Samtidigt går sambanden mellan de olika faktorerna och deltagandet i skolval överlag i samma riktningar. Variationen i deltagande kan främst förklaras av faktorer på skolnivå – inte kommunnivå.

När alla faktorer vägs samman visar analysen att de viktigaste faktorerna på skolnivån är: huvudmannaskap, elevantal, andel föräldrar med eftergymnasial utbildning, andel lärare med pedagogisk högskoleexamen samt om skolan är en grundskola. Gymnasierna deltar över tid i lägre utsträckning. Över tid finns en stor skillnad mellan gymnasieskolor som har högskoleförberedande program och de som har både högskoleförberedande och yrkesprogram och framförallt jämfört med renodlade yrkesgymnasier.

Men det finns några kommunegenskaper av betydelse. Ju flera kommuninvånare (högre folkmängd) desto högre deltagande. Det finns vidare ett starkt positivt samband mellan ett större antal föreningar och högre deltagande. Fler anmälda brott mot person är däremot förknippat med lägre deltagande. Politiskt styre tycks också ha visst samband med deltagande även när andra skillnader mellan kommuner inkluderas i analysen - högst är deltagandet i kommuner med ”övriga” styren, medan det är lägre i kommuner med vänster, höger och blocköverskridande styren. Jämförelsevis få kommuner som haft ”övriga” styren. Endast små skillnader kvarstår utifrån lärartäthet, könssammansättning, andel elever med utländsk bakgrund, socioekonomi i kommunen, resurser och resultat kommunens skolor, valdeltagande, avhopp bland kommunpolitiker, folkökning och andel utrikes födda i kommunen.

Sammanfattning

Deltagandet i skolval inför riksdagsval har, med undantag för skolvalet 2010, överlag ökat över tid fram till skolvalet 2018. Då stagnerade deltagandet något. Grundskolorna startade med ett deltagande på 46 procent, gymnasierna med 32 procent. Gymnasierna deltar över tid i lägre utsträckning än grundskolorna. Över tid finns en stor skillnad mellan gymnasieskolor som har högskoleförbere-

dande program och de som har både högskoleförberedande och yrkesprogram och framförallt jämfört med renodlade yrkesgymnasier. Kommunala skolor har under hela perioden deltagit i högre utsträckning än friskolorna. Både har ökat sitt deltagande men skillnaden i deltagarnivån mellan de två skoltyperna är relativt konstant över tid – ca 20 procentenheter. Särskolornas deltagande mellan 2002 och 2018 skiljer sig något från de övriga skolorna. De renodlade särskolorna deltog i lägre utsträckning än övriga. Deltagande bland grundsärskolor och gymnasiesärskolor sjönk inte 2010 men däremot 2014.

Skolor som inte deltagit i något skolval skiljer sig från de övriga skolorna, medan skolorna som deltagit i alla skolval inte skiljer sig lika mycket från resten. Gymnasier, friskolor, mindre skolor och yrkesgymnasier är kraftigt överrepresenterade bland de skolor som inte deltagit i något skolval. Grundskolor, kommunala skolor och gymnasier med högskoleförberedande program är överrepresenterade bland de som deltagit i alla skolval.

Skolegenskaper är allmänt viktigare än kommunegenskaper för att förklara deltagande och icke-deltagande över tid. Några kommuner har skolor med hög deltagarnivå över tid. Andra kommuner har låga deltagarnivåer. Spridningen är mellan 0 procent deltagande i en kommun till 100 procent i en annan kommun.

Slutsatser och rekommendationer

Medborgarnas engagemang i samhället är avgörande för vår demokrati. All offentlig makt i Sverige utgår ifrån folket. Utbildningen ska, enligt skollagen, främja alla elevers allsidiga personliga utveckling till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvars-kännande individer och medborgare. Skolval ger en unik möjlighet för elever att undersöka hur de kan ingå i demokratiska processer. Utvärderingen visar att inte alla elever får denna möjlighet och att det finns systematiska skillnader mellan de skolor som deltar i skolval och de som inte gör det. Denna utvärdering, den första totalundersökningen av ett skolvalprojekt, har granskat både de skolor som har deltagit och de som inte har deltagit i skolvalen 2018 och 2019. Jämförelser i deltagande har även gjorts bakåt i tid. Genom statsvetenskaplig forskning om politiskt deltagande har viktiga faktorer bakom deltagande identifierats. Våra omfattande kartläggningar och fördjupningar i de närmare analyserna bidrar med ny kunskap om skillnader mellan deltagande och icke-deltagande skolor och identifierar flera klyftor i Skolsveriges deltagande i skolvalen.

Offentlig statistik bidrar med viktiga mått på de sociala och ekonomiska bakgrundsfaktorer som till stor del förklarar skillnaderna i deltagande. Vi granskar även betydelsen av andra bakgrundsfaktorer såsom kön, ålder och etnicitet. Vilken roll spelar dessa bakgrundsfaktorer för skolornas benägenhet att delta i skolval? Även andra slags resurser, som identifieras i forskningen, har undersökts. Medborgarfärdigheter och tid är två faktorer som har nära samband med deltagande (se kapitel 1).

Samhällskunskapsundervisning ska ge träning i medborgarfärdigheter, och deltagandet i skolval är ett sätt att öva dessa färdigheter. Men skolorna och eleverna måste kunna hinna med (ha tid) att få träning i dessa färdigheter i samhällskunskapsundervisning genom att delta i skolval. Kan brist på tid i skolan förklara varför vissa skolor avstår från att delta i skolval? Forskare menar också att det är viktigt att människor mobiliseras att själva vilja delta och att de lockas till att faktiskt delta. Utifrån kartläggningen och enkätsvaren har vi granskat den betydelse som olika aktörer i skolan och utanför skolan kan ha haft när det gäller att uppmuntra och möjliggöra skolans deltagande i skolvalet. Vilken roll spelar en skolas intresse för skolvalsprojektet som förklaring för varför den inte deltog i skolval? Vilken roll spelar skolans omgivning när det gäller att locka skolan att hålla skolval?

Skillnader i deltagande 2018 och 2019

Kapitel 2 och 3 kartlägger betydelsen av skol- och kommunegenskaper för skolvalet 2018 och EU-skolvalet 2019. Detta avsnitt återkopplar till teorier om politiskt deltagande och besvara de övergripande frågorna om betydelsen av olika bakgrundsfaktorer, tidsbrist och uppmuntran till deltagande som förklaringar till deltagandet i skolval.

Bakgrundsfaktorer som socioekonomi och kön, ålder och etnicitet (utländsk bakgrund) har ingått i kartläggningarna och de närmare analyserna. Den

sammantagna analysen visar att utbildningsfaktorn är den bakgrundsfaktor som mest förklarar skillnaderna i deltagande i skolvalen 2018 och 2019. Ett sätt att belysa betydelsen av åldersfaktorn är att jämföra deltagandet bland skolor med årskurs 7-9 och gymnasier. De flesta elever som går årskurs 7-9 i grundskolan är mellan 13 och 15 år. Gymnasieelever är äldre eftersom de oftast börjar vid 16 års ålder, även om behörigheten att börja gymnasiet sträcker sig till 20 år. I båda skolvalen men framförallt i skolvalet 2019 deltog gymnasier oftare än grundskolor. Skolval inför EU-valet är ett demokratiprojekt som främst engagerar skolor med äldre elever. Könssammansättning och andel elever med utländsk bakgrund hade däremot inte någon särskild betydelse i skolvalen när dessa faktorer jämfördes med alla andra faktorer som ingått i den närmare analysen.

En annan resursfaktor som flitigt diskuteras i forskningen är betydelsen av tid för att kunna engagera sig. Tid har inte ingått som en särskild faktor i utvärderingen men tidsfaktorn hjälper att tolka utvärderingens resultat. Enligt enkätsvaren var prioritering av andra uppgifter och knapp lärartid viktiga skäl för skolor att inte delta i skolval (se kapitel 2.4). Tidsbristen i skolan kan ha betydelse för icke-deltagande i skolval. Att yrkesprogramelever har praktik utanför skolområdet nämns som betydelsefull för en skolas beslut att inte delta i skolval. Om eleverna inte har tid att delta i skolvalsprocesser och inte är på plats vid den utsatta tiden för skolvalet är genomförandet av skolval praktiskt omöjligt. Dessutom får yrkesprogramelever färre timmar i samhällskunskapsundervisning än de elever som går högskoleförberedandeprogram (se kapitel 4). Andelen elever som röstade i skolvalet 2018 på de skolor som anordnade skolval var 5 procentenheter lägre bland yrkesskolor än högskoleförberedande skolor, och 2 procent lägre i skolvalet 2019. Även elever som går årskurs 7-9 får mindre undervisningstid i samhällskunskap: en garanterad tid på 75 timmar av sammanlagt 2 363 timmar läsåret 2018/2019.¹ Att ha tid att undervisa om betydelsen av de demokratiska processerna och aktivt medborgarskap samt att ha tid att delta i dem ska inte underskattas som faktorer bakom skolvalsdeltagande. Det handlar på ett övergripande sätt om mobilisering and lockelse att delta (se diskussionen i kapitel 1).

Ett mått på mobilisering som ofta används i forskningen är intresse för politik. Antagandet är att politiskt intresse leder till politiskt deltagande. I vårt fall handlar det om intresse för att hålla skolval: elevernas, lärarnas, skollidningens, kommunens, civilsamhällets och mediernas intresse. Enkätsvaren visar att ointresse bland lärare och ointresse bland elever kan leda till att en skola inte håller skolval. Intresse eller ointresse bland skolans omgivning (kommunen, politiska partier, föreningslivet och medierna) verkar inte enligt enkäten spela någon större roll för beslutet att inte hålla skolval. Men lockelse att delta har betydelse enligt våra respondenter. Här mäts lockelsen genom frågor om det bland elever respektive lärare saknas en eldsjäl när det gäller att hålla skolval.

Avsaknad av tid i skolan att bli mobiliserad och att lockas till demokratiskt engagemang genom möjlighet att delta i en skolvalsprocess bör inte underskattas som bakomliggande förklaringsfaktorer för icke-deltagande i skolval.

¹ Timplan för högstadiet i <https://www.skolverket.se/undervisning/grundskolan/laroplan-och-kursplaner-for-grundskolan/timplan-for-grundskolan#h-Tidigaretimplan>

Aktiva och passiva skolor över tid

Vid en jämförelse över tid finner vi ett klart mönster i Skolsveriges deltagande i skolval. Analysen av perioden 2002-2018 identifierar systematiska skillnader mellan aktiva och passiva skolor. Skolor som inte deltagit i något skolval skiljer sig från övriga skolor. Vad som kännetecknar de skolor som inte har deltagit är att de i högre utsträckning är mindre skolor, oftare gymnasier med yrkesprogram och oftare är friskolor. Dessa faktorer hänger också ihop: särskolor, friskolor och yrkesgymnasier är oftare mindre. Skolor som har deltagit i alla skolval under perioden är i högre utsträckning gymnasier med högskoleförberedande program samt grundskolor och kommunalt drivna skolor. Över tid spelar elevernas ålder inte samma roll som i skolvalet 2018 och skolvalet 2019.

Det har diskuterats huruvida politisk polarisering i skolorna och skolornas obenägenhet att inrapportera obekväma skolvalsresultat är faktorer som påverkar deltagandet i skolval. De inkomna svaren på våra enkätfrågor bekräftar inte denna förmodan. De skäl som främst framkommer för att inte anordna skolval handlar i stället om att skolan väljer att arbeta med demokratiuppdraget på andra sätt, prioriterar andra delar av sitt uppdrag och att de saknar lärarresurser. Även brist på eldsjälur bland elever och lärare uppgavs som viktiga skäl liksom praktiska svårigheter med att genomföra skolvalet. Några svarande angav dock risk för polarisering och dålig stämning i skolan som ett viktigt eller ganska viktigt skäl.

Faktorer av betydelse för deltagande över tid

Analysen av det stora datamaterialet visar att skolegenskaper är allmänt viktigare än kommunegenskaper för att förklara variationerna i skolornas deltagande och icke-deltagande över tid. De allra viktigaste faktorer som förklarar ett högt skolvalsdeltagande är i tur och ordning:

1. huvudmannaskap
2. elevantal
3. andel föräldrar med eftergymnasial utbildning
4. andel lärare med pedagogisk högskoleexamen
5. om skolan är en grundskola

Kommunala huvudmän, större antal elever i skolan, större andel föräldrar med eftergymnasial utbildning och större andel lärare med pedagogisk högskoleexamen ökar sannolikheten för att en skola ska anordna skolval, även efter statistisk kontroll för de andra faktorer som ingår i utvärderingen. Utöver dessa faktorer deltog yrkesgymnasier och renodlade särskolor i mycket lägre utsträckning än andra skolor. Över tid deltog grundskolor i högre utsträckning. Klyftan mellan grundskolor och gymnasier har försvunnit under perioden. Gymnasiernas deltagande har under de senaste skolvalen (2014 och 2018) ökat mer än grundskolornas.

Sätter vi dessa huvudresultat i ett deltagarteoretiskt perspektiv går det att dra några intressanta slutsatser. Angående de socioekonomiska faktorerna som kan kopplas till skolornas aktivitet och passivitet bör utbildningens roll betonas som synnerligen stark. Den är betydelsefull på flera nivåer. Skolor som har

proportionellt fler elever från studievana hem (föräldrar med högre utbildning), skolor som har utbildade och examinerade lärare samt skolor som ligger i kommuner med högre andel invånare med eftergymnasial utbildning deltar i högre utsträckning i skolval.

Däremot spelaren socioekonomisk faktor som ofta antas förklara högre deltagande en helt annan roll i vår undersökning. Privat ägande är inte alls kopplat till högre deltagande. Tvärtom visar utvärderingen att privat ägande spelar en negativ roll på två olika nivåer. På skolnivån deltar privatägda skolor (de flesta friskolor i skolvalspopulationen) i skolval långt under de kommunala skolorna. På kommunnivån är högre andel villaägande inte kopplat till deltagande av skolorna i skolval.

Skillnaderna utifrån faktorer på kommunnivå är mindre, och sambanden är mindre tydliga vid fördjupad analys. Även när hela perioden undersöks syns samband mellan deltagande och antal föreningar respektive lokala redaktioner. Sambanden går inte i samma riktning som när enbart 2018 undersöktes. Över tid är fler föreningar kopplat till högre deltagande och fler lokala redaktioner till lägre deltagande. De skillnader som tidigare framträtt utifrån valdeltagande andel utrikes födda i kommunen försvinner också när fler faktorer inkluderas i analysen och skillnaderna utifrån socioekonomiska faktorer och skollandskap som kvarstår vid fördjupad analys är mycket små. Däremot återkommer ett tydligt högre deltagande i större kommuner, och lägre deltagande i kommuner med fler anmälda brott (som troligen hänger ihop med att de är mindre i storlek).

Deltagandet i skolval har överlag ökat över tid. Målen att öka deltagande bland yrkesprogramgymnasier, särskolor och i socioekonomiskt svaga områden har delvis uppfyllts. Skillnaderna i deltagande mellan gymnasier med högskoleförberedande respektive yrkesprogram och mellan kommunala skolor och friskolor är dock relativt stabila över tid. Skillnaden mellan den renodlade särskolan och övriga har däremot ökat under de senaste två skolvalen. Vi kan också se att vissa undergrupper av skolor – som fristående yrkesgymnasier och särskolor – inte har följt den allmänna ökande trenden.

Rekommendationer

Våra rekommendationer tar sin utgångspunkt i huvudresultaten i utvärderingens totalundersökning och identifierar övergripande åtgärder som MUCF har möjlighet att arbeta med för att minska skillnaderna i skolornas deltagande i skolvalen. Hur dessa åtgärder bör närmare preciseras är en uppgift för regeringen, MUCF och de samverkande myndigheterna. Rekommendationerna fokuserar på de viktigaste förklaringsfaktorerna bakom skillnaderna i deltagande: klyftan mellan kommunala och fristående skolor, klyftan mellan yrkesprogram och högskoleförberedande program på gymnasienivån samt klyftan mellan särskolor och skolor utan särskoleklasser. Det är en angelägen uppgift att arbeta utifrån de identifierade klyftorna eftersom de visar sig vara stabila över tid. Det betyder att det krävs särskilda insatser för att få friskolorna, yrkesprogrammen och särskolorna att öka sitt deltagande. Gapet mellan dessa skolor och övriga kommer inte att försvinna av sig självt.

Hur kan MUCF försöka få deltagandet att öka i framtiden? Vi menar att

MUCF bör diskutera den allmänna uppläggnings av hela skolvalsprojektet och överväga hur resurserna kan inriktas ännu mer för att få fler skolor att delta. Skarpa analyser och skraddarsydda lösningar, till exempel olika strategier och satsningar, bör övervägas för att öka skolvalsdeltagande ytterligare. Kartläggningen visar att ha deltagit i ett tidigare skolval ökar sannolikheten att en skola deltar i kommande skolval. Skolvalsdeltagande blir en vana. Riktade satsningar att få flera skolor att delta ser ut som en effektiv investering för framtida skolval.

- MUCF bör överväga att rikta satsningar mot de skolor som aldrig eller sällan har deltagit i ett skolval.
- Skolvalet 2018 visar ett viss liten nedgång i deltagandet, vilket möjligtvis är kopplat till att allmänna val numera äger rum en vecka tidigare. Det betyder att skolval äger rum tidigare under terminsstarten. Därför bör MUCF inför planeringen av nästa skolval 2022 bedöma betydelsen av att riksdagsvalet hålls en vecka tidigare under hösten för hur skolorna förbereder sitt deltagande i skolval. Det kan till exempel göras tillsammans med några skolor och genom samtal och fokusgrupper.
- Den systematiska och stabila skillnaden mellan kommunala och fristående skolor är ett stort bekymmer för skolvalsdeltagandet. Vill MUCF bättre uppfylla sina mål bör denna klyfta studeras noggrant. Har det att göra med att friskolorna arbetar med demokratiuppdraget på annat sätt än kommunala skolor? Eller krävs särskilda satsningar för att få friskolor att öka sitt deltagande i skolval?
- Intensifierad kontakt bör tas med de skolor som sällan deltar i skolvalen för att diskutera hur deras deltagande kan öka. En fördjupad analys som utgår ifrån de faktorer som enkätens identifierat som viktigaste förklaringar till icke-deltagande bör användas som utgångspunkt i samtalen.
- Alla skolor är inte lika och vissa skolor har andra förutsättningar än Skolverige i stort. Särskilda insatser behövs för att öka deltagande och minska klyftorna mellan olika skolformer. MUCF bör se över hur väl de allmänna processerna kring skolval och myndighetens allmänna skolvalsmaterial passar skolornas olika förutsättningar.
- Skolvalsprocesserna bör utvecklas så att skolor med få elever och i kommuner med ett fåtal skolor lockas att delta i högre utsträckning. Små skolor behöver en process som garanterar valhemligheten och som inte tär på skolresurserna. MUCF bör överväga möjligheten för flera små skolor att hålla skolval tillsammans.
- Särskolor behöver en skolvalsprocess och ett förberedande material som tar hänsyn till deras speciella behov. MUCF bör tillsätta en arbetsgrupp som tar initiativ till didaktiska samtal med särskolorna för att ta reda på vad som behövs för att kunna delta i skolval. Förslag på anpassad process och anpassat

material bör utvecklas inför nästa skolval. Bakom denna rekommendation ligger en fallande trend i särskolornas deltagande i skolval.

- Skolvalsprojektet bör ta hänsyn till att yrkesprogramelever har sin praktik förlagd utanför skolområdet. Andra processer bör utvecklas som möjliggör högre deltagande bland yrkesprogramskolorna i skolvalen. Streaming av samtal med de politiska partierna, poddar och bloggar för att göra skolvalsprocessen mer dynamisk är några exempel som bör övervägas. Förhandsröstning, som utnyttjas allt oftare i de allmänna valen, bör införas som alternativ till röstning på en bestämd plats och bestämd valdag. Det är viktigt att åtgärder utvecklas eftersom yrkesprogrammets deltagande inte har stabiliserats, snarare har deras deltagande ökat för att sedan falla igen.
- MUCF bör tillsätta en projektgrupp med uppgift att utveckla nya sätt att locka skolor att delta i skolvalet inför valen till Europaparlamentet. Nya didaktiska metoder som konkretiserar betydelsen av europeiskt samarbete för elevernas vardag och framtid men även varför det är viktigt att delta i skolval inför EU-valet bör utvecklas.
- Skolval hålls i ett flertal länder. MUCF bör ta initiativ till samarbete mellan länderna, exempelvis de nordiska länderna, om hur skolvalsprocesser ska kunna utvecklas.

Bilaga 1: Enkäten till skolor som inte deltog i skolvalet 2018

SKOLVALET INFÖR ALLMÄNNA VAL

Forskare vid Stockholms universitet har fått i uppdrag av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor att utvärdera skolvalet inför 2018 års riksdagsval och inför EU-valet 2019. Ett viktigt syfte är att se vad som kan göras för att öka intresset för skolvalet och göra skolvalet mer användbart i skolans arbete med demokratiuppdraget och i samhällsundervisningen.

Denna enkät riktar sig till rektorer som leder de skolor som enligt tillgängliga uppgifter inte ordnade något skolval vid det senaste riksdagsvalet. Rektorn kan svara på enkäten själv eller överlämna till den person i skolan som är ansvarig för aktiviteter som skolval.

Svaren på dessa frågor kommer endast att användas för statistisk bearbetning. Vi i undersökningsledningen kommer att veta vilka skolor som besvarat enkäten och enkätsvaren kommer att kopplas till den offentliga statistik som vi har om skolan. Skolans namn kommer inte att publiceras.

Enkäten tar ca 15 minuter att besvara. Jag är tacksam om ni svarar på enkäten helst inom en vecka, d.v.s. senast 13 dec.

Har du några frågor angående enkäten kan du kontakta oss på nedanstående e-post, adress eller telefonnummer.

Projektledare
Michele Micheletti
Lars Johan Hierta professor i statsvetenskap
Stockholms universitet
E-post: michele.micheletti@statsvet.su.se
Mobil: 070 344 79 60

1. Vilka är, enligt din bedömning, de viktigaste anledningarna till att er skola inte anordnade något skolval? Markera med ett kryss per rad.

	Mycket viktig anledning	Ganska viktig anledning	Inte särskilt viktig anledning	Inte alls någon viktig anledning	Vet ej
Eleverna					
Eleverna saknar intresse för att hålla skolval					
Eldsäl för att hålla skolval saknas bland eleverna					
Ett aktivt elevråd saknas i skolan					
Eleverna saknar tillräcklig information om varför skolvalet är viktigt					

Tabellen fortsätter på nästa sida.

	Mycket viktig anledning	Ganska viktig anledning	Inte särskilt viktig anledning	Inte alls någon viktig anledning	Vet ej
Eleverna saknar tillräcklig information om hur skolval genomförs					
Lärarna					
Lärarna saknar intresse för att hålla skolval					
Eldsjal för att hålla skolval saknas bland lärarna					
Lärrresurser (t ex tid och bemanning) räcker inte till att genomföra skolval					
Lärarna saknar tillräcklig information om hur skolval ska hållas					
Skolan					
Skolledningen saknar intresse för att hålla skolval					
Skolan måste prioritera andra delar av sitt uppdrag					
Det finns inte någon tydlig koppling mellan skolvalet och undervisningen i övrigt					
Det är praktiskt svårt att genomföra skolvalet					
Skolan vill undvika att bjuda in alla riksdagspartier					
Genomförandet av skolval ökar risken för polarisering och dålig stämning i skolan					
Publicering av skolvalsresultatet kan vara dåligt för skolan					
Skolan arbetar med demokratiuppdraget på annat sätt					
Myndigheterna					
Kommunen är ointresserad					
Skolnämnden/skolförvaltningen prioriterar inte skolval som del av demokratiuppdraget					
Skolan blev inte tillräckligt kontaktad / uppmuntrad av ansvarig myndighet och utförarorganisationer för att hålla skolvalet					
Samhället i övrigt					
Medierna är ointresserade av att skolan håller skolval					
De politiska partierna är ointresserade					
Föreningslivet är ointresserat					
Skolvalsresultatet publiceras inte förrän efter riksdagsvalet					
Andra skäl					
Öppen fråga					

2. Får vi kontakta er om vi har ytterligare frågor? I så fall ange ditt namn, e-post och telefonnummer

Namn: _____

E-post: _____

Telefon: _____